

Ts'ian Na Tont'a Nn'an Na Jñon Jesucristo

Jñ'oon na tco' Jesucristo 'ndyo jon na nndyo Espíritu Santo

¹⁻² 'U' ta Teófilo na njon jndyi 'u' ntyji, mancyá ts'on njan nnon'. Jñ'oon na tji jndyëë na scüanön na m'an', siquindyí ja 'u' ntyja 'naan tsoñ'en na ta' Jesús na tots'aa jon yo nin'ntyja 'naan nchu vaa na tots'i'man jon ata xjen tuee' xuee na tjava ntcüe' jon quiñoon'ndue. Vitjachen na ngava ntcüe' jon, jo' tji jon nn'an na t'ua jon ts'ian ndëëhan, ndo' si'man jon ndëëhan nin ts'ian na quint'ahan. Ntyja 'naan' Espíritu Santo na si'man jon ndëëhin nin ts'ian na quint'ahin.

³ Ndo' vi jndë tue' jon, tityincyoo'hin ndëëhan na vando' xco jon. Tom'aan jon yohan vi venn'anchen xuee. Jndye nnon 'nan tots'aa jon na tojnty'ia ndëëhan na tots'i'man jndyoyuhan' na manquiintyi jon. Ndo' tots'inin jon ndëëhan jñ'oon ntyja 'naan' na itye'ntjon Tyo'ts'on nn'an.

⁴ Viochen xjen na tom'aan jon yo joochan, tquen jon jñ'oon ndëëhan na tyi'ndui' tyuaa'han tsjoon Jerusalén. Itso jon:

—Cüendoo' 'o' ata xjen na ntsiquindë jndyeehan' juu jñ'oon na tco' Tyëhö' 'ndyo jon na nndyo nquii Espíritu Santo cha'xjen juu jñ'oon na jndë totsjö ndëëho'.

⁵ Ee Juan mayuu' totsiquindëë' jon nn'an yo ndaatoo, majo' 'o' tajndye xuee ndo' mant'ëho'

nquii Espíritu Santo na njñon Tyo'ts'onhin quii n'onho'.

Tava ntcüe' Jesús quiñoon'ndue

⁶ Viochen xjen na tom'an nan'ñeen yo Jesús, taxee'han nnon jon, jnduehan:

—Ta, ¿Aa naneinhin ntquen' nnda' ntyjëëhë nn'an Israel na ngitoxen nquehan?

⁷ Majo' t'a jon, itso jon ndëëhan:

—Xia'ntyi nquii Tyëhë' tsixuan jon na itsijnda' jon non'cüan ndo' yuu xjen na ntyjii jon na ngüentyja na nndui ncüii cüii nnonhan'. 'O' tyi'quinan'xuanho' na ncüaa' n'onho' joo jñ'oonmin'.

⁸ Majo' juu xjen na ncy'onho' cüenta Espíritu Santo quii' n'onho', xjen'ñeen nninncyaa Tyo'ts'on na nnan'xuanho' juu najndei nquii Espíritu Santo. Ndo' nnan'nein jndyoyuho' ntyja njan quityquii' tsjoon Jerusalén, yo ninvaa ndyuaa Judea, yo ndyuaa Samaria, ndo' ata ninvaa nnon tson-nangue.

⁹ Ndo' vi na jndë tso jon jñ'oonmin', ninvaa na cojnty'iahan, tava ntcüe' jon quiñoon'ndue. Ndo' juu xjen'ñeen jndyo ncüii chincyu na iscu'han'hin.

¹⁰ Ndo' viochen xjen na cojnty'ia jndyihan na tondye tsjö'ndue na tjava jon, juu xjen'ñeen tityincyoo' ve nannon ndëëhan, quichi' jndyi ndiaa na cüe nan'ñeen.

¹¹ Ndo' jndue nan'ñeen ndëëhan:

—'O' nn'an ndyuaa Galilea, ¿Ndu na cojnty'ia jndyihoh' na tondye tsjö'ndue? Manquiintyi Jesús na jnan jon tondëëho', tja ntcüe' jon quiñoon'nduechen. Ndo' macha'xjen na jnty'iaho' na tjava jon jo', mannda' vaa na nndyo ntcüe' jon.

Ts'ian na totsixuan Judas, t'ionhinhan' Matías

¹² Ndo' joo nan'ñeen na totsay'onhan jñ'oon yo Jesús, jndui'han juu tyo' na jndyu Olivos, tyentcüe'han Jerusalén. Juu tyo'ñeen ndyo chjo-han' yo Jerusalén cha' na ncüii kilómetro.

¹³ Ndo' vi na jndë sque ntcüe'han tsjoon'ñeen, tyevahan quii' v'aa, v'aa vequito' naijon na mancüixjen cotsque yahan. Jo' tyjee' Pedro, Juan, Jacobo, Andrés, Felipe, Tomás, Bartolomé, Mateo, Jacobo jnda Alfeo, Simón tsan na mantyi nintonduihin tmaan' cananista, yo nin'Judas, tyje nquii Jacobo.

¹⁴ Tsoñ'engan jnan'cüajonhan jñ'oon yo ntyje-han na 'io 'io tovancüihan na tonan'neinhan nnon Tyo'ts'on. Ndo' ñ'en vendye nanntcu, mantyi ñ'en María ndyee nquii Jesús yo nin'nannon nque ntyje Jesús.

¹⁵ Ncüii joo xuee'ñeen juu Pedro jnanquintyja jon quii' nt'an nn'an na vantya n'onhan Jesús. Nan'ñeen tuee' cha'na ncüii ciento vantjo' ntcyuhan.

¹⁶ Tso jon ndëëhan: "O' ntyjë, toxen'ntyichen si'man Espíritu Santo jñ'oon nnon David na tji jonhan' ntyja 'naan' Judás. Ndo' nanein juu jñ'oon'ñeen jndë siquindëhan' juuhan', ee juu juu tjatsi'man juu Jesús ndëë nn'an na t'uehan jon.

¹⁷ Juu juu tovey'oon juu jñ'oon yo jaa, ndo' manincüajon ts'ian na totsixuan juu cha'xjen conan'xuan nquëhë.

¹⁸ Majo' yo juu xoquitu' na tyion ntyee tque juu ntyja 'naan' natyia na s'aa juu, yo majuuntyihan' jnan'jndahan ncüii tan' tyuaa. Juu Judas'ñeen sintyja nquiihin, tyioohin tyuaa, tongio xquen juu,

ndo' jnan'hin, jndui'ñ'en tsiaa' juu.

¹⁹ Ndo' tsoñ'en nn'an Jerusalén, xjen na taa' n'onhan na nnda' s'aa juu, yo jñ'oon na conan'neinhan jnan'quijndyuhan juu tyuaa'ñeen Acéldama. Juu jñ'oon'ñeen itsiquindyihan' Tyuaa Neon'.

²⁰ Ee nnon tson Salmos vaa jñ'oon na itsohan':
Vaa' juu, quintjo nquiihan', min'ncüii ts'an tyi'nc'oonhan'.

Mantyi itsohan':

Juu ts'ian na totsixuan juu, ncüiichen ts'an cy'oon cüentahan'."

²¹⁻²² Ndo' tsontyichen Pedro: "Ng'e na nnda', icanhan' ncüiichen ts'an na ntsijonhin yo jaa na ngotji' jndyoyu jaa ntyja 'naan' na vando' xco Jesús. Ncüii ts'an na ninnquii'chen tom'aan juu yo jaa ninvaa xuee xjen na jndëe' Jesús ata juu xjen na tëva ntcüe' jon quiñoon'ndue."

²³ Ndo' vi na jndë sinin Pedro jñ'oonva', jo' jnan'man nan'ñeen ve ts'an, José yo nin'Matías. Juu José'ñeen tye juu jndyu Sabás. Xuee' juu na jndë ve Justo.

²⁴⁻²⁵ Ndo' juu xjen'ñeen jnan'neinhan nnon Tyo'ts'on, jnduehan: "U' ta, mandyia' quii' n'on tsoñ'en nn'an, ng'e jo' quitsi'man' nin ncüii joo na ve nanmin na macüji' na ntsijonhin yo já na ma'ua' ts'ian 'nan' ndě. Cha' juu tsan'ñeen ninnonhin ts'ian na totsixuan Judas na jndë tjihin, ndo' jndë tja juu naijon na tsixuan juu na cja juu ntyja 'naan' jnaan' juu."

²⁶ Ndo' ty'ehan x'iaa', cha' quitsi'manhan' nin juu na ve nan'ñeen na ngacüja'han'hin juu ts'ian'ñeen. Ndo' juu Matías tijnoon' jonhan'. Ndo'

majuu xjen'ñeen tëquee' jon ts'ian cha'xjen juu ts'ian na nan'xuan nque nn'an na nqui ncho'ncüii na totsai'onhan yo jñ'oon na toninncyaa Jesús.

2

Na jndyo Espíritu Santo

¹ Xjen na tuee' nquee Pentecostés, nque nn'an na vantyja n'on Jesús, tsoñ'engan ninncüii tojnaan' m'anhán.

² Juu xjen'ñeen ninjonto tye' na tic'uaa tondye tsjö'ndue, nan'ñeen itsijonhan' juuhan' cha'vijon ya na jndei ndyo jndye. Ndo' xjen'ñeen, ninvaa quii' v'aa najon na minndyuaa nan'ñeen, tic'uaa.

³ Juu xjen'ñeen, jnty'iahan tityincyoo' cha'vijon tsachon na ntyjohan' nacjo ncüii cüiihan.

⁴ Ndo' tsoñ'engan quindë ya nan'xuanhan Espíritu Santo. Ndo' tyincyaa jon na nan'xuanhan juu najndei na condui nquii jon. Ndo' tye' jnan'neinhan mañoon nnon jñ'oon na chito jñ'oon na mancüiixjen na conan'neinhan.

⁵ Ndo' juu xjen na tui na nnda', quii' Jerusalén m'an nn'an judíos na ve' sque yahan jo' na jnanhan ncüii cüii ndyuaa. Squehan tsjoon'ñeen na nnan't'maan'han Tyo'ts'on.

⁶ Ndo' joo nan'ñeen xjen na jndyehan na nnda' vaa na tic'uaa, xjen'ñeen tëncüihan. Ee tsoñ'engan tondyehan na joo jñ'oon na mancüiixjen conan'nein nquehan, nque nn'an na t'ua Jesús ts'ian ndëehan, tonan'neinhan joo jñ'oon'ñeen. Ndo' joo nan'ñeen na sque yahan jo', totsiquijñ'eenhan'hin na nnda' vaa 'nan na tui.

7 Xjen na jndye nan'ñeen na nnda', sity'uehan'hin ndo' vacue tom'aan' n'onhan. Tota'xee'han' ndëë ntyjehan:

—Tsoñ'en nanmin', mancüiixjen nn'an ndyuaa Galileahin.

8 Ndo' na nnda', ¿Nin ng'e'ñeen na condyëë na conan'neinhan ncüii cüii nnon jñ'oon na mancüiixjen conan'nën jaa?

9 Ee quii' nt'an jaa m'an ntyjë na jnanhin ndyuaa Partia, Media, Elam yo Mesopotamia, Judea, Capadocia, Ponto, yo nin'ndyuaa Asia.

10 Mantyi ñ'en jaa na jnan ndyuaa Frigia, Panfilia, Egipto, yo ndyuaa Africa na ndyo tsjoon Cirene. Ndo' vendyechen jaa na jnan tsjoon Roma, mantyi ñ'en jaa na tui jaa nn'an judíos, ndo' ñ'en vendye jaa na conan'jôn na conan't'maan' Tyo'ts'on cha'xjen nque nn'an judíos conan't'maan'han jon.

11 Ndo' mantyi ñ'en jaa na jnan Creta yo nin'Arabia. Ndo' joo nanmin' nn'an ndyuaa Galileahin, tsoñ'en jaa condyëë na conan'neinhan ncüii cüii nnon jñ'oon na mancüiixjen na conan'nën. Conduehan joo 'nan na taquintyja na t'man na its'aa Tyo'ts'on.

12 Ndo' tsoñ'en nan'ñeen na jnanhan ncüii cüii joo, t'man jndyi vaa na s'aahan ngiohan, ndo' mantyi totsiquijñ'eehan'hin. Tota'xee'han' ndëë ntyjehan:

—¿Nin nin'quitsiquindyihan' na nnda' vaa 'nan na condui'?

13 Majo' ñ'en vendye nan'ñeen ve' toncohan. Jnduehan:

—Nanmin' jndë quindyehan na tëhan vinon na tacoque ya.

Jñ'oon na sinin Pedro ndëë nn'an

¹⁴ Ng'e na nnda' jndue nan'ñeen, jo' tëcüentyjee' Pedro yo ntyje jon nn'an nqui ncho'ncüii. Jndei sinin jon ndëë nn'an na m'an jo'. Itso jon: “O' ntyjë nn'an ndyuaa Judea yo tsoñ'enho' na sque yaho' ntjoohin Jerusalén, quitquen yaho' cüenta ndo' quindyeho' chjo jñ'oon na ntsjö.

¹⁵ Ee nque ntyjëëhë nanmin, chito quindyehan cha'xjen na cotji'ho' cüenta, ee xe jnda tuee' na ñjen na vitsjoon.

¹⁶ Majo' ntyja 'naan' juu 'nan na cojnty'iaho' naneinhin, itsiquindëhan' juu jñ'oon na toninncyaa Joel, tsan na toninncyaa jñ'oon' Tyo'ts'on ntyja nchu vaa 'nan na nnguaa.

¹⁷ Ndö vaa jñ'oon na siquindyi Tyo'ts'on yo 'ndyo tsan'ñeen. Itso jon:

Joo xuee na mats'ia, njñön ja Espíritu njan quii' n'on jndye nn'an.

Ng'e jo', nque ndaho' nannon yo nanntcu, nnan'neinhan jñ'oon na ntsiquindyi ja joohan.

Ndo' nannon na tyi'tque, min 'nan nnintyincyoo' na njnty'ia ndëëhan.

Ndo' nque nn'an na jndë tque, ngitsohan ndaa.

¹⁸ Majoo xuee'ñeen, njñön Espíritu njan quii' n'on nn'an na cotye'ntjonhan nnön, nque nannon ndo' mantyi nanntcu.

Joohan ninncyahan jñ'oon ntyja njan.

19 Ndo' ja nts'a na ndityincyoo' jndye nnon jn'aan na tondye tsjö'ndue, ndo' xjen na njnty'ia nn'anhan', ntsity'uehan'hin.

Ndo' na tocje nnon tsonnangue, nts'a na ndityincyoo' jn'aan cha'na neon' yo chon yo nin'neoon.

20 Juu xjen'ñeen, nninjaan nnon ndo'cüjioon', ndo' chi' ntsijonhan' nnonhan' cha'vijon neon'.

Joo jn'aanmin' ndityincyoo' vitjachen na nguee' juu xuee ntyja 'naan' nquii jon na conduihin na ntco'xen jon.

Juu xee'ñeen t'manntiyichen tsixuanhan' na ntsi'manhan' juu najndei na condui ja.

21 Ndo' ncüii cüii ts'an na ntcán na quitejndei jahin, ja ntsin'man ñuaan' tsan'ñeen."

Ndö' vaa jñ'oon na itsiquindyi Tyo'ts'on yo 'ndyo Joel.

22 Ndo' tsontyichen Pedro: "O' ntyjë nn'an Israel, quindyeho' chjo jñ'oon na ntsinën ntyja 'naan' nquii Jesús, tsan na jnan Nazaret. Joo ts'ian na tots'aa jon quii' nt'anho', totsi'man jndyoyuhan' na nquii Tyo'ts'on jñonhin quii' nt'an nn'an. Ee ts'ian'ñeen tyi'je'quindëe nduihan' ntyja 'naan' najndei nquii ts'an. Jndye nnon 'nan na tots'aa jon na tyincyaaahan' na tëvee' jndyi ngio nn'anhan', yo jn'aan na tataa' n'on nn'an nin 'nan totsi'manhan'.

23 Ee ndyu na toxen'chen, mancüixjen ntyjii Tyo'ts'on na nc'oon Jesús ndueeho', ng'e nquii jon nnda' vaa na sijnda' jon. Majo' 'o' tyincyaho' cüenta Jesús nduee nn'an na conduihan ntyja 'naan' tsjoon Roma. Ndo' vi na jndë jnt'aho' na

nnda', joo nan'ñeen t'ionhan jon nnon tsonjn'aan na jnan'cuee'han jon.

²⁴ Majo' nquii Tyo'ts'on tyincyaa na vando' xco jon. Siquindyaa jonhin ntyja na tom'aan jon na ts'oohin ee tyi'jon jnda na ntjotyenhin ntyja 'naan' na covje nn'an.

²⁵ Ee nquii David sinin jon na cha'vijon itsinin nquii Jesús. Itso tsan'ñeen:

Ninnquii'chen manty'ia Tyo'ts'on na m'aan jon na tonnön.

Ng'e na m'aan jon yo ja, jo' na tyi'cjöcüentyjê na mantyja ts'önhin.

²⁶ Mang'e na nnda', nën jndyi ja 'u', min taxe'quitsichjoo'han' ts'ön ntyja 'naan' juu si'ts'o njan.

²⁷ Ng'e 'u' xe'ncyaa' na ntjo ñuan njan naijon na contjo ñuaan nn'an na jndê tjê, min ja na matye'ntjön nnon' na condui ja ñuan nquii', je'ncyaa' na ngitô' juu si'ts'o njan.

²⁸ Ncu' si'man' nato nnön na ntyja 'naan' jo' ngüant'ö nnt'a.

Ndo' na nty'ia nnon' nninncyaaahan' na nën jndyi.”

Ndö' vaa jñ'oon na sinin David.

²⁹ Ndo' tsontyichen Pedro: “O' ntyjê, mantsinën jñ'oon nquii' ndëëho' na juu tsochihi David, tivio tue' jon. Tyequity'iu nn'anhin ndo' ata xjen neinhin ninvaa vaa tsi'ts'uaa' jon tsjöönhön.

³⁰ Majo' tonduihin ts'an na toncyaa jñ'oon' Tyo'ts'on ntyja nchu vaa 'nan na nnguaa. Ntyjii ya David na tyi'je'quitsivi'nn'an Tyo'ts'onhin. Ee jndê tso jon nnon juu na nquii Cristo nduihin quii'

nt'an tsjan 'naan ntsindantyjo jon na nndyocahan', ndo' juu silla na manin' ts'iaan' 'naan' juu, nquii Cristo ngüaquityen jonhan' na ntco'xen jon.

³¹ Ndo' vitjachen na tui na nnda', taa' ya ts'on David na ngüando' xco Cristo. Ng'e jo' na tso tsan'ñeen na xe'quintjo ñuan 'naan' Cristo naijon na contjo ñuan 'naan nn'an na jndë tjë, ndo' mantyi si'ts'o 'naan' nquii jon, min tyi'je'quitö'han'.

³² Ndo' jñ'oon na mayuu', manquiintyi Jesús na conan'nën ndëëho' ntyja 'naan' jon, jndë tyincyaa Tyo'ts'on na vando' xco jon, ndo' cotjí' jndyoyú ndëëho' ntyja 'naan' na nnda' vaa na tui.

³³ Ndo' naneihin m'aan Jesús tontyjaya nt'ö Tyo'ts'on naijon na covit'maan'hin. Nquii tye jon tco' jon 'ndyo jon na nninncyaa jon Espíritu Santo. Ndo' nquii Jesús, vi na jndë m'aan ntcüe' jon naijon m'aan tye jon, ty'oon jon cüenta juu Espíritu Santo na nquii jon na jndë tyjee' naneihin. Jo' na condui tsoñ'en ts'ianmin' na cojnty'iaho' ndo' na condyeho'.

³⁴ Ee chito nquii David tëva jon quiñoon'ndue. Tsi'manhan' na nnda' ee nquiintyi jon tso jon: Nquii ta Tyo'ts'on sinin jon nnon nquii ta na itye'ntjon jon ja.

Itso jon nnon juu: Quijman' nc'ia tontyjaya,

³⁵ Ata nque nn'an na jndohan 'u' nts'a tmaan'han nacjee' ng'e'."

³⁶ Ndo' itsontyichen Pedro: "O' ntyjë nn'an Israel, ng'e na nnda' vaa itsiquindyí juu jñ'oon'ñeen, tsoñ'enho' cüaa' ya n'onho' na mayuu' na nquii Jesús na t'ionho'hin tsonjn'aan, nquii Tyo'ts'on tqwen jon na conduihin ta na ngoco'xen jon jaa,

ndo' mantyi conduihin Cristo na ntyja 'naan' jon na n'man ñuan njanhan.”

³⁷ Ndo' nque nn'an Israel'ñeen, vi na jndë jndyehan jñ'oonmin', t'man jndyi vaa na si'ndaa'han' ngiohan. Ncüii cüiihan jnduehan nnon Pedro yo ntyje jon nn'an na cotsay'onhan yo jñ'oon na toninncyaa Jesús:

—O' ntyjë, ng'e na nnda' vaa, ¿Nin 'nan icanhan' na quint'á?

³⁸ Ndo' sintcüe' Pedro jñ'oon ndëë nan'ñeen, tso jon:

—Ncüii cüiiho' quintcüe' n'onho' yo jnanho', ndo' quint'ëho' yo xuee' Jesucristo, cha' ndëë ntsit'man ts'on Tyo'ts'onho' jnanho'. Ndo' nninncyaa jon na ncy'onho' cüenta Espíritu Santo quii' n'onho'.

³⁹ Ee juu jñ'oonvahin na jndë tco' Tyo'ts'on 'ndyo jon na tyi'xe'cüe'jndyo juuhan', tsixuanhan' cüenta nqueho' yo ndaho', ndo' mantyi cüenta tsoñ'en nn'an na tycya m'anhin, ndo' mantyi cüentaa' ncüii cüii ts'an na juu ta Tyo'ts'on na conan't'maan' jaa na iqueen' jonhan.

⁴⁰ Ndo' jndyentyichen jñ'oon sinin jndyoyu Pedro ndëë nan'ñeen. Yo jñ'oon'ñeen siqui'maan' jonhan. Tso jon:

—Ncyaho' na ntsin'man Tyo'ts'onho' quii' nt'an nn'an na que' n'on na cont'ahan 'nan natyia.

⁴¹ Ndo' nque nn'an na tëntyja n'onhan juu jñ'oon na tyincyaa jon, juu Pedro yo ntyjehin jnan'quindëë'han nan'ñeen. Ndo juu xee'ñeen, nque nn'an na tëntyja n'onhan Jesús, tuee' cha'na ndye minhan.

42 Joo nan'ñeen totquen yahan cüenta jñ'oon na tondyehan na tonan'man nque nn'an na tonan'jon yo jñ'oon na toncyaa Jesús. Ndo' yo na xoncüee' n'onhan totejndeihan ntyjehan 'nan na tocanhan'. Mantyi totyjehan tan' tyoo' yo ntyjehan na tovañjoon' n'onhan Jesús ndo' na tonan'neinhan nnon Tyo'ts'on.

Nn'an na vejndyee na tovantyja n'on Jesús, ndö vaa tom'anhan

43 Ndo' nque nan'ñeen na totsai'on yo jñ'oon na toninncyaa Jesús, jndye nnon ts'ian t'man na tont'ahan na tyi'je'quinduihan' ntyja 'naan' najndé nquehin. Mantyi tont'ahan jndye nnon jn'aaan t'man na tonan'manhan' na totyentjonhan nnon Jesús. Joo ts'ian'ñeen s'aahan' na nque nn'an na tatonan'jonhan yo juu jñ'oon'ñeen, ve' jn'an tinar'han, min ndicüaa' n'onhan ntyja 'naanhan'.

44 Ndo' nque nan'ñeen na vantyja n'onhan Jesús, tsoñ'enhan ninncüii jñ'oon ngiohan yo ntyjehan. Ndo' 'naanhan na min, ninvit'man na tovi-jnt'uehinhan'.

45 Ee tondëehan ndyuaa 'naanhan yo nin'naanhin na min. Ndo' xoquitu' na ty'onhan cüenta na jndëëhinhan', tot'onhinhan' ndëë nn'an xjen ncüii nchu xjen 'nan na totsitjahan' nan'ñeen.

46 'Io 'io tovatjonhan vats'on t'man. Ndo' mantyi tovancüihan nt'aa ntyjehan na totyjehan tan' tyoo' tocüa'hinhan' na tovañjoon' n'onhan nquii Jesús. Yo na neihin, ninncüii tojnaan' tocüa'han na xoncüee' n'onhan tom'anhan yo ntyjehan.

47 Tonan't'maan'han Tyo'ts'on, ndo' nque nn'an quii' tsjoon tondinjon jndyi nan'ñeen

ngiohan. Ndo' 'io 'io tavijndyentyichen nn'an na tsin'man Tyo'ts'on ñuaanhan, ndo' ng'e na nnda', juu tmaan' nn'an na jndë vantyja n'onhan jon, tēvijndyentyichenhan'.

3

Pedro yo Juan jnan'n'manhan ts'an na ndicaca

¹ Ncüii xuee, cha'na na ndye na matman, xjen na covatjon nn'an vats'on t'man na conan'neinhan nnon Tyo'ts'on, Pedro yo nin'Juan ty'ehan jo'.

² Juu vats'on'ñeen, vaa ncüii 'ndyohan' na conan'quijndyu nn'an judíos juuhan' 'Ndyo V'aa na Nancoo' Jndyi. Ndo' ncüii ts'an na mancüiixjen ntjein ng'ee juu xjen na tuihin, nque nn'an chuu'hin, 'io 'io totsacquitquenhahin jo'. Nnda' vaa tont'ahan cha' nndëë ntcán juu 'nan na itsitjahan'hin ndëë nn'an na cotsaque' quii' vats'on'ñeen.

³ Ndo' xjen na jndyiaa' juu na vaquee' Pedro yo nin'Juan quii' vats'on, ta' juu na itsindyia'hin ndëëhan na quint'ahan chjo nayahin.

⁴ Ndo' Pedro yo Juan, quii jnty'iahan nnon tsan'ñeen. Ndo' jo' itso Pedro nnon juu:

—'U' ntyjë, quindyia' ndě.

⁵ Ndo' quii jndyiaa' juu ndëëhan. Sitiu juu na nt'ahan nayahin.

⁶ Majo' itso Pedro nnon juu:

—Ja min s'on xuee min s'on ijan, ta'nan cy'ön, majo' xia'ntyí juu na y'ön, ninncyá na ngyon'han'. Yo xuee' Jesucristo, tsan na jnan Nazaret, quinan-quintyja' ndo' caca'.

7 Ndo' vi na jndë tso Pedro na nnda', t'uui jon nt'ö tsan'ñeen tontyjaya, sue jonhin. Ndo' ninñoon' sinquehan' ndaa' ng'ee juu yo quityo' ng'ee juu.

8 Ndo' tsan'ñeen ninjonto jnanquintyja juu. Tëcüentyjee' juu ndo' tye' na tēca juu. Tēquee' juu quii' vats'on yohan. Tovaca juu ndo' totsina ndyehin ndo' totsit'maan' juu Tyo'ts'on.

9 Ndo' tsoñ'en nn'an na too'han quii' juu vats'on'ñeen, jnty'iahan na vaca juu ndo' ninvindyii' totsit'maan' juu Tyo'ts'on.

10 Ndo' ta'jn'aanhan na manquii juu na tovaquityen 'ndyo vats'on t'man'ñeen na jndyuhān' 'Ndyo V'aa na Nancoo' Jndyi. Manquii juu na tocan 'nan na totsitjahan'hin ndëe nn'an. Mang'e na nnda', t'man jndyi vaa na tom'aan' n'onhan ndo' tēvee' jndyi n'onhan na jndë tco'yahan'hin.

Jñ'oon na sinin Pedro corredor vats'on t'man

11 Juu vats'on'ñeen vaa ncüii corredor cüentaa'han' na na nquii Salomón t'ua ts'ian na jndëhan'. Tsoñ'en nn'an tentyjaa'han jo', totsiquijñ'eehan'hin na juu tsan'ñeen na tondintjein ng'ee juu na jndë tco'yahan'hin. Majo' juu tsan'ñeen ntjohin yo Pedro yo Juan, tyi'nin'qui'ndyii juu joohan.

12 Majo' xjen na jndyiaa' Pedro na tsoñ'en nn'an jndë tēncüihan jo', itso jon ndëehan: "O' ntyjē Israel, ¿Ndu na cavee' jndyi ngioho' 'nan na tui? ¿Nin ts'ian na cojnty'ia jndyiho' ndě? ¿Aa conan'tiuho' na ve' ntyja najndě nquē, ndo' aa ng'e na njonntyichen ngiō na conan't'mán' Tyo'ts'on, jo' na ya vaca tsanvāhin? Min'chjo chitojo'.

13 Nquii Abraham, Isaac, Jacob yo nin'nque ndochihi, tonan't'maan' nan'ñeen Tyo'ts'on. Nquii jon na tonan't'maan'han, jndë sit'maan' jon nquii Jesús na conduihin na totye'ntjon juu nnon jon. Majo' nquentyiho' tyincyaho' cüentahin nt'ö Pilato, ndo' nquii tsan'ñeen, min na jndë sitiü jon na ntsiquindyaa jonhin, majo' 'o' tata'nguee'ho'.

14 'O' jnan'xuaaho' nnon jon na quitscuee' jon nquii Jesús na conduihin na tajnan tsixuan, na conduihin ñuan nquii'. Majo' juu ts'an na totscüje nn'an, nqueho'tanho' nnon Pilato na quitsiquindyaa jon juu tsan'ñeen.

15 Ndo' na nnda', nquii jon na conditque na incyaa jon na cota'ndo' ñuaan nn'an, nqueho' jnan'cuee'ho'hin. Majo' nquii Tyo'ts'on tyincyaa jon na vando' xco Jesús, ndo' já cotji' jndyoyú na nnda'.

16 Já vantyja n'ön jon, ndo' mantya 'naan' juuhan' tyincyaaahan' najndë ng'ee tsanvahin na cojnty'iaho' ndo' cota'jn'aanho'. Ng'e na vantyja n'ön Jesús, jo' na cojnty'iaho' na m'aan juu quii' nt'an na jndë jn'man tycya juu.

17 “Ndo' nanein 'o' ntyjë, ntyja 'naan' na jnan'cuee'ho' Jesús, ntyji ya na tataa' n'onho' na jnt'aho' na nnda', min nque nn'an na cotoxenhan 'o'.

18 Majo' ntyja 'naan' na tui na nnda', jo' siquindë Tyo'ts'on joo jñ'oon na tots'i'man jon ndëë nn'an na toninncyaa jñ'oon' jon ndyu na toxen'chen nchu vaa 'nan na nnguaa. Nan'ñeen tonan'neihan jñ'oon na juu Cristo, tsan njñon jon quii' nt'an nn'an tsonnangue, mancüixjen na chuhan' na cue' jon.

19 Mang'e juu jñ'oon'ñeen nnda' vaa na it-siquindyihan', jo' quintcüe' n'onho' yo jnanho' ndo' quita' yaho' na tonnon Tyo'ts'on, cha' ntsin-duu' jon jnanho' ndo' cha' joo xuee na tonnon, yantyi na nc'onho' na tonnon jon.

20 Yajo' ngüentyja xjen na njñon ntcüe' jon nquii Jesús na conduihin Cristo, tsan na ntsin'man ñuaanho', ee nquii Tyo'ts'on ndyu na toxen'chen sijnda' jon na nguaa na nnda'.

21 Majo' naneihin icanhan' na quintjo Jesu-cristo quiñoon'ndue ata xjen na ntco' ya ntcüe' Tyo'ts'on tsoñ'en. Ndyu na toxen'chen siquindyi jon na nc'oon Jesús jo'. Yo jñ'oon jndyue nn'an na tonduihan ñuan nquii', jo' siquindyi jon na nguaa na nnda'.

22 Juu Moisés toninncyaa jon jñ'oon ntyja 'naan' jñ'oonva' ndëe ndochiíhi, nn'an na tom'an ndyu na toxen'chen. Itso jon: Quii' nt'anho' njñon ta Tyo'ts'on ncüii ntyjeho' na nninncyaa tsan'ñeen jñ'oon' jon ndëëho' cha'xjen na t'ua jon ts'ian'ñeen nnön. Tsoñ'en jñ'oon na ntsinin jon ndëëho', quita'nguee'ho'han'.

23 Ee min'cya ro ts'an na tyi'quen ya cüenta jñ'oon na nninncyaa tsan'ñeen, ncüji'ndya'han'hin quii' nt'an nn'an Israel."

Ndö' vaa jñ'oon na sinin Moisés.

24 Ndo' tsontyichen Pedro: "Tsoñ'en nn'an na toninncyaa jñ'oon' Tyo'ts'on, cha'na Samuel yo nque nn'an na tom'adhan vi jndë na tue' jon, nan'ñeen tonduehan na ndui tsoñ'en 'nan cha'xjen joo 'nan na condui naneihin.

25 Manqueho' conduiho' tsjan 'naan nque nan'ñeen na toninncyahan jñ'oon' Tyo'ts'on ntyja

'naan' 'nan na xejnda na nguua. Ee na tso jon nnon Abraham: Quityquii' nn'an tsjan 'nan' na ngacahan', ndui nquii jon na njñönhin na m'anho', na ntyja 'naan' jon ndyiö ja jn'aan nn'an na ninvaa tsonnangue.

Ndö' vaa jñ'oon na sinin Tyo'ts'on nnon Abraham. Ndo' tsontyichen Pedro ndëë nan'ñeen:

²⁶ Juu xjen na tyincyaa Tyo'ts'on na vando' xco jnda jon, jñon jndyee jonhin tondëë nqueho' cha' ndyio jon jn'aanho' na ntejndei jonho' na ntcüe' n'onho' natyia na cont'aho'."

4

Pedro yo Juan, tja' nanm'ann'ianhan

¹ Viochen xjen nquii Pedro yo nin'Juan tonan'neinhan jñ'oonva' ndëë nan'ñeen, juu xjen'ñeen vendye ntyee cüenta nn'an judíos squenonhan na m'an nan'ñeen yo nin'nquii ts'an na conintque ndëë nn'an na cotquen cüenta vats'on t'man. Ndo' mantyi yo vendye nn'an judíos na conan'jonhan yo juu tmaan' na jndyuhan' saduceos.

² Tyion jndyihan' na quindya' ngiohan yo Pedro yo nin'Juan tsojnaan' na tonan'manhan ndëë nn'an. Ee jñ'oon na toninncyahan na jndë vando' xco Jesús, ndo' ng'e na nnda' itsi'manhan' na mantyi nque nn'an na jndë tjë, majnda' na ntando' xco nnda'han.

³ Yajo' ty'on nan'ñeen Pedro yo nin'Juan'ñeen. Majo' ng'e na jndë tman, ng'e jo' na tyi' nan'ñeen joochan vancjo ata ya nonnco ncüiichen xuee.

⁴ Majo' joo nn'an na tondye jñ'oon' Tyo'ts'on na tyincyaa Pedro yo Juan, jndye jndyihan tentyja

n'onhan Jesús. Juu xjen'ñeen tsoñ'en nn'an na tentyja n'onhan jon, tuee' cha'na 'on minhan na ve' xia'ntyi nannon.

⁵ Ndo' ya na tonco ncüiichen xuee, nque nanm'ann'ian 'naan nn'an judíos tsjoon Jerusalén, tětjonhan yo nn'an na conintque tsjoon'ñeen yo nin'nn'an na conan'man nchu vaa itsiquindy jñ'oon na tquen Moisés.

⁶ Ndo' mantyi yo nquii Anás, tyee na conintque ndëëhan, ndo' yo Caifás, yo Juan yo Alejandro, yo nin'tsoñ'enchen nn'an tsjan na jndyocahan' nque ntyee na tonintque ndyu na toxen'chen.

⁷ Ndo' nque ntyee'ñeen t'uahan ts'ian na caquindyo Pedro yo Juan na too'han vancjo. Ndo' vi jndë squehin, ta'han na cota'xee'han nnon Pedro yo Juan, jnduehan:

—Juu najndei na conduiho' na jnan'n'manho' tsanva', ¿Yu va ty'onho'han'? Ndo' ¿Nin ts'an xuee' na conan'y'onho' na jnt'aho'han'?

⁸ Ndo' juu xjen'ñeen, quindë ya tsixuan Pedro Espíritu Santo. T'a tsan'ñeen ndëëhan:

—O' ta na conduiho' nanm'ann'ian, yo nin'o' ta na conintqueho' ndëë jaa nn'an Israel.

⁹ ¿Aa cota'xee'ho' ndë ntyja 'naan' juu naya na tui yo juu tsan na tom'aan juu na ntjein ng'lee? ¿Aa nin'cüaa' n'onho' nin 'nan tui na jndë tco'ya ntcüe'han'hin?

¹⁰ Já jñ'oon na mayuu' na conduë ndëëho' cha' nqueho' yo nin'tsoñ'en ntyjëëhë nn'an Israel cüaa' jnda' n'onho' nchu vaa 'nan na tui. Nquii Jesucristo, tsan na jnan Nazaret na t'ionho'hin tsonjn'aan, nquii Tyo'ts'on jndë tyincyaa na vando' xco jon. Yo xuee' nquii jon na jndë

tco' yahan' juu tsanvahin na cojnty'iaho' na minntyjee' juu tondëëho'.

11 Juu Jesús itsijonhan'hin cha'vijon ncüii tsjö', ndo' 'o' itsijonhan' ntyja 'naanho' cha'vijon nn'an na conan'ya v'aa. Juu 'nan na jnt'aho'hin, itsijonhan' juuhan' cha'vijon na tyque'ho' juu tsjö'ñeen. Majo' min na nnda', jndë tēcüetyen tyenhan' nqui tsjaan' v'aa najon na njonntyichen tsixuanhan'.

12 Majo' xia'nty nquii Jesús ndëë ntsin'man jon ñuan nn'an, ta'nan ncüiichen ts'an. Ee nnon tsonnangue ta'nan xuee' ncüiichen ts'an na jndë tquen Tyo'ts'on na juu jon conduihin na ntsin'man juu ñuan njanhan.

13 Ndo' nque nanm'ann'ian'ñeen, vi na jndë tyincyahan cüenta na juu Pedro yo Juan, tyi'ncyaahan, ndo' mantyi tji'han cüenta na joo nan'ñeen, chito conduihan nn'an na jndë jnan'jn'aanhan, ndo' mantyi ve' ninnty jndyi nn'anhin, yajo' nan'ñeen tom'aan' jndyi n'onhan ndu na jnda' jndyi xquen Pedro yo Juan. Ndo' tañjooon' n'onhan na toma'ndyi' nan'ñeen yo nquii Jesús.

14 Ndo' majndeichen na jnty'ia ndëëhan na jo' minntyjee' juu tsan'ñeen na jndë tco' yahan'hin. Ndo' na nnda', mana iscu'ñ'enhin' jñ'oon na nduehan cjo nan'ñeen.

15 Ndo' t'uahan ts'ian na quindui' nan'ñeen quii' nt'anhan, viochen xjen na nnan'jnda' nquenhan yo ntyjehan nchu vaa nquii nguaa.

16 Jnduehan:

—¿Nchu vaa nquii nt'aha yo nanmin'? Ee tsoñ'en nn'an tsjöön Jerusalén jndë ngio yahan na jndë jnt'a nanmin' ncüii jn'aan t'man na tyi'xe'quindëë

nduihan' na ve' ntyja najndei nquehan, min tyi'je'quindëe nduë na tyi'yuu' na nnda' vaa 'nan tui.

17 Majo' cha' tantycyantyichen jñ'oonmin' quityquii' nt'an nn'an, yo najndei'han' nduë jñ'oon na quitsity'uehan'hin na min'ncüii nnon ts'an tavinan'neinntyichenhan jñ'oonmin' ntyja 'naan' Jesús.

18 Ndo' vi jndë jo', tqueen' nnda' ntyee'ñeen joohan. Jndue nan'ñeen ndëëhan na yo najndei'han' na min'ncüii 'ndyo jñ'oon tavinan'neinntyichenhan ntyja 'naan' Jesús, min na nan'manhan ndëë nn'an ntyja 'naan' xuee' jon.

19 Majo' Pedro yo nin'Juan jnan'ntcüe'han jñ'oon ndëë nan'ñeen, jnduehan:

—Na tonnon Tyo'ts'on, nqueho' quitji'ho' cüenta na aa chuhan' na quita'nc'uë cha'xjen na condueho', chito na quinan'quindë ts'ian na i'ua nquii jon ndë.

20 Ee já je'qui'ndyë na conan'nën ntyja 'naan' 'nan na tojnty'iaá ndë na tots'aa Jesús yo na tondyë na totsiniin jon.

21 Ndo' joo ntyee'ñeen jnan'ty'uentyichehan Pedro yo Juan yo jñ'oon jaa'. Jndë jo' jnan'quindyaa ntcüe'han nan'ñeen ng'e tajndiohan nchu vaa nt'ahan na nt'avi'hanhin. Ndo' mantyi ncyaaahan nn'an tsjoon ee tsoñ'en nan'ñeen tonan't'maan'han Tyo'ts'on ntyja 'naan' na sin'man Pedro yo Juan juu tsan'ñeen na tom'aan juu na ntjein ng'ee juu.

22 Ee tsan'ñeen na t'man jndyi naya s'aa Tyo'ts'on na jndë tco'yahan'hin, juu tsan'ñeen jndë tenon venn'an chuu' juu.

Nn'an na vantyja n'on Jesús, jnan'neinhan nnon jon

²³ Ndo' nquii Pedro yo Juan, vi na jndë jnan'quindyaa ntcüe' nan'ñeenhin, ty'ehan na m'an ntyjehan na vantyja n'on Jesús. Jnan'quindyiihan nan'ñeen tsoñ'en jñ'oon'ñeen na jndue ntyee'ñeen yo nin'nque nn'an na conintque quii' tsjoon.

²⁴ Ndo' nque nn'an na vantyja n'on, vi na jndë jndyehan na nnda', ninncüii tjon' jndyeehan na jnan'neinhan nnon Tyo'ts'on. Jnduehan: “'U' ta Tyo'ts'on na tsoñ'en na maco'xen', 'u' tquen quiñoon'ndue, tsonnangue, ndaandue yo nin'tsoñ'en 'nan na min.

²⁵ Juu David totyentjon jon nnon'. Ntyja 'naan' juu Espíritu Santo, yo 'ndyo David tsu' jñ'oonmin': Nn'an na chito judíos conduihin, ¿Ndu na conan'vjehan?

Ndo' nque nn'an judíos, ¿Ndu na conan'tiuhan ncüii nnon 'nan na ve' jn'aanhan'?

²⁶ Nque nn'an na cotoxen ncüii cüii tsonnangue jnan'vehan cjoo' nquii Tyo'ts'on ndo' mantyi cjoo' juu Cristo, tsan na t'ua jon ts'ian nnon.

Ndo' joo nn'an na condui nanm'ann'ian, nincüajon jnt'ahan cha'xjen na jnt'a nan'ñeen.

²⁷ “Ee mayuu' quityquii' juu tsjoonvahin, nquii Herodes yo Poncio Pilato yo nn'an tsjan nque nn'an Israel, yo nin'nn'an na conduihan tsjan mañoon nn'an, jnan'tjon'han jñ'oon yo ntyjehan na ty'ehan nacjoo' nquii Jesús, nquii jon na condui ñuan nquii' ndo' na t'ion' ts'ianhin na totye'ntjon jon nnon'.

28 Ndo' na jnt'ahan na nnda', chen jnan'quindēhan tsoñ'en na ntyji' na icanhan' na quindui, ndo' naneihin jndē tuihan' cha'xjen na sijnda' ncu'.

29 Ndo' nanein ta, joo jñ'oon vi' na conan'neihan nacjō na conan'ty'uehin já, quen' ya' cüentahan'. Ndo' nquē na cotye'ntjōn nnon', ncyá' na nc'ōn na tyi'ncyá na nnan'nēn jñ'oon naya 'nan' ndēē nn'an.

30 Ndo' yo juu najndei na condui 'u', quitsin'man' nn'an vi', ndo' quitsa' jn'aan t'man yo ts'ian na tyi'je'quindēē nduihan' ntyja 'naan' najndei nquii ts'an. Cotan jñ'oonmin' nnon' yo xuee' nquii Jesús na totye'ntjon jon nnon' ndo' na conduihin ñuan nquii'."

31 Ndo' vi na jndē jnan'neihan nnon Tyo'ts'on, sitoncüii'han' juu v'aa'ñeen najjon na tētjonhan. Ndo' quindē ya tonan'xuanhan Espíritu Santo, ndo' tyincyaa Tyo'ts'on na yo na quii jndyuehan, tonan'neihan jñ'oon' jon ndēē nn'an.

Joo 'naanhin na min, 'naan t'man ñ'enhinhan'

32 Ndo' nque nn'an na vantyja n'on Jesús, tsoñ'ēhan tom'adhan na nincüii nnon 'nan to-quindyii' n'onhan yo ntyjehan, ndo' ninncüii nnon na ngiohan. Ndo' 'nan na nan'xuanhan, min'ncüiihan' tyi'quinduehan 'naanhinhan'. Tovi-jnt'ue t'man ñ'enhinhan'.

33 Ndo' nque nn'an na totsay'on yo jñ'oon na toninncyaa Jesús, ninnquii'chen yo najndei na tsixuan nquii jon, tonan'nein jndyoyuhan ntyja 'naan' na tyincyaa Tyo'ts'on na vando' xco jon.

Ndo' nque nn'an na vantyja n'on Jesús, tsoñ'en nan'ñeen t'man vaa na ityio Tyo'ts'on jn'aanhan.

³⁴ Ndo' quii' nt'anhan, ta'nan ncüii ntyjehan na itsitjahan' 'nan na nninjnt'uehin. Ee nque ntyjehan, nn'an na min ndyuaa 'naanhan ndo' yo nt'aahan, jndëëhinhan' ndo' tondyoy'onhan s'on na tijnt'ua nan'ñeen.

³⁵ Joo s'on'ñeen tyincyahinhan' ndëë nque nn'an na totsay'on yo jñ'oon na toninncyaa Jesús. Ndo' joo nan'ñeen tot'onhinhan' ndëë ncüii cüii nn'an na itsitjahan' 'nan na ninjnt'uehan.

³⁶ Quii'tyquii' nt'an juu tmaan' nan'ñeen tom'aan ncüii ts'an na jndyu José. Jon conduihin tsjan tsoLeví na jndyocahan'. Tuihin ndyuaa Chipre. Juu ndyuaa'ñeen, xi'jndiohan' m'an ndaandue. Nn'an na totsay'onhan yo jñ'oon na toninncyaa Jesús, jnan'quijndyuhanhin Bernabé. Xuee' jon itsiquindyihan' ts'an na itsinjoon' juu ntyje 'nan navi' na coquenonhan.

³⁷ Juu tsan'ñeen tovaa tyuaa 'naan' jon. Jndëë jonhan' ndo' xoquitu' na ty'oon jon, jndyoy'oon jonhan', tyincyaa jonhan' ndëë nn'an na totsay'on yo jñ'oon na toninncyaa Jesús.

5

Ananías yo Safira jnan'tjahan

¹ Majo' ncüiichen tsans'a na jndyu Ananías, mantyi jndëë jon ncüii tyuaa, ndo' scuu' jon, tsan na jndyu Safira, t'oon tsan'ñeen na cüejon jñ'oon na tui na nnda'.

² Majo' xoquitu' na tijnt'uahan', tatëy'oonñ'en Ananías juuhan' ndëë nque nan'ñeen na totsay'on

yo jñ'oon na toninncyaa Jesús. Ndo' mantyi scuu' tsan'ñeen ntyjii juu na nnda' vaa na s'aa jon.

³ Ndo' itso Pedro nnon jon:

—'U' ntyjē Ananías, 'u' jndē tyincya' na tua Satanás quii' ñuan 'nan' ee juu xoquitu' na tyon' na jndē' tyuaa 'nan', tajndyoyon' quindē'han', ndo' na nnda' sa', sivi'nn'an' nquii Espíritu Santo.

⁴ Xjen na tacobndē'han', ma'nan'han'. Ndo' mantyi vi na jndē tijnt'uahan', vanaan na quitsa' 'nan na nt'ue tson' yo joo xoquitu'ñeen. ¿Ndu na tyjee' tson' na sa' na nnda'? Cüaa' tson', xia'ntyi sivi'nn'an' nn'an, chito nquii Tyo'ts'on.

⁵ Ndo' juu Ananías, xjen na jndyii jon jñ'oonva'hin, ve' tyiootohin, mana tue' jon. Ndo' nn'an na jndyehan na nnda' vaa na tjon tsan'ñeen, tsoñ'engan tyue jndyihan.

⁶ Ndo' nque nannon ndyua na m'anhhan jo', jnan'quintyjahan, jnan'cüetyjohan ndiaa si'ts'o 'naan' tsan'ñeen, saquity'iuhan jon.

⁷ Ndo' vi na jndē tenon chjo, cha' vi ndye hora, ndo' mantyi tyjee'non scuu' Ananías jo', min tyi'quintjii juu na aa vaa 'nan tui.

⁸ Ndo' mantyi taxee' Pedro nnon juu:

—Quitsu' nnön, ¿Aa mayuu' na ve' ndö'ntyi xjen na ndēēho' tyuaa 'naanho'?

Ndo' jo' t'a tsan'ñeen 'ndyo jon, itso juu:

—Mayuu' ntyjē, nnda'ntyi ro xjen na tijnt'uahan'.

⁹ Yajo' taxee'ntyichen Pedro nnon juu:

—¿Ndu na ncha' veho' na jnan'jonho' na nin'quitquenho' xjen Espíritu na conduihin nquii Tyo'ts'on? Ndö jndē concyo nn'an na saquity'iu

sa'. Mantyi 'u' nein cje ro ncü'io', ndo' mantyi ngoquity'iuhan 'u'.

¹⁰ Ndo' majuuntyi xjen na sinin Pedro na nnda', juu Safira'ñeen, majo'ntyi ve' tyiootohin tonnon jon, mana tue' juu. Ndo' nannon'ñeen, juu xjen na teque'han jo', jndiohanhin na ts'oohin. Jo' tji'hanhin, saquity'iuhanhin ngiaa' saa' juu.

¹¹ Ndo' nque nn'an na conduihan tmaan' nn'an na itsin'man Tyo'ts'on ñuaanhan, tsoñ'engan sity'ue jndyihan'hin na tui na nnda', nquehan ndo' mantyi tsochen nn'an na jndyehan ntyja 'naan'han'.

Ts'ian t'man na tont'a nn'an na totsay'onhan yo jñ'oon na toninncyaa Jesucristo

¹² Ndo' tyi'ncüii xeeyu, jndye jn'aan t'man na tondui quii' nt'an nn'an yo ntyja 'naan nque nn'an na totsay'onhan yo jñ'oon na toninncyaa Jesucristo. Mantyi tont'ahan jndye nnon ts'ian na tyi'je'quindë nduihan' ntyja 'naan' najndë nquehan. Ndo' tsoñ'en nn'an na vantyja n'on Jesús, tovancüiihan juu corredor cüentaa' vats'on t'man na nquii Salomón t'ua jon ts'ian na jndëhan'.

¹³ Majo' nque nn'an na tyi'conan'jonhan yo juu tmaan' nan'ñeen, ncyaahan na nnan'tjon'han yo nn'an na vantyja n'on Jesús. Majo' min na nnda' vaa, njon nan'ñeen ngiohan.

¹⁴ Ndo' tēvijndyentyichen nn'an na tovantya n'onhan ta Jesús, nannon ndo' mantyi nanntcu.

¹⁵ Ata nanv'i na ntyjohan cjo jndu yo cjo ndue, totquen nn'anhin jndyue nata, cha' juu xjen na ngüenon Pedro, min na ve' ncüaan' jon ngüenonhan'

nacjo vendye nan'ñeen cha' n'manhan ntycu na coquenonhan.

¹⁶ Ndo' mantyi nn'an na m'anhan njoon na ndyo m'aanhan' Jerusalén, tondyochohan nn'an v'i yo nin'ntyjehan na nay'oon jndyetyia. Ndo' tsoñ'en nan'ñeen jn'manhan.

Nanm'ann'ian cont'a vi'han Pedro yo Juan

¹⁷ Juu xjen'ñeen nquii tyee na conintque ndëe ntyee 'naan nn'an judíos yo nin'ntyjehin tmaan' na jndyuhan' saduceos, jnan'nc'uaa'hin. Tiquindya' ngiohan ndo' na tëë' n'onhan nn'an na totsaj'onhan yo jñ'oon na toninn'cya Jesús.

¹⁸ Jo' tjahin nan'ñeen, ndo' tjue'hanhin vancjo.

¹⁹ Majo' vi na jndë tijaan juu tsjon'ñeen, ty-jee' ncüii ángel cüentaa' ta Tyo'ts'on na m'anhan. Ndo' siquinaan jon 'ndyo vancjo'ñeen, ndo' tji' jon joohan toch'en.

²⁰ Ndë jo' tso jon ndëehan: “Quitsacüentyjee'ho' quityquii' vats'on t'man. Quinan'neinho' jñ'oonvahin ndëe tsoñ'en nn'an, na min'cya ro ts'an na ngantya ts'on juu Jesús, ngüando' ñuaan' juu.”

Nnda' vaa jñ'oon na tso juu ángel'ñeen.

²¹ Ndo' joo nan'ñeen, vi na jndë jndyehan jñ'oon'ñeen, ty'ehan. Ndo' xjen na tonco ncüiichen xuee, tyequé' nnda'han vats'on t'man. Ta'han jnan'manhan ndëe nn'an na sque jo'.

Ndo' nquii tyee'ñeen na conditque yo nn'an na conan'jonhan yo jon, squenonhan vats'on'ñeen. Jnan'tjonhan ntyjehan nn'an na condui nanm'ann'ian yohan yo nin'tsoñ'en nn'an na conintque ndëe nn'an Israel. Ndë

jo', joo ntyee'ñeen t'ua ts'ian ndëë nannt'ei na quitsaquichohan nn'an na totsay'onhan yo jñ'oon na toninncyaa Jesús na too'han vancjo.

²² Majo' xjen na sque nannt'ei'ñeen vancjo'ñeen, matavijndiohan juu Pedro yo Juan na m'anhin navi' jo'. Yajo' majuuntyi xjen'ñeen ty'e ntcüe' nannt'ei'ñeen, tyenan'quindyiihan na taviquitoo' nan'ñeen vancjo.

²³ Jnduehan ndëë ntyee'ñeen:

—Tyen të' 'ndyo vancjöhö' xjen na squé. Ndo' m'an sondaro na cota'ntyjee'han'. Majo' xjen na jnan'quinán 'ndyohan', min'ncüii ts'an taquindyii'han'.

²⁴ Yajo' nquii tyee na conintque'ñeen yo tsan na coxen nn'an na cotantyjee' vats'on t'man'ñeen yo nin'nn'an na conintque ndëë tsoñ'en ntyee, xjen na jndyehan jñ'oon na jndue nannt'ei'ñeen, yajo' jnduehan ndëë ntyjehan nchu ya nt'aha cha' ngacüentyjee' jñ'oonvahin.

²⁵ Ndo' maninjuu xjen'ñeen, tyjee'non ncüii ts'an na m'anhin. Juu tsan'ñeen siquindyi juu joochan, itso juu:

—Joo nn'an na tjue'ho' vancjo, ntjo' m'anhin vats'on t'man na conan'manhan ndëë nn'an.

²⁶ Ndo' juu ts'an na conintque ndëë nn'an na cota'ntyjee' vats'on t'man, tja jon yo nannt'ei'naan' jon. Tëcy'onhan Pedro yo nin'Juan, majo' tachito yo najjndei'han', ng'e ncyaaahan na nque nn'an tsjoon'ñeen, ntuein' nan'ñeen ntjö' joochan.

²⁷ Majo' ya sque ntcüe'han najjon na tencüi nanm'ann'ian'ñeen, tyincyahan cüenta nan'ñeen ndueehan. Ndo' nquii tyee'ñeen na conintque,

single nnda' jon juu jñ'oon'ñeen. Itso jon ndëë nan'ñeen:

²⁸ —'O' mangio jnda'ho' na jndë jnduë ndëëho' na yo naijndei'han' na tavinan'manntiyichenho' jñ'oon ntyja 'naan' Jesús'va'. Majo' jnan 'o', ninvaa quii' tsjöön Jerusalén, mangio nn'an jñ'oon na jndë jnan'manho' ndëëhan. Ndo' condueho' ndëë nn'an na jnán já, jo' na tue' Jesús.

²⁹ Yajo' Pedro yo ntyje jon na totsay'onhan yo jñ'oon na toninncyaa Jesús, jnduehan:

—Chuhan' na quita'nc'ué jndyë jñ'oon na itso nquii Tyo'ts'on, chichen jñ'oon na condué nn'an.

³⁰ Nquii Tyo'ts'on na tonan't'maan' nque ndochi ndotyëëhë na tom'an ndyu na toxen'chen, jndë tyincyaa jon na vando' xco Jesús, tsan na jnan'cuee'ho' na t'ionho'hin tsonjn'aan.

³¹ Ndo' na nnda', jndë sit'maan' jon nquii Jesús na jndë tacjo jon ngiaa' Tyo'ts'on tontyjaya. Ndo' jndë tquen jon na condui Jesús nquii jon na vja tonnon ndëë tsoñ'en, ndo' mantyi na conduihin na itsin'man jon ñuaan nn'an. S'aa Tyo'ts'on na nnda' cha' nque nn'an Israel vanaan na ntcüe' n'onhan jnanhan ndo' na ntsit'man ts'on jonhan.

³² Ndo' cotjí' jndyoyú ntyja 'naan' juu jñ'oonva', ndo' nquii Espíritu Santo, manincüajon its'aa jon na incyaa Tyo'ts'onhin quii' n'on nn'an na cota'nguee'han tonnon jon.

Ndö' jñ'oon na sintcüe' Pedro ndëë ntyee'ñeen.

³³ Ndo' nque nanm'ann'ian'ñeen, vi na jndë jndyehan jñ'oonmin', quindya' jndyi ngiohan, ata nin'quinan'cüjehan nan'ñeen.

³⁴ Majo' ncüii nque nanm'ann'ian'ñeen, tsan na jndyu Gamaliel, jnanquintyja jon. Tsan'ñeen

ñ'enhin yo tmaan' nn'an fariseos. Conduihin ts'an na itsi'man nchu vaa itsiquindyi jñ'oon na tquen Moisés, ndo' tsochen nn'an judíos njon jndyi ngiohanhin. Ndë jo', nque nan'ñeen na totsai'onhan yo jñ'oon na toninn'cyaa Jesús, t'ua Gamaliel ts'ian na quindui' nan'ñeen toch'en vitan' xjen.

³⁵ Ndë jo' tso jon ndëë ntyje nanm'ann'ian jon:

—O' ntyjë nn'an Israel, quint'aho' cüenta yo 'nan na conan'tiuho' na nin'quint'aho' nanmin'.

³⁶ Cañjoon' n'onho' juu jñ'oon ntyja 'naan' Teudas. Jndë s'aahan' xuee na totsai'ahin na totso juu na t'man conduihin. Ndo' juu xjen'ñeen cha'na nenque ciento nannon na totsai'onhan jñ'oon yohin. Majo' juu tsan'ñeen, jnan'cuee' nn'anhin ndo' tsoñ'en nn'an na tonan'jonhan yohin, tycyahan, tyuii' ntyja 'naanhan.

³⁷ Ndo' juu xjen na nquii tsanm'aants'ian t'man tsjoon Roma t'ua jon ts'ian na tixco nguee nn'an, juu xjen'ñeen tsan na jndyu Judas, na jnan ndyuaa Galilea, totsai'a nquiihin. Ndo' jndye nn'an jnan'jon jñ'oon yohin. Majo'nty, jnan'cuee' nn'anhin ndo' tsoñ'en nn'an na tonan'jon jñ'oon yo tsan'ñeen, tycyahan.

³⁸ Mang'e na nda', joo nanmin', juu Pedro yo nin'Juan, tavindyii' n'onho' joohin, qui'ndyeho' ntyja na cont'ahan. Ee juu jñ'oon na conincyahan yo ts'ian na cont'ahan, xe na aa ve' ntyja 'naan nn'an conan'xuanhan', ngantycüii nquiihan'.

³⁹ Majo' juu ts'ianmin' na cont'ahan, xe na aa ntyja 'naan' nquii Tyo'ts'on conduihan', yajo' tyi'jon quindëë na nnan'tyuii'ho' joohan'. Ata nnintyincyoo' na nquii jon conan'veho' cjoo' jon.

⁴⁰ Ndo' joo nan'ñeen na conduihan

nanm'ann'ian yo Gamaliel'ñeen, jnan'jonhan yo jñ'oon na siqui'maan' jonhan. Ndo' ndë jo' tqueen' nnda'han ve nan'ñeen na totsay'onhan yo jñ'oon na toninncyaa Jesús. Tja'han nan'ñeen. Ndo' jndue nnda'han na yo naijndei'han' na quitsacüentyjee'han na conan'manhan ntyja 'naan' xuee' Jesús. Ndë jo' jnan'quindyaa ntcüe'han nan'ñeen.

⁴¹ Ndo' joo nan'ñeen jndui'han quii' nt'an nanm'ann'ian'ñeen. Nein jndyihan na tyincyaa Tyo'ts'on na conduihin nn'an na scüejnaan'han'hin ntyja 'naan' xuee' nquii Jesús.

⁴² Ndo' 'io 'io tonan'manntyichenhan ndëë nn'an quii' vats'on t'man, ndo' mantyi xen' nt'aa xen' nt'aa tonan'manhan ndëë nn'an. Tasacüentyjee'han na tonan'manhan ndo' na toninncyahan jñ'oon ntyja 'naan' Jesús na manquii jon conduihin Cristo.

6

Joo nn'an tmaan' cüentaa' Tyo'ts'on, cot'ionhan ts'ian ntyque' ntyjehan

¹ Majoo xuee'ñeen tēvijndyentyichen nn'an na vantyja n'on Jesús. Quii' nt'anhin m'an nn'an judíos na conan'neinhan jñ'oon griego, ndo' yo mañoon ntyjehan na conan'neinhan jñ'oon hebreo. Nque nan'ñeen na conan'nein jñ'oon griego, tquenhan jñ'oon ntyja 'naan ntyjehan nan'ñeen na conan'nein jñ'oon hebreo. Ee joo nanntcu ninnque na m'an juu tmaan' na conduihan, chjochen 'nan na toy'onhan cüenta na tovi-jnt'uehan, chichen ntyjehan nanntcu ninnque na conan'nein jñ'oon hebreo.

² Ndo' ng'e juu jñ'oon'ñeen, nque nn'an na ncho've jnan'ncüihan tsoñ'en nn'an na vantyja n'on Jesús. Jnduehan ndëë nan'ñeen:

—'O' ntyjë, tyi'quichuhan' na n'ndyë na coninncyá jñ'oon' Tyo'ts'on cha' na nnan'jnt'á 'nan na ntcüa' nn'an.

³ Mang'e jo', tyquii' nt'an ntyjeho' tmaan' nn'an na vantyja n'on Jesús, quitjiho' ntyque' ntyjeho' nannon na vaa jñ'oon ntyja 'naan nan'ñeen na ya nn'anhin. Icanhan' na conduihan nn'an na jnda' nquen ndo' na quindë ya nan'xuan Espíritu Santo, Ndo' nquë nt'iõn ts'ianmin joohan na quinan'jnda'han 'nan na ncy'on joo nanntcu nin-
nque.

⁴ Ndo' já, ninnquii'chen na nnan'nën nnon Tyo'ts'on ndo' na nninncyá jñ'oon' jon ndëë nn'an.

⁵ Ndo' tsoñ'en nan'ñeen na vantyja n'on, tjon' jñ'oonhan na quindui na nnda'. Jo' tjihan juu Esteban, tsan na mancha'chen ts'on na vantyja ts'on Jesús ndo' na quindë ya tsixuan Espíritu Santo. Ndo' mantyi tjihan Felipe, Prócoro, Nicanor, Timón, Parmenas, yo nin'Nicolás, tsan na jnan tsjoon Antioquía. Juu jon chito ts'an judíohin, conduihin ts'an na totsijonhin yo jñ'oon na conan't'maan' nn'an judíos nguii Tyo'ts'on.

⁶ Ndo' nque nn'an na vantyja n'onhan Jesús, vi na jndë tjihan nanmin', jndyochohan nan'ñeen ndëë nn'an ncho've na totsay'onhan jñ'oon yo Jesús. Ndo' nquehan jnan'neihan nnon Tyo'ts'on ntyja 'naan nan'ñeen. Jndë jo' tyiohan ndueehan nacjo nan'ñeen na ncy'onhan cüenta ts'ian na nt'ahan.

⁷ Ndo' jñ'oon' Tyo'ts'on majndyentyichen

tëcyahan'. Ndo' quii' Jerusalén tēvijndyentyichen nn'an na vantyja n'onhan Jesús. Ata nque ntyee 'naan nn'an judíos, mantyi jndyehan tovantya n'onhan jon.

Ty'on nn'an Esteban

⁸ Juu naya na condui Tyo'ts'on, quindë ya totsixuan Esteban juuhan'. Mantyi quindë ya tom'aan Espíritu Santo quii' ts'on jon. Ng'e jo' jndye jn'aan t'man na tots'aa jon quii' nt'an nn'an na tyi'je'quinduihan' xe na aa yo najndei nquii jon na s'aahan' na t'oon' jndyi n'on nn'an ntyja 'naan'han'.

⁹ Quii' tsjoon Jerusalén, jo' tovaa ncüii vats'on cüenta nn'an judíos, joo nn'an na tovancüi jo', tonduihan nn'an na jndë jndyaahan na totye'ntjontyenhan ndëë mañoon nn'an. Joo nan'ñeen jnanhan tsjoon Cirene yo Alejandría ndo' yo ndyuaa Cilicia yo nin'Asia. Vendye joo nan'ñeen ta'han na jnan'jndyehan jndyuehan yo juu Esteban'ñeen.

¹⁰ Majo' joo nan'ñeen tyi'quindëë nt'ahan yo jñ'oon na totsiniin jon, mang'e nquii Espíritu Santo tyincyaa na jnda' xquen jon.

¹¹ Ndo' na nnda', jnan'jnda' nan'ñeen na tyincyahan xoqitu' ndëë vendye nn'an na quindue nan'ñeen na jndë jndyehan na totsiniin Esteban jñ'oon tsan' cjoo' Moisés yo mantyi cjoo' nquii Tyo'ts'on.

¹² Ndo' nn'an na m'an Jerusalén, vi na jndë jndyehan juu quintu'ñeen, t'man tyionhan' na quindyaa' ngiohan. Nquehan yo nn'an na conintque ndëëhan, yo nin'nn'an na conan'man jñ'oon

na tqwen Moisés. Jo' tyioohan na m'aan Esteban'ñeen, ty'onhan jon, tyey'onhanhin ndëë nanm'ann'ian 'naanhan.

¹³ Ndo' mantyi jnan'jnda'han nn'an na quinan'nein quintu cjoo' jon. Jndue nan'ñeen:

—Juu tsanvahin ninnquii'chen itsinin juu jñ'oon tsan' cjoo' vats'on t'manva na ji'ua tsixuanhan', ndo' mantyi cjoo' juu jñ'oon na tqwen Moisés.

¹⁴ Ee nquë jndë jndyë na totso juu na juu Jesús, tsan na jnan Nazaret, ntsityuii' juu vats'onvahin ndo' mantyi ntscüejndyo juu costumbre na tyincyaa Moisés ndëëhë.

¹⁵ Ndo' tsoñ'en nanm'ann'ian'ñeen, quii jnty'iahan nnon Esteban. Jnty'iahan na itsijonhan' nnon jon cha'na nnon ncüii ángel.

7

Jñ'oon na sintcüe' Esteban ndëë nn'an na ty'onhin

¹ Ndo' nquii tyee na conintque ndëë nn'an judíos'ñeen, taxee' jon nnon Esteban. Itso jon: “¿Aa mayuu' na nnda' vaa na tots'u?”

² Ndo' t'a Esteban, tso jon: “O' ta na conintqueho' yo nin'o' ntyjëëhë, quindyeho' chjo jñ'oon na ntsinën. Nquii ta Tyo'ts'on na taquintyja t'man conduihin, tityincyoo'hin nnon tsochiihi Abraham xjen na tom'aan jon ndyuaa Mesopotamia, vitjachen na ncja jon tsjoon Harán.

³ Itso jon nnon juu: Quindui' ntjoohin ndyuaa tsjon'. Qui'ndyi' nn'an 'nan'. Ndo' cja' ndyuaa na ntsi'man nnon'.

Nnda' vaa tso Tyo'ts'on nnon Abraham.

⁴ Ndo' na nnda', ya jo' jndui' Abraham tsjoon' jon ndyuaa Caldea, tja jon ndyuaa Harán. Ndo' vi na jndë tue' tsotye jon, yajo' jndyoy'oon Tyo'ts'on Abraham'ñeen ndyuaavahin najon na m'anho' naneihin.

⁵ Majo' tasiquindaa' Tyo'ts'on juu ndyuaamin jon, min na ve' vi tan' chjohan'. Majo' min na nnda', tco' Tyo'ts'on 'ndyo jon jñ'oon na tyi'je'quitscüe'ndyo jonhan' na mancüixjen nndaa' juu ndyuaaminhin, ndo' ya na ngue' juu, ntsinda juu, joohan nnan'xuanhan cüentahan'. Nnda' tso Tyo'ts'on nnon juu min na juu xjen'ñeen min'ncüii jnda juu tac'oon.

⁶ Ndo' mantyi tso Tyo'ts'on na nque nn'an tsjan Abraham na ndyocahan', nc'ohan ncüiichen ndyuaa najon na nduihan nn'an na ve' squee ya. Ndo' jo' ngotye'ntjontyenhan ndëë nn'an juu ndyuaa'ñeen, ndo' joo nn'an na m'adhan', nenque ciento ndyu ngont'avi' nan'ñeehan.

⁷ Majo' tsontyichen Tyo'ts'on nnon Abraham: “Ndo' joo nn'an ndyuaa'ñeen na nt'ahan na ngotye'ntjontyen ntsinda'ntyjo' ndëëhan, ncö ntco'xën nan'ñeen jnaan' na nnda' nnt'ahan. Ndo' ndë jo', joo ntsinda'ntyjo' nndyochö ntcü'ëhan ndyuaavahin na nnan't'maan' nnda'han ja ntjoohin.”

Ndö' vaa jñ'oon na tso Tyo'ts'on nnon tsan'ñeen.

⁸ Ndo' tquen Tyo'ts'on jñ'oon nnon Abraham na juu jnda jon na jndëcya nnduihin, quityjee jon tjan na yus'ahin. Ndo' na nnda', juu xjen na tui Isaac, tyjee jon tjan na yus'ahin juu xee na jndë nen xuee 'naan' juu. Ndo' juu Isaac, manincüajon s'aa jon xjen na tui jnda jon Jacob. Ndo' nquii Jacob,

majo'ntyí s'aa jon yo ncho've ntsinda jon nn'an na conduihan ndochiihi, manquëhë na condui jaa ncho've ntmaan' nn'an Israel.

⁹ “Ndo' nque ntsinda Jacob, na conduihan ndochiihi na tom'anhan ndyu na toxen'chen, tonan'tëë' jndyi n'onhan ntyjehan José. Ndëëhanhin ndëë nn'an ndo' joo nan'ñeen tyey'onhanhin ndyuaa Egipto. Majo' nquii Tyo'ts'on tom'aan jon yohin na tom'aan juu ndyuaa'ñeen.

¹⁰ Ndo' tsoñ'en navi' na toquenon juu José'ñeen, totsiquindyaa Tyo'ts'onhin, mantyi tyincyaa jon na jnda' xquen juu, ndo' s'aa jon na tëvee' ntyjii Faraón yohin. Nquii Faraón'ñeen, conduihin tsanm'aants'ian t'man juu ndyuaa Egipto. T'ion jon ts'ian José na tonduihin gobernado ninvaañ'en ndyuaa'ñeen, ata mantyi juu vats'ian naijon na co'xen juu Faraón'ñeen.

¹¹ “Ndo' tentyja xjen na tyioo jndo' t'man ninvaa ndyuaa Egipto'ñeen yo nin'ndyuaa Canaán. Jnaan' jo' ji vaa jndyi toquenon nn'an. Ndo' nque ndochi- ihi tandicüijnda' 'nan na ntcüa'han.

¹² Majo' nquii Jacob'ñeen, jndyii jon jñ'oon na juu ndyuaa Egipto'ñeen, jo' min 'nan na ya ntcüa' ts'an. Yajo' nque ndochiihi, ntsinda jon, jñon jonhan jo' na vejndyee nque.

¹³ Ndo' vi na jndë jo', nque ndochiihi nan'ñeen, ty'e nnda'han jo' na vja ve, ndo' juu xjen'ñeen José si'man nquii' jon ndëëhan na manquiintyí jon na conduihin ntyje nquehan. Ndo' na nnda', nquii tsanm'aants'ian t'man'ñeen, tajnaan' jon ntyje nquii José nan'ñeen.

¹⁴ Ndo' vi na jndëcyá, nquii José t'ua jon ts'ian ndëë ntyje jon na quitsacy'onhan tsotyehan yo

nin'tsoñ'en nn'an chuu'han. Joo nan'ñeen jndë ndyenn'an ncho'nqui vantjo' 'onhan.

¹⁵ Nnda' vaa na tui na tja Jacob ndyuaa Egipto. Jo' tom'aan jon, ndo' majo' tue' jon. Mantyi ndochiichi ntsinda juu Jacob'ñeen, juu ndyuaa'ñeen tjëhan.

¹⁶ Ndo' ndëcyä nque ndantyjo nt'oo'ñeen, tyecho ntcüe'han si'ts'o 'naan nan'ñeen tsjoon Siquem, ndyuaa naijon na jnanhan. Ndo' tyequity'iuhan nt'oo'ñeen quii' tsi'ts'ua na sijnda Abraham yo s'on xuee ndëë ntsinda tsan na jndyu Hamor.

¹⁷ Ndo' sininntyichen Esteban. Tso jon: “Ndo' viochen xjen na ngatsiquindëhan' juu jñ'oon na tco' Tyo'ts'on 'ndyo jon nnon Abraham na ntsiquindyaa jon nan'ñeen na nndui' ntcüe'han juu ndyuaa'ñeen, majndyentyichenhan tandë.

¹⁸ Ndo' joo ndyu'ñeen jndye nn'an na ncüii ro ncüiihan na jndë tom'anhan ts'ian t'man ndyuaa Egipto. Ndo' tuee' xjen na təcjo ncüiichen ts'an na nduihin tsanm'aants'ian t'man ndëë nn'an Egipto. Juu tsan'ñeen tatajnaan' jon tsoJosé.

¹⁹ Nquii tsanm'aants'ian'ñeen, yo na jnda' xquen jon, totsivi'nn'an jon ndochiichi. Ee tqwen jon jñ'oon na qui'ndyehan yo'ndaa ndahan na cüje nque joo.

²⁰ Ndo' majooto xuee'ñeen tui Moisés. Ndo' tëvee' ntyjii Tyo'ts'on yo jon. Tye jon yo ndyee jon, ninndye chi' na tonan'quehan jon v'aahan.

²¹ Majo' tuee' xjen, yo najndeihan' na jnty'ehanhin na cue' jon, majo' manquiiito yuscu jnda tsanm'aants'ian t'man'ñeen ntjii juu yujnt'a Moisés. Juu yuscu'ñeen tovyntyjee' juuhin cha'vijon jnda nquii juu.

22 Mang'e na nnda' tui, juu Moisés totsijnaan' jon tsoñ'en na jnda' nquen nn'an Egipto. Ndo' jaa' jñ'oon na totsiniin jon, yo ntyja 'naan' 'nan na tots'aa jon.

23 “Juu Moisés'ñeen, ya na tuee' jon cha'na venn'an chu, s'aahan' ts'on jon na nin'caquindyiaa' jon nque nn'an na nincüii tsjan conduihin, nque nn'an tsjan Israel.

24 Tja jon ndo' jndyiaa' jon ncüii ts'an Egipto na its'aa vi' tsan'ñeen ncüii ts'an na ninncüii tsjan conduihin yo nquii jon. Juu xjen'ñeen tañoon' jon tsan'ñeen, tji' jonhin quii' nanvi'ñeen. Iscuae' jon juu tsanEgipto'ñeen.

25 Nnda' vaa na s'aa jon ng'e toquindyii' ts'on jon na nque nn'an 'naan' jon, nn'an Israel, ncüaa' ya n'onhan na ninjnt'ue Tyo'ts'onhin cha' ntyja 'naan' nquii jon ndyaahan juu navi' na m'anhan, majo' joochan tataa' n'onhan na nnda'.

26 Ndo' vi tonco ncüiichen xuee, jndyiaa' Moisés'ñeen ve ntyje jon nn'an Israel na ninncüii tsjan conduihan yo nquii jon, na conan'ntja'han. Ndo' nt'ue ts'on jon na quintjo ya ntcüe'han yo ntyjehan. Ng'e jo' na tso jon ndëehan: “'O' ninncüii tsjan conduiho'. ¿Ndu na conan'ntja'ho' yo ntyjeho'?”

27 Majo' juu ts'an na nt'ue tyia' yo ncüiichen tsan'ñeen, jñoon juu nt'ö nquii Moisés. Ndo' tso juu nnon jon: “¿Nin ts'an tquen 'u' na nintque 'u' ndë, ndo' na ntco'xen' já?”

28 ¿Aa mantyi nin'quitscuae' ja cha'na iscuae' juu ts'an Egipto vja? ”

29 Ndo' Moisés, vi na jndë jndyii jon jñ'oonva', s'aa jon vi ntyja, tja jon ndyuua Madián. Jo'

tom'aan ya jon, ndo' majo' toco jon, tui ve nannon ntsinda jon juu ndyuaa'ñeen.

³⁰ “Ndo' vi na jndë tenon venn'an chu na tom'aan jon jo', sionhan' na m'aan jon ncüii joo quii' jndëë na ndyo juu tyo' na jndyu Sinaí. Juu xjen'ñeen tityincyoo' ncüii ángel nnon jon quityquii' tsachon na coco ncüii tsonneon.

³¹ Ndo' na jndyiaa' jonhan', tom'aan' jndyi ts'on jon nin 'nan nin'quitsiquindyihan'. Majo' juu xjen na sindyoo'hin na ndyiaa' ya jonhan', jndyii jon na nquii ta Tyo'ts'on itsinin.

³² Tso jon: “Ja condui Tyo'ts'on cüentaa' tsochi' Abraham, tsan na tom'aan ndyu na toxen'chen, majo'ntyí cüentaa' juu Isaac yo nin'Jacob.” Ndo' xjen na jndyii Moisés na nnda', tye' coviqui-jnty'ehin na ty'ue jon, min ndincyaaahan' na ndyiaa' jon juu ts'oon'ñeen.

³³ Ndo' tso Tyo'ts'on nnon jon: “Cüji' ntcon', ng'e naijon na mintyje', conduihan' tyuaa na ji'ua ng'e jndë tyjënön ntjoohin.

³⁴ Ee jndë jnty'ia nnön na nque nn'an ndyuaa Egipto cont'avi'han nn'an njan, nn'an Israel, ndo' mantyi jndë mandyi na cotcüihan quityquii' juu navi'ñeen. Ndo' jo' jndë jndyocué na ntsiquindyahin. Ndo' naneinhin, 'u' njñön na cja' ntcüe' ndyuaa Egipto.”

³⁵ Ndo' tsontyichen Esteban: “Nque nn'an Israel tont'ahin na tyi'cuee' n'onhan juu Moisés. Ee jnduehan nnon jon: ¿Nin ts'an tquen 'u' na nintque 'u' ndë ndo' na ntco'xen' já? Majo' manquiintyi Tyo'ts'on t'ua jon ts'ian nnon tsan'ñeen na co'xen jon joohan ndo' na ntsiquindyaa jonhan navi' na tom'anhan ndyuaa Egipto. Ntyja 'naan' juu ángel

na tityincyoo' nnon Moisés quityquii' tsonneon na cov'a, jo' na sijnda' Tyo'ts'on na tsixuan Moisés juu ts'ian'ñeen.

³⁶ Majuuntyi Moisés'ñeen, tji' jon ndochiichi nn'an Israel ndyuaa Egipto na tom'anhan jo' ndyu na toxen'chen. Majon na tots'aa ts'ian t'man na tyi'je'quinduihan' ntyja 'naan' najndei nquii jon. Manquiintyi jon na tots'aa jn'aan t'man xjen na tenonhan Ndaandue Ve, ndo' mantyi viochen xjen na tom'an yahan vivenn'an chu ndyuaa najon tajnda' ya cova'.

³⁷ Manquiintyi jon na tso jon ndëë ntyjëëhë nn'an Israel: “Nquii Tyo'ts'on ntquen jon ncüii nn'an 'naanho' na ntsixuan jon ts'ian na nnincyaa jon jñ'oon ndëëho' cha'xjen na t'ua jon juu ts'ian'ñeen nnön.”

³⁸ Manquii jon na tom'aan yo tmaan' ntyjëëhë Israel viochen xjen na tom'an yahan ndyuaa na tajnda' cova'. Manquii jon na tom'aan jon Tyo' Sinaí xjen na sinin ángel nnon jon yo ndëë ndochiichi nan'ñeen. Manquii jon na ty'oon cüenta joo jñ'oon na concyahan' na ngüando' ñuaan' ts'an na tonnon Tyo'ts'on na itscüenon jonhan' ndëëhë.

³⁹ “Majo' nque ndochiichi na tom'an ndyu na toxen'chen, tyí'quita'nguee'han jñ'oon na tonincyaa Moisés ndëëhan. Min tajnan'jñ'oon'han jñ'oon na totso jon ndëëhan ndo' mantyi tots'aa jndyihan' n'onhan na ninc'o ntcüe'han Egipto.

⁴⁰ Mang'e na nnda', jo' na tonduehan nnon Aarón: Quitsia' 'nan na nnan'quijndyu jaahan' Tyo'ts'on na nnan't'maan' jaa na juuhan' ngüe'jndyeehan' tondëëhë, ng'e ntyja 'naan' juu Moisésva', tsan na tji' jaa ndyuaa Egipto, min

tyi'quindiö nin 'nan tjon jon.

⁴¹ Ndo' na jnduehan na nnda', jnan'yahan ncüii 'nan na cha'vijon toro chjo. Ndo' tonan'cüjehan quioo' na tonan't'maan'han juuhan' na tonduehan na juuhan' conduihan' Tyo'ts'on. Mantyi tont'ahan ngeue na tonan't'maan'han juu nan'ñeen na jnan'ya nquehan.

⁴² Mang'e na nnda', jnty'ii Tyo'ts'on joo nan'ñeen. Ata tyincyaa jon na nque nan'ñeen jnan't'maan'han ncjuu na m'an tsjö'ndue. Ee juu tsan na tonincyaa jñ'oon ntyja nchu vaa 'nan na nguaa, vaa jñ'oon na tji jon ntyja 'naan nan'ñeen. Ndö vaa tso jñ'oon'ñeen:

'O' nn'an Israel, joo quioo' na tonan'cüjeho' xjen na tom'anho' venn'an ndyu juu ndyuaa'ñeen na tajnda' cova',

¿Aa nnön na toninncyaho' quioo'ñeen?

⁴³ Quioo'ñeen, chito nnön toninncyaho' joo o'.

Ee 'o' tonan'y'onho' v'aa ndiaa na toquindyii' juu 'nan na tonan't'maan'ho' na jndyuhan' Moloc.

Mantyi yo juu 'nan na jndyu Renfán, quixjuu ntyja 'naan'han',

juuhan' na tonan't'maan'ho'.

Joo nan'min' na tonan't'maan'ho',

ninnquii'chen 'nan na tonan'ya nqueho'han'.

Ng'e tsojnaan' na conan't'maan'ho' nan'min', jo' na ncüji' ja 'o' ndyuaa tsjoonho' na njñönho' na nc'oho' ndyuaa na tonnon tsjoon Babilonia.

Ndö' vaa jñ'oon na tyincyaa tsan'ñeen. Ndo' tsontyichen Esteban:

44 “Nque ndochiihi na tom'an ndyu na toxen'chen, xjen na tom'anhan juu ndyuaa'ñeen na tann'an c'oon, tonan'y'onhan juu v'aa ndiaa najon na tonan'vehan ntcaa' ntjõ' na chuu' ntji na tqen Tyo'ts'on na ico'xenhan'. Juu v'aa ndiaa'ñeen jndëhan' cha'xjen jñ'oon na si'man jon nnon Moisés ee tso jon nnon juu na quitsia juuhan' cha'xjen 'nan na jndë si'man jon nnon juu.

45 Nque ndochiihi na tom'anhan ndyu na toxen'chen, nn'an tsjan joochan na jndyocahan', jndyoy'on nan'ñeen juu v'aa'ñeen xjen na jndyochu Josué joochan ndyuaaminhin najon na sijnda' Tyo'ts'on na nc'onhan. Ndo' joo nn'an na tom'an jndyee ndyuaaminhin, tji' jon nan'ñeen, mang'e jo' nque ndochiihi jndëë jnt'ahan yo nan'ñeen. Ndo' juu v'aa ndiaa'ñeen, ninvaa tonan'y'onhan juuhan' ata xjen na tom'aan juu David.

46 Nquii Tyo'ts'on, juu naya na conduihin, siquindaa' jonhan' juu David'ñeen. Jo' na tcan juu vi naya'ñeen na nninncyaa jon na ntsia juu ncüii v'aa najon nque nn'an tsjan Jacob na jndyocahan', nnan't'maan'han nquii Tyo'ts'on.

47 Majo' Salomón, jnda nquii David, nquii juu sia v'aa'ñeen.

48 Majo' nquii Tyo'ts'on na m'aan nandyentyichen, chito ve' quii' nt'aa na conan'ya nn'an, jo' na im'aan jon. Cha'xjen jñ'oon na tso ts'an na toninncyaa jñ'oon ntyja nchu vaa 'nan na nnguaa, tso tsan'ñeen:

49 Quiñoon'ndue conduihan' silla na manin' ts'iaan' najon na mavaquityën.

Ndo' juu tsonnangue tsixuanhan' naijon na ntyjo ng'ë.

Ndo' na nnda', ¿Nin ncüii nnon v'aa na nndëë nnan'yaho' naijon na nc'ön?

Ndo' ¿Yuu vaa nquii jon na ngüajndyëë?

⁵⁰ Ee ncö, tsoñ'en nan'min', maja tquëghan'."

Ndö' vaa jñ'oon na tji tsan'ñeen.

⁵¹ Ndo' tsontyichen Esteban: "Majo' 'o' mancüixjen conduiho' nn'an que n'on. Itsijonhan' 'o' cha'vijon nque nn'an na tyi'quinan't'maan'han Tyo'ts'on. Tyi'nin'quindyeho' nchu vaa na nt'ue ts'on jon yoho', min tyi'quita'nguee'ho'han'. Ninnquii'chen conan'veho' nacjoo' nquii Espíritu Santo. Manincüejon cont'aho' cha'xjen tont'a nque ndochiho' na tom'anhan ndyu na toxen'chen.

⁵² Ncüii cüii ts'an na tom'anhin ndyu na toxen'chen na toninncyahin jñ'oon' Tyo'ts'on ntyja nchu vaa 'nan na nnguaa, nque ndochiho', mancüixjen tont'avi'han nan'ñeen. Ndo' mantyi nque nn'an na toninncyahin jñ'oon ntyja na ndyo nquii Cristo na jndyoyu conduihin, majoontyi ndochiho' tonan'cüjehan nan'ñeen. Majo' nanein nquii Cristo, nqueho' jndë tyincyaho' cüentahin, ndo' jndë jnan'cuee'ho'hin.

⁵³ Manquentyiho' na ty'onho' cüenta juu jñ'oon na tqwen Moisés na tyincyahin ángeles juuhan' nnon jon, majo' 'o' tyi'nin'quita'nguee'ho'han'."

Na jnan'cuee' nn'an Esteban

⁵⁴ Ndo' nque nanm'ann'ian'ñeen, vi na jndë jndyehan jñ'oonmin' na sinin Esteban ndëëhan,

tennon ntyja xjen na tyionhan' quindya' ngiohan. Tonan'quii'ioon'han ndi'n'onhan na jnan'vjehan jon.

⁵⁵ Majo' juu jon, quindë ya tom'aan Espíritu Santo quii' ts'on jon. Jndondë jon quiñoon'ndue, jo' jndyiaa' jon juu na nancoo' jndyi quixuee najjon na m'aan nquii Tyo'ts'on. Ndo' mantyi jndyiaa' jon na minntyjee' Jesús ngiaa' Tyo'ts'on tontyjaya.

⁵⁶ Ndo' ya na jndyiaa' Esteban na nnda', jndei sinin jon, tso jon:

—Quijnty'iaho', manty'ia na conaan quiñoon'ndue ndo' nquii jon na conduihin na itsin'man jon ñuaan nn'an, m'aan jon ngiaa' Tyo'ts'on tontyjaya.

⁵⁷ Ndo' nan'ñeen, jndei jnan'xuaahan na vjehan na nnda' tso jon. Të'han nquihan, ndo' ninñoon' ty'onhan jon.

⁵⁸ Ndo' vi na jndë tji'han jon quii' tsjoon, yajo' nque nn'an na condue na vaa jnaan' jon, tji'han ndiaatco na cüehan. Tquen yahan joo ndiaa'ñeen na m'aan ncüii tsans'andyua na jndyu juu Saulo, na quen juu chjo cüentahan'. Ndë jo' ta'han, totuen'han ntjö' Esteban.

⁵⁹ Ndo' viochen xjen na cotuen' nan'ñeen ntjö'hin, sinin jon nnon Tyo'ts'on. Itso jon: “U' ta Jesús, juu na ndyii' na vant'ö, cyon' cüentahan'.”

⁶⁰ Ndo' vi jndë jo' tcon xtye jon. Jndei sixuaa jon, tso jon: “Ta Jesús, juu jnanva na cont'a nanmin ja, tyi'ntsa' na nt'uuihan'hin.”

Ntycüii na tso jon na nnda', mana tue' jon.

8

¹ Ndo' jo' vijon m'aan Saulo. Sijonhin jñ'oon yo nan'ñeen na jnan'cuee'han Esteban.

Ndo' majuuntyi xuee'ñeen na jnan'cuee' nan'ñeen Esteban, joo nn'an tsjoon Jerusalén, tye' na ji vaa jndyi tont'a vi'han joo nn'an na vantyja n'on Jesús na tom'anhan jo'. Ng'e na nnda', tsochenhan tycyahan ninvaa ndyuaa Judea yo Samaria. Xia'ntyi nque nn'an na totsay'on yo jñ'oon na toninncyaa Jesús, joohan tatycya.

Tots'aa vi' Saulo tmaan' nn'an na icüji Tyo'ts'on cüentaa' jon

² Ndo' vendye nn'an na njon jndyi Tyo'ts'on ngiohan, tyequity'iuhan Esteban. Totyuee jndyihan na njon ngiohanhin.

³ Majo' juu Saulo tennon ntyja xjen na tots'aa vi' juu joo nn'an na conduihan tmaan' na vantyja n'onhan Jesús. Ee tovaquee' juu quii' nt'aahan ndo' yo navi' tocüji' juu nannon ndo' nanntcu. Tovaquityii' juuhan vancjo.

Toninncyaa nn'an jñ'oon naya ndyuaa Samaria

⁴ Majo' nque nan'ñeen na jndui'han Jerusalén na jnannonhan, ncüii cüii joo naijon na totsquehan, tonan'neihan jñ'oon ntyja 'naan' Jesús.

⁵ Ncüii joo nan'ñeen, tsan na jndyu Felipe, tja jon ncüii tsjoon cüentaa' ndyuaa Samaria. Jo' ijon na totsinyin jon ndëe nn'an tsjoon'ñeen ntyja 'naan' Cristo.

⁶ Tovatjon nn'an ndo' totquen yahan cüenta jñ'oon na toninncyaa jon, ndo' mantyi tojnty'ia ndëehan jn'aan t'man na tots'aa jon na

tyi'je'quindëë nduihan' ntyja 'naan' najndei nquii jon.

⁷ Ndo' jndye nn'an na nan'xuan jndyetyia quii' n'onhan, sin'man jonhan. Ndo' joo jndyetyia'ñeen, xjen na jndui'han quii' n'on nan'ñeen, jndei to-nan'xuaahan. Ndo' mantyi jndye nn'an na ntjein ng'e, ntjein nduee, tots'in'man jon joohan.

⁸ Mang'e na nnda' tots'aa jon, nn'an tsjoon'ñeen tyincyaaahan' na nein jndyihan.

⁹ Majo' juu tsjoon'ñeen jndë tijndye xuee m'aan ncüii tsanquindua', Simón jndyu tsan'ñeen. Nque nn'an ndyuaa Samaria'ñeen, totsivi'nn'an juu joohan ee totso juu na njon jnduihin yo ts'ian na its'aa juu.

¹⁰ Ndo' joo nn'an tsjoon'ñeen, min na t'man conduihin, ndo' min na tyi't'man conduihin, tsoñ'enhan totquenhan cüenta jñ'oon na toninncyaa juu. Tonduehin: "Juu Simónva', juu najndei na condui Tyo'ts'on, t'man jndyi tsixuan jonhan'."

¹¹ Ndo' nan'ñeen totquen yahan cüenta jñ'oon na totsiniin juu ndëëhan ee na tijndye xuee na itsivi'nn'an juu joohan yo ts'ian quindua'ñeen.

¹² Majo' ya na toninncyaa Felipe jñ'oon ntyja 'naan' na itye'ntjon Tyo'ts'on nn'an ntyja na cot-sam'adhan, yo ntyja 'naan' xuee' Jesucristo, yajo' joo nn'an Samaria'ñeen, jndyehan tentyja n'onhan. Nannon ndo' nanntcu tont'ëhan yo xuee' Jesús.

¹³ Ndo' mantyi juu Simón'ñeen, tentyja ts'on juu Jesús ndo' jndë jo', jndëë' juu. Ta' juu na itsijonhin yo Felipe. Joo jn'aan t'man na tots'a Felipe yo nin'joo ts'ian na tots'aa jon na tyi'je'quindëë nduihan' ntyja 'naan' najndei nquii

jon, juu Simón'ñeen vacue tom'aan' ts'on juu ntyja 'naan'han'.

¹⁴ Juu xjen'ñeen nque nn'an na tqueen' Jesús na totsay'onhan yo jñ'oon na toninncyaa jon, ninvaa m'anhán Jerusalén. Ndo' vi na jndë jndyehan na mantyi nque nn'an Samaria jndë ty'onhan cüenta jñ'oon naya ntyja 'naan' Jesucristo, yajo' t'uahan ts'ian nnon Pedro yo nin'Juan na quit-saquijnty'iahan joo nan'ñeen.

¹⁵ Ndo' vi na jndë squehan na m'an nan'ñeen, jnan'neinhan nnon Tyo'ts'on. Tanhan na joo nn'an na vantyja n'on, ncyaa jon na nan'xuan nan'ñeen Espíritu Santo.

¹⁶ Ee juu xjen'ñeen min'ncüii joohan tacoy'onhan cüenta Espíritu Santo. quii' n'onhan. Xia'ntyí jndë jnt'ëhan yo xuee' ta Jesús.

¹⁷ Jo' juu Pedro yo Juan tyiohan ndueehan nacjo nan'ñeen. Ndo' na nnda', ty'onhan cüenta Espíritu Santo.

¹⁸ Majo' juu Simón, vi na jndë tqwen juu cüenta na joo nan'ñeen ty'onhan cüenta Espíritu Santo xjen na Pedro yo Juan tyiohan ndueehan nacjo nan'ñeen, tso juu na nninncyaa juu xo-quitu' ndëëhin, cha' mantyi nquii juu ntsixuan juu cha'na joohan.

¹⁹ Tso juu:

—Juu najndei na nan'xuanho', ncyaho' na mantyi ntsixuan jahan' cha' juu xjen na ndyiö nt'ö nacjoo' min'ninchen ts'an, mantyi ncy'oon juu cüenta Espíritu Santo quii' ts'on juu.

²⁰ Ndo' sintcüe' Pedro jñ'oon, tso jon:

—Cju'vi' Tyo'ts'on s'on 'nan', ndo' mantyi ncu', ee matsitiu' na ve' yo s'on, jo' na ndëë ngyon'

cüenta juu naya na ve' yu na itsiquindaa' jonhan' nn'an.

²¹ Juu ts'ian 'naan' Tyo'ts'on na nan'xuán, 'u' tyi'quichuhan' na ntsijon 'u' yohan', ee tyi'xoncüee' tson' na tonnon jon.

²² Jo' quintcüe' tson' jnan na matsixuan'. Ndo' can' nnon jon, tyi'nan ro na ntsit'man ts'on jon 'u' na nnda' vaa na ndyii' tson'.

²³ Ee maquën cüenta na t'man jnan' vaa, ndo' juu jnan'ñeen jndë sityenhan' 'u' cha'vijon tyen tyen ts'an yo carena.

²⁴ Ndo' t'a Simón, itso juu ndëehan:

—Quitanho' nnon Tyo'ts'on na tyi'ngenön cha'xjen juu jñ'oon na condueho'.

²⁵ Ndo' Pedro yo Juan, tonan'manntyichenhan jñ'oon' Tyo'ts'on, tonan'nein nquii'han ntyja 'naan' Jesús. Ndo' vi jndë jo', jndui'han tsjoon'ñeen ndyuaa Samaria na nc'o ntcüe'han Jerusalén. Ndo' majndye njoon qui jndë na m'anhan' ndyuaa'ñeen, tovenonhan jo'. Toninncyahan jñ'oon naya ndëe nn'an na m'an njoon'ñeen.

Felipe yo ts'an ndyuaa Etiopía

²⁶ Jndë jo' ncüii ángel cüentaa' Tyo'ts'on, sinin jon nnon Felipe, itso jon: “Quitsijnda' na ncja' nato ntyja na condui' ncjuu tsonjn'aan. Juu nato na inanhan' Jerusalén na ivenonhan' ndyuaa najon tyi'jndye nn'an m'an na ivee'han' tsjoon Gaza, juu nato'ñeen cja'.”

²⁷ Ndo' jo' sijnda' Felipe, tja jon. Ndo' nato na ñjon jon, tjonhin ncüii ts'an na jnan tsan'ñeen ndyuaa Etiopía. Juu tsans'a'ñeen eunucohin na itye'ntjon jon nnon Candace, nquii tsanscu na

ico'xen ndyuaa Etiopía. Juu tsans'añeen, t'ua Candace ts'ian nnon juu na quitsue juu s'on quityquii' vats'ian 'naan' jon. Tsjoon Jerusalén, jo' têtsit'maan' juu Tyo'ts'on, jnan juu jo',

²⁸ Vja ntcüe' juu ndyuaa tsjoon' juu. Ndo' xjen na tjon Felipehin, ñjon juu tyquii' carreta 'naan' juu. Itsijnaan' juu tson na chuu' jñ'oon' Tyo'ts'on na tji Isaías.

²⁹ Ndo' nguii Espíritu Santo itso jon nnon Felipe: “Quitsindyoo' 'u' nnon carretavahin, ndo' quitsijon 'u' yo juu tsan na vay'oonhan'.”

³⁰ Jo' tentyjaa' Felipe nnon juu tsan'ñeen. Jo' jndyii jon na itsijnaan' tsan'ñeen jñ'oon' Tyo'ts'on na tji Isaías. Jo' taxee' jon nnon juu, itso jon:

—Joo jñ'oon na matsijnan', ¿Aa mavaa' tson'han'?

³¹ Ndo' t'a tsan'ñeen, itso juu:

—Nnda' 'u' ts'an, ta'nán ts'an na ya ntsi'man nnön, yajo! ¿Nchu ya nts'a na ncüaa' ts'önhan'?

Ndo' tcan tsan'ñeen na cava Felipe tyquii' carreta'ñeen na cacjo jon ngiaa' juu.

³² Ndo' juu jñ'oon' Tyo'ts'on na sijnaan' tsan'ñeen, ndö vaa na tsohan':

Xjen na vay'oon ts'an quitsman na ntscuee' jon juu o', min'chjo tyi'tsixuaa o'.

Ndo' cha'xjen ncüii quitsman chjo, xjen na ityjee ts'an soo' o', ninma'chen 'ndyo o'.

Ndo' nguii jon na conduihin quitsman chjo cüentaa' Tyo'ts'on,

mannda' tajñ'oon tso jon min na tjon jon navi'.

³³ Ndo' juu jon jnan'cüejnaan' nn'anhin, min tyí'quitoxen yahan jñ'oon ntyja 'naan' jon.

Ndo' ¿Nin ts'an na nndëë ncüji' cüenta ntyja 'naan
nn'an tsjan 'naan' jon na jndyocahan'?
Ta'nan ts'an na nndëë nts'aahan' ng'e tji'han na
vando' jon nnon tsonnanguevahin.

Ndö' vaa jñ'oon na tji Isaías.

³⁴ Ndo' juu ts'an etiopía'ñeen taxee' juu nnon
Felipe, itso juu:

—Quitsa' vi naya'ñeen, quitsu' nnön, juu ts'an
na tyincyaa jñ'oonmin, ¿Aa itsinin jon ntyja 'naan'
nquii jon, ndo' aa ntyja 'naan' ncüiichen ts'an?

³⁵ Ndo' ta' Felipe na sinin jon ntyja 'naan' juu
jñ'oon'ñeen na jnduihan' nnon tson'ñeen. Sinin
jon nnon tsan'ñeen jñ'oon naya ntyja 'naan' Jesús.

³⁶ Ndo' viochen xjen na ñjonhan nato, sque-
han ncüii joo na m'aan ndaatoo. Ndo' juu ts'an
etiopía'ñeen, tso juu nnon Felipe:

—Quindyia', ndö m'aan ndaa. ¿Aa m'aan ncüii
nnon na itscu'han' na ntsiquindë' ja?

³⁷ Ndo' sintcüe' Felipe jñ'oon, itso jon:

—Xe na aa yo mucha'chen tson' na vantya
tson' Jesús, ndëë na ntsiquint'ë 'u'.

T'a tsan'ñeen, itso juu:

—Mavantya ts'ön na nquii Jesucristo conduihin
jnda Tyo'ts'on.

³⁸ Ndo' juu ts'an etiopia'ñeen, t'ua jon ts'ian na
cacüentyjee' carreta'ñeen. Ndë jo' ncha'vehan tye-
cuahan tyquii' ndaa, ndo' siquindëë' Felipehin.

³⁹ Ndo' vi na jndë jndui' ntcüe'han quii'
ndaa'ñeen, nquii Espíritu na condui nquii
Tyo'ts'on, tÿy'oon jon Felipe. Ndo' juu ts'an
etiopía'ñeen, tavijndyiaa' nnda' jon Felipe, majo'
tja jon nato na vja jon na neiin' jndyi jon.

40 Ndo' juu Felipe'ñeen, xi' tsjoon Azoto, jo' tity-incyoo'hin. Jndye njoon tomandyi' jon na toninncyaa jon juu jñ'oon naya ntyja 'naan' Jesús, ata tuee' nnda' jon tsjoon Cesarea.

9

Ntcüe' ts'on Saulo jnaan' jon (Hechos 22:6-16; 26:12-18)

¹ Majo' juu Saulo, tyí'caminntyjee' juu na it-sity'ue juu nn'an na vantyja n'onhan Jesús na ntscüje juu joochan. Mang'e na nnda', tja juu na m'aan nquii tyee na conintque cüenta nn'an judíos.

² Tëcan juu tson nnon tyee'ñeen na ngay'oon juuhan' ndëë nn'an judíos na m'anhan tsjoon Damasco ncüii cüii vats'on 'naanhan. Juu tson'ñeen chuhan' jñ'oon na ninncyaaahan' najnde'i juu na ngacüja juu nn'an na cotsam'anhan nato 'naan' Jesús, nannon ndo' nanntcu, ndo' ndyochu ntcüe' juuhan nc'onhan navi' Jerusalén.

³ Majo' nato na ñjon juu na vavindyo na nguee' juu tsjoon Damasco, ndo' ninjonto jnan chon quiñoon'ndue, tyioohan' xi'jndio na m'aan jon.

⁴ Ndo' na nnda', tyioohin tyuaa, jndyii juu ncüii jndye. Itsohan' nnon juu: "U' Saulo, ¿Ndu na matsa' vi' ja? ¿Ndu na manty'e' ja?"

⁵ Ndo' t'a juu: "¿Nin ts'an 'u', ta?" Ndo' t'a jon, itso jon nnon juu: "Ja Jesús na manty'e'. 'U' mats'aa vi' nquii 'u'. Ntyja na matsa', itsijonhan' juuhan' cha'na its'aa toro na imin' o' ntsiu' nnon tsontë na itsityuaa' ts'an o'."

⁶ Ndo' tsontyichen Jesús nnon juu:

“Quinanquintya', cjaquee' quii tsjoon na vja', ndo' jo' ngitso ncüii ts'an nnon' nchu vaa nquii na quitsa'.”

⁷ Ndo' nque nannon na conan'jonhan yo Saulo, sacüentyjee' nan'han na tyue jndyihan, ee xia'ntyi jndyehan jndyee' ts'an, majo' min'ncüii ts'an tajnty'iahan.

⁸ Ndo' juu Saulo, jnanquintya juu tyuaa. Majo' vi na jndë siquinaan juu ndö'nnon juu, tavindëë ndyiaa' juu. Mang'e na nnda', jo' na t'uehan nt'ö juu na tyey'onhanhin tsjoon Damasco.

⁹ Jo' ijon tom'aan juu vi ndye xuee na ndiquindyiaa' juu. Ndo' juu xjen'ñeen min tatcua' juu, min ta'nan t'u juu yu ro.

¹⁰ Tyquii' juu tsjoon Damasco'ñeen tom'aan ncüii ts'an na vantyja ts'on jon Jesús, tsan'ñeen jndyu jon Ananías. Juu jon jndyiaa' jon na tityincyoo' ta Jesús nnon jon. Sinin jon nnon juu, itso jon: “U' Ananías.” T'a juu, itso juu: “Ndö m'an, ta.”

¹¹ Ndo' tso ta Jesús nnon juu: “Cja' nata na jndyuhan' Nata Yuu. Ndo' vaa' tsan na jndyu Judas, jo' cüaxe' tsan na jndyu Saulo, tsan'ñeen ts'an tsjoon Tarsohin. Itsinin juu nnön.

¹² Ndo' quityquii' na tityincyoo' nnon juu, jndyiaa' juu na 'u' jndë tēque' na m'aan juu na tyio' nt'ö' cjoo' juu cha' nndëë nndyiaa' nnda' juu.”

¹³ Majo' juu Ananías'ñeen, vi na jndë jndyii jon juu jñ'oon'ñeen, t'a jon, itso jon: “U' ta, jndye nn'an jndë jnan'neinhan nnön ntyja 'naan' tsan'ñeen na nque nn'an na conduihan cüenta' na m'anhan Jerusalén, tijndyehan na its'aa vi' juu.

14 Ndo' naneinhin jndë tyjee' juu tsjoonvahin na y'oon juu tson na nque ntyee na m'anhan Jerusalén jndë tyincyahinhan' nnon juu. Ndo' juu tson'ñeen chuhan' jñ'oon na incyaahan' najndei juu na joo nn'an na contciii'han xue', tsoñ'engan quityii' juuhan vancjo.”

15 Ndo' sintcüe' Jesús jñ'oon nnon Ananías'ñeen, itso jon: “Cja' ee ncö jndë tjihin na ntsinin juu ntyja njan ndëë nn'an na mañoon ndyuaa, ndo' mantyi ndëë nque nn'an na cotoxengan nn'an na m'an jo', ndo' mantyi ndëë nn'an Israel.

16 Ndo' mantyi ntsi'man nnon juu na jndye nnon navi' na chuhan' na ngenon juu ng'e na vantyja ts'on juu ja.”

17 Ndo' juu Ananías'ñeen, vi na jndë jndyii jon na nnda', tja jon v'aa naijon na m'aan Saulo. Tëquee' jon jo'. Tyio jon nt'ö jon nacjoo' tsan'ñeen. Tso jon:

—'U' ntyjë Saulo, manquiintyi ta Jesús na tityincyoo'hin nnon' nato na jndyo', nquii jon jñon ja na m'an'. T'ua jon ts'ian nnön na 'u' ndyia' nnda' ndo' na quindë ya nc'oon Espíritu Santo quii' tson'.

18 Juu xjen'ñeen, ninñoon' jndyii' tjan na tcüe tēnon Saulo, tycyaahan' cha'vijon tsja, ndo' na nnda', xuee jndyiaa' ntcüe' jon. Ndo' jnanquintyja jon, siquindëë' Ananías'ñeen jon yo xuee' Jesús.

19 Jndë jo' tcüa' jon, juuhan' tyincyaa nnda'han' najndei' ts'on jon. Ndo' nincüannty ro xuee na vi ntjohin juu tsjoon'ñeen yo nque nn'an na vantyja n'onhan Jesús.

Tyincyaa Saulo jñ'oon' Tyo'ts'on tsjoon Damasco

20 Ndo' juu Saulo'ñeen, maquintyjachen ta' jon na toca jon nt'aan'on 'naan nn'an judíos tsjoon'ñeen. Jo' tonincyaa jon jñ'oon ndëë nan'ñeen na nquii Jesús conduihin jnda Tyo'ts'on.

21 Ndo' tsochen nn'an na tondye jñ'oon na tonincyaa jon, vacue tom'aan' n'onhan. Tonduehan:

—Tsanva', ¿Aa chi manquintyi juu na tomandyi' quityquii' tsjoon Jerusalén na tots'aa vi' jon nn'an na contcüii' xuee' Jesús? Ndo' ntjoohin ¿Aa chito mantyi jndë jndyo jon na ntsityen jon nn'an na vantyja n'on Jesús na ngachu ntcüe' jonhan Jerusalén ndëë nque ntyee na conintque?

22 Majo' Saulo, tyi'ncüii cüii jon na toninncyaa jon jñ'oon ntyja 'naan' Jesús, tÿ'oonchen jon na-jndei jon quityquii' juu ts'ian'ñeen. Yo juu jñ'oon na tots'i'man jon ndëë nn'an judíos juu tsjoon'ñeen, totsityuui' jon joo jñ'oon na tondue nan'ñeen na juu Jesús, tyi'yuu' na conduihin Mesías.

Jn'man Saulo nduee nn'an judíos

23 Ndo' vi jndë na tyi'ndyo xuee, yajo' nque nn'an judíos na m'anhan Damasco, jnan'tjon'han jñ'oon yo ntyjehan na nnan'cuee'han Saulo.

24 Majo' juu jon, taa' ts'on jon juu jñ'oon'ñeen. Ndo' nan'ñeen naxuee ndo' natsjon tondahan jon jndyue teonntjö' na nin'quinan'cuee'han jon.

25 Majo' nque nn'an na vantyja n'on Jesús na m'anhan juu tsjoon'ñeen, tejndei'han jon natsjon. Tua jon quii' ncüii tsque na jndë yo nt'öö t'man. Jndë jo' jnan'v'iuu'han jon ventana na vaa tondye 'ndyo teonntjö'ñeen. Yajo' jndui' jon jo', ve' nnda' vaa na jn'man jon.

Toninncyaa Saulo jñ'oon ntyja 'naan' Jesús tsjooon Jerusalén

²⁶ Ndo' xjen na tuee' ntcüe' Saulo Jerusalén, nin'quitsitjon'hin yo nn'an na vantyja n'onhan Jesús. Majo' tsoñ'en nan'ñeen ncyaaahan jon, min tyi'nin'cantyja n'onhan na conduihin ts'an na vantyja ts'on Jesús.

²⁷ Majo' min na nnda', tÿy'oon Bernabé jon na m'an nque nn'an na tji Jesús na totsaj'onhan yo jñ'oon na toninncyaa jon. Juu tsan'ñeen sinin jon ndëë nan'ñeen nchu vaa na jndyiaa' Saulo ta Jesús xjen na ñjon juu nato Damasco, ndo' mantyi yo na sinin jon nnon juu. Ndo' mantyi xjen na tom'aan juu tsjooon Damasco'ñeen, tavincyaa' juu na toninncyaa juu jñ'oon ntyja 'naan' Jesús.

²⁸ Jo' ntjo Saulo Jerusalén, tomandyi' jon yo joo nan'ñeen. Min'chjo tyi'ncyaa' jon na toninncyaa jon jñ'oon ntyja 'naan' ta Jesús.

²⁹ Ndo' joo nn'an judíos na conan'neinhan jñ'oon griego, totsijndye jon 'ndyo jon yo joohan, majo' nan'ñeen tojnt'uehan nchu vaa nt'ahan na nnan'cuee'han jon.

³⁰ Ndo' nque nn'an Jerusalén na vantyja n'onhan Jesús, vi na jndë jndyehan na nnda', tyey'onhan juu Saulo'ñeen Cesarea. Vi na jndë squehan jo', jnan'cüenon ntcüe'han jon tsjooon Tarso.

³¹ Yajo' joo ntmaan' nn'an na vantyja n'on Jesús na m'anhan ninvaa ndyuaa Judea, Galilea, yo nin'Samaria, ya tom'anhan, jndë tichen navi' na toquenonhan, ndo' mantyi tovaquehan ntyja na vantyja n'onhan. Tom'anhan na ncyaa' n'onhan na nt'ahan ncüii nnon na tyi'xe'cavee'

ts'on Tyo'ts'on. Ndo' yo na itejndei Espíritu Santo jooan, tëvijndyentyichenhan.

Na jn'man Eneas

³² Ndo' nquii Pedro, tomandyi' jon na tovaquindyiaa' jon nn'an na vantyja n'on Jesús. Ndo' mantyi nque nn'an tsjoon Lida na mantyi vantyja n'onhan, tëquindyiaa' jon jooan.

³³ Jo' ntjii Pedro ncüii tsans'a na ntjein ng'ee juu na jndë nen chu na vaa juu jndu, tsan'ñeen jndyu juu Eneas.

³⁴ Itso Pedro nnon juu:

—'U' ntyjë Eneas, Jesucristo itsin'man jon 'u'. Quinanquintya'. Quitsintcüi' tsue'.

Ndo' maquintyjachen jnanquintya tsan'ñeen, jndë jn'man juu.

³⁵ Ndo' nn'an tsjoon Lida'ñeen yo joo nn'an na m'an ndyuaa su Sarón, tsoñ'engan tojnty'iahan tsan'ñeen, ndo' tëntyja n'onhan ta Jesús.

Ntyja na tando' xco Dorcas

³⁶ Tsjoon Jope, jo' tom'aan ncüii tsanscu na vantyja ts'on Jesús, Tabita jndyu juu. Majo' yo jñ'oon griego condue nn'anhin Dorcas. Juu tsan'ñeen ya ts'anhin ndo' na totejndei jon nanninñen'.

³⁷ Ndo' joo nguee'ñeen, ty'oon na tivii' jon ndo' tue' jon. Ndo' vi na jndë tmanhan ts'oo'ñeen cha'xjen costumbre 'naanhan, jo' tquenhan si'ts'o 'naan' jon v'aa na vja ve quito'.

³⁸ Juu tsjoon Jope'ñeen ndyo chjo m'aanhan' yo tsjoon Lida. Ndo' nn'an na vantyja n'on Jesús na m'anhin tsjoon Jope, ngiohan na juu Pedro ve' m'aan ya jon tsjoon Lida. Mang'e jo', jñonhan ve tsans'a ntyjehan na quitsaquitqueen'han jon.

Ndo' nan'ñeen, ty'ehan jo', jnduehan nnon jon: “Já jnán Jope na tincyö na m'an'. Quitsa' vi naya'ñeen na majuuntyi xjenva ncja' chjo yo já.”

³⁹ Yajo' tja Pedro yo nan'ñeen. Ndo' vi na jndë tuee' jon tsjoon Jope, joo nn'an na m'an jo' comin-doo'chenhin jon, ndo' savahin yo jon najjon ve-quityen juu ts'oo'ñeen. Ndo' joo nanntcu ninque, tsoñ'enhan tatjonhin nnon jon. Joo ndiaa tonco yo ndiaa quityquii' na totsia Dorcas cüentahan xjen na tovando' jon, cotyueehan viochen xjen conan'manhinhan' nnon juu Pedro.

⁴⁰ Ndo' juu Pedro, s'aa jon ts'ian na tsoñ'en nan'ñeen jndui'han toch'en. Ndë jo' tcon xtye jon, sinin jon nnon Tyo'ts'on. Ndë jo' tequen jon tontyja na vaa ts'oo'ñeen, jndyiaa' jonhin. Tso jon: —'U' nan Tabita, quinanquintyja'.

Ndo' siquinaan juu nnon juu, ndo' xjen jndyiaa' juu Pedro, tēcüetyen juu.

⁴¹ Ndo' t'uui Pedro cüii ntyjaa' nt'ö juu, sue jonhin. Ndë jo' t'man jon nanntcu'ñeen yo nin'joo nn'an na vantyja n'on Jesús. Si'man jon tsan-scu'ñeen ndëehan na vando' nnda' juu.

⁴² Ndo' nn'an tsjoon Jope'ñeen, tsoñ'enhan jndyehan na tui na nnda', ndo' jndyehan tovantyja n'onhan ta Jesús.

⁴³ Ndo' juu Pedro, majndye xuee ntjohin juu tsjoon'ñeen vaa' tsan na jndyu Simón, tsan na itsiquitö' ntjan.

10

Pedro yo Cornelio

¹ Tsjoon Cesarea, jo' m'aan ncüii tsans'a na jndyu Cornelio. Juu tsan'ñeen conduihin ts'an na ico'xen jon ncüii tmaan' sondaro na jnanhan ndyuaa Italia.

² Juu tsan'ñeen yo mancha'chen ts'on jon it-sit'maan' jon Tyo'ts'on, nquii jon ndo' mantyi tsoñ'en nn'an vaa' jon. M'aan na ncyaa' ts'on jon na nts'aa jon ncüii nnon 'nan na tyi'cavee' ntyjii Tyo'ts'on. Ndo' mantyi joo nn'an judíos nanninñen', t'man totejndei jonhan. Ndo' 'io 'io totsiniin jon nnon Tyo'ts'on.

³ Ncüii xuee cha' na ndye na matman, vaa ncüii nnon na tityincyoo' nnon jon na jndyiaa' jon.

Jndyiaa' jon na taquee' ncüii ángel cüentaa' Tyo'ts'on najon na m'aan jon. Itso jon nnon juu: “Cornelio.”

⁴ Ndo' ve' tojndyiaa' jndyi jon nnon juu ángel'ñeen na quity'ue juu. Taxee' juu nnon jon:

—¿Nin 'nan ntsa' ja, ta?

Ndo' t'a ángel'ñeen, itso jon:

—Joo jñ'oon na matsinin' nnon Tyo'ts'on, jndë iy'oon jon cüentahan'. Ndo' iquen jon cüenta na matejndei' naninñen', ndo' mantyi vañjoon' ts'on jon 'u'.

⁵ Ndo' naneihin, quijñon' nn'an na chi nc'ohan tsjoon Jope na quitsaquitqueen'han juu tsan na jndyu Simón na mantyi condue nn'anhin Pedro.

⁶ Juu jon m'aan ya jon vaa' ncüiichen Simón, tsan na itsiquitò' ntjan. Vaa' tsan'ñeen minntyjee'han' ndyo 'ndyo ndaandue.”

⁷ Ndo' vi na jndë jndui' ángel'ñeen na sinin jon yo Cornelio, yajo' tqueen' tsan'ñeen ve ts'an na itye'ntjon jon yo ncüii sondaro na vjay'oonchen

jñ'oon yohin. Juu tsan'ñeen mantyi itsit'maan' juu Tyo'ts'on.

⁸ Chen jndyi sinin Cornelio ndëëhan nchu vaa 'nan na jndyiaa' jon. Ndë jo' t'ua jon ts'ian ndëëhan na c'ohan Joep.

⁹ Ndo' tonco ncüiichen xuee ninvaa ñjonhan nato. Cha'na mandyo nguee' yajmin', vavindyo na ntsquehan tsjoon Jope'ñeen. Juu xjen'ñeen tēva Pedro xquen v'aa su. Tā' jon na itsinin jon nnon Tyo'ts'on.

¹⁰ Jo' m'aan jon, ndo' tyioo na nin'jndo' jndyi jon. Ndo' viochen xjen na nque nn'an v'aa'ñeen conan'jnda'han 'nan na ntcüa' jon, vaa ncüii nnon 'nan na tityincyoo' nnon jon.

¹¹ Jo' jndyiaa' jon na jnaan quiñoon'ndue. Jndy-ocue ncüii cha'vijon ncüii ndiaandyu' tuen na tjon' ninnque nquihan'. Tyioohan' najon na m'aan jon.

¹² Ndo' quityquii'han', jo' ñjon tsoñ'en nnon quioo' na cotsaca', yo quioo' na cotsaman', ndo' yo nin'quintsa.

¹³ Ndo' jndyii Pedro ncüii jndye na itsohan': "Quinanquintyja', quitscue' quioo' na ntqui'."

¹⁴ Majo' sintcüe' jon jñ'oon, itso jon: "Nnda' ta, tyi'je'quëhan' ee joo 'nan na itsiquindyi jñ'on' na tyi'ntju' tsixuanhan', ndo' min tyi'ji'uahan', min'jon tacoquëhan'."

¹⁵ Juu xjen'ñeen, jndyii nnda' jon juu jñ'oon'ñeen: "'Nan na jndë tquen Tyo'ts'on na ji'ua conduihan', cjacüentyje' na macüji' cüenta na tyi'ntju'han'."

16 Ndye jnda na jndyii jon juu jndye'ñeen. Ndë jo' juu nan'ñeen na cha'vijon ndiaahan', tavancüe'han' quiñoon'ndue.

17 Ndo' m'aan' jndyi ts'on Pedro nin 'nan nin'quitsiquindyihan' na nnda' vaa 'nan na jndyiaa' jon. Majo' viochen xjen na m'aan' jndyi ts'on jon ntyja 'naan'han', nque nan'ñeen na jñon Cornelio na m'aan Pedro, squenonhan tsjoon Jope. Tota'xee'han yuu jon na vaa vaa' Simón na ve' m'aan ya Pedro jo'. Ndo' na nnda', squehan 'ndyo vaa' juu tsan'ñeen.

18 Ndo' t'manhan, jnduehan: “Ncyö chjo v'aa. ¿Aa ntjoo m'an juu tsan na jndyu Simón na mantyi condue nn'anhin Pedro?”

19 Ndo' viochen xjen na ninm'aan' ts'on Pedro na nin 'nan nin'quitsiquindyi juu nan'ñeen na jndyiaa' jon, juu xjen'ñeen nquii Espíritu Santo tso jon nnon juu: “Quindya', jndë sque ndye nannon na cojnt'uehan 'u'.

20 Quinanquintya', cja'cuee', ndo' cja' yo joohan, min'ncüii jñ'oontiu tyi'nc'on' na ncja' yohan ee ncö jndë tsjö ndëëhan na ncyohan na m'an'.”

21 Jo' tacue Pedro na m'an nan'ñeen. Tso jon ndëëhan:

—Ja ts'an na cojnt'ueho'. ¿Nin ts'ian tyincyoho'?

22 Ndo' t'ahan, jnduehan nnon jon:

—Já tincyö ts'ian 'naan' tsan na jndyu Cornelio, juu tsan'ñeen ico'xen jon ncüii tmaan' sondaro. Juu jon jndyoyu vam'aan jon ndo' itsit'maan' jon Tyo'ts'on. Ndo' nque nn'an judíos, tsoñ'engan ya jñ'oon conan'neinhan ntyja 'naan' jon. Majo' ncüii ángel cüentaa' Tyo'ts'on tso jon nnon juu na

quitsiquindyi jon 'u' na chi ncja' vaa' jon na nndyii jon jñ'oon na ntsinin'.

Nnda' jñ'oon na jndue nan'ñeen.

²³ Jo' sijnda' Pedro na juu tijaan'ñeen ntjo nan'ñeen v'aa naijon na m'aan ya jon. Ndo' tonco ncüiichen xuee tja jon yohan. Ndo' mantyi vendye nn'an tsjoon Jope na mantyi vantyja n'onhan Jesús, ty'ehan yo jon.

'Nan na tui vaa' Cornelio

²⁴ Xee na jndë ve squehan juu tsjoon Cesarea'ñeen. Iminndoo' jndyi Cornelio joohan. Ndo' jndë sincüi jon nn'an chuu'hin yo vendye nn'an na ya jñ'oon yohin.

²⁵ Xjen na jndyii jon na jndë tyjee' Pedro, tēquitjonhin tsan'ñeen. Tcon xtye juu nnon jon na sit'maan' juuhin.

²⁶ Majo' Pedro sue jon Cornelio. Itso jon nnon juu:

—Quinanquintyja', ee mantyi cüajon ts'an ja cha'na 'u'.

²⁷ Ndo' viochen xjen na conan'neinhan, tyeque'han quityquii' v'aa. Jo' jndyiaa' Pedro na jndye nn'an na jndë jnan'ncüihan jo'.

²⁸ Jo' tso jon ndëehan:

—'O' mangioho' ntyja 'naan' juu jñ'oon na conan't'mán' já Tyo'ts'on, jo' itscu'han' na já nn'an judíos ntsantýjá' nnon ncüiichen ts'an na mañoon tsjan conduihin yo já nn'an judíos, min na ntsac'ë vaa' juu. Majo' nquii Tyo'ts'on jndë si'man jon nnön na min'ncüii ts'an tavintsjö na ve' min'cya ro ts'anhin, ndo' min tavintsjö na tyi'ji'ua condui tsan'ñeen.

29 Mang'e na nnda' vaa na si'man jon nnön, jo' juu xjen na tqween' 'o' ja, tavi'nan sitiü na jndyö. Ndo' naneinhin, quindueho' nnön ¿Aa vaa ts'ian na tqween'ho' ja?

30 Ndo' t'a Cornelio, tso jon:

—Xeevahin jndë nenque xuee na majuu xjen-vahin m'an ja v'a. Ndo' cha'nan ndye na matman, matyjë 'nan 'ndyö ndo' matsinën nnon Tyo'ts'on. Majuu xjen'ñeen tityincyoo' ncüii ts'an nnön na quixuee jndyi ndiaa' jon.

31 Itso jon nnön:“U' Cornelio, jndë indyii Tyo'ts'on jñ'oon na matsinin' nnon jon, ndo' ñjon ts'on jon na matejndei' nn'an 'nan na itsitjahan'hin.

32 Mang'e jo' quijñon' nn'an na chi nc'ohan tsjoon Jope na quitsaquitqueen'han nquii Simón, tsan na mantyi jndyu Pedro. Juu tsan'ñeen ve' m'aan ya jon vaa' Simón, tsan na itsiquitö' ntjan. V'aa'ñeen minntyjee'han' 'ndyo ndaandue. Juu Pedro vi na jndë tyjee' jon ntjoohin, min jñ'oon na ntsiquindyi jon 'u'.”

33 Tsontyichen Cornelio: Mang'e jo', maquinty-jachen t'ua ts'ian na quitsacy'on nn'an 'u', ndo' ncyä ya 'u' na jndyo'. Ndo' naneinhin, tsoñ'en já m'án ntjoohin na tonnon Tyo'ts'on na ndyë tsoñ'en jñ'oon na nt'ue ts'on jon na quitsiquindyi' já.

Ndö jñ'oon na sinin Pedro vaa' Cornelio

34 Jo' tye' sinin Pedro, itso jon ndëe nan'ñeen:

—O' na m'anho' ntjoohin, naneinhin mavaa' ts'ön na mayuu' tyi'quits'aa Tyo'ts'on na ve' jnda' ro nn'an na ngay'oon jon jñ'oon yohan.

³⁵ Ee min'cya ro tsonnangue na m'an nn'an na conan't'maan'han jon ndo' na cont'ahan cha'xjen na chuhan', jñ'oon na mayuu' ngavee' ntyjii jon ntyja 'naanhan.

³⁶ Toninncyaa jon jñ'oon' jon ndě já nn'an Israel. Totsiquindyi jon já jñ'oon naya na incyaahan' na min'ncüii tajñuaan' ts'on ts'an na tonnon jon xeng'e nquii Jesucristo na conduihin na itye'ntjon jon tsoñ'en nn'an.

³⁷ Nqueho' mangioho' jñ'oon ntyja 'naan' Jesús. Vi jndě na tenon na toninncyaa Juan jñ'oon na quint'ë nn'an cha' ntsi'manhan' na jndě sit'man ts'on Tyo'ts'onhan jnanhan, juu xjen'ñeen ta' Jesús, toncyaa jon jñ'oon nděë nn'an ndyuaa Galilea ndo' ata ninvaa ndyuaa Judea tycya juu jñ'oon'ñeen.

³⁸ Jndě macondyeho' na nquii Jesús, tsan na jnan Nazaret, tyincyaa Tyo'ts'on na quindě ya totsixuan jon Espíritu Santo yo juu najndei na condui nquii Tyo'ts'on. Tomandyi' Jesús, tots'aa jon 'nan naya, ndo' totsín'man jon tsoñ'en nn'an na m'an nacje 'naan' juu yutyia, ng'e nquii Tyo'ts'on m'aan jon yohin.

³⁹ Já tojnty'íá ndě tsoñ'en 'nan na tots'aa Jesús ndyuaa Judea ndo' mantyi quii' tsjoon Jerusalén. Majo' jnan'cuee' nn'anhin na t'ionhan jon nnon tsonjn'aan.

⁴⁰ Majo' xee jndě ndye na tue' jon, nquii Tyo'ts'on tyincyaa na vando' xco jon, ndo' mantyi si'man jon Jesús ndě.

⁴¹ Chito nděë tsoñ'en nn'an na toivityincyoo'hin, xia'ntyí ndě já na si'man Tyo'ts'onhin. Ee nquii Tyo'ts'on jndě tji jon já na quinan'něn jndyoyú

ndëë nn'an ntyja 'naan' jon. Manquë na tocü'á yohin vi jndë na vando' xco jon.

⁴² I'ua jon ts'ian ndë na ninncyá jñ'oon naya ndëë nn'an na quinan'nën jndyoyú na nquii jon tqwen jon Jesús na conduihin na ntco'xen jon nn'an ntyja 'naan' na conan'tjahin, nque nn'an na ninvando' yo mantyi nin'nn'an na jndë tjë.

⁴³ Ndo' mantyi nque nn'an na toninncyá jñ'oon' Tyo'ts'on ndyu na toxen'chen tonan'neinhan ntyja 'naan' Jesús. Tonduehan na ncüii cüii ts'an na vantyja ts'on juu jon, ntsit'man ts'on Tyo'ts'on nan'ñeen yo jnan na nan'xuanhan xeng'e xuee' nquii Jesús.

Nn'an na chito judíos ty'onhan cüenta Espíritu Santo

⁴⁴ Ninvaa itsinin Pedro ndëë nan'ñeen, ndo' ma-juu xjen'ñeen tsoñ'engan na tondyehan jñ'oon na tyincyaa jon, ty'onhan cüenta juu Espíritu Santo.

⁴⁵ Ndo' nque nn'an judíos'ñeen na vantyja n'on Jesús na tyenan'jonhan yo Pedro, ti'ndaa' tcyá ngiohan na mantyi joo nan'ñeen ty'onhan cüenta Espíritu Santo.

⁴⁶ Ee joo nn'an judíos'ñeen jndyehan na jnan'nein nan'ñeen mañoon nnon jñ'oon yo na jnan't'maan'han Tyo'ts'on.

⁴⁷ Ndo' ng'e na nnda' vaa 'nan na tui, jo' itso Pedro ndëë nn'an na ty'e yohin:

—¿Aa nts'aahan' na m'aan ncüii 'o' na ngitso juu na tyi'cüji' yahan' na nt'ë nanmin'? Ee manin-ncüii xjen jndë ty'onhan cüenta juu Espíritu Santo cha'xjen na ty'ön cüenta jon quii' nn'ön.

48 Ndo' sijnda' jon na quint'ë nan'ñeen yo xuee' Jesucristo. Ndo' vi jndë jo', tan nan'ñeen nnon jon na quintjohin vendyechen xuee yohan.

11

Itsiquindyi Pedro ntyja na tja jon vaa' Cornelio

1 Ndo' nque nn'an na totsay'onhan yo jñ'oon na toninncyaa Jesús yo nin'ntyjehan nn'an na vantyja n'on jon na m'anhan ndyuaa Judea, jndyehan na joo nn'an na tachi judíos conduihan, mantyi jndë ty'onhan cüenta jñ'oon' Tyo'ts'on.

2 Majo' xjen na tja ntcüe' Pedro Jerusalén, nn'an judíos na vantyja n'onhan Jesús na m'anhan juu tsjoon'ñeen, jnan'tyia'han jon.

3 Jnduehan nnon jon:

—'U' ntyjë, ¿Ndu na tja' na m'an nn'an na chito conduihan tsjan jaa? Ndo' mantyi na tcüa' yohan.

4 Ndo' t'a Pedro, chen chen sinin jon ndëëhan tsoñ'en 'nan na tui. Tso jon:

5 —M'an ja tsjoon Jope na matsinën nnon Tyo'ts'on. Ndo' juu xjen'ñeen mantyi tityincyoo' 'nan nnön. Jnty'ia ncüii ndiaandyu' tuein na tyen nenque nquihan'. Quiñoon'ndue jnanhan', tyioohan' najon m'an.

6 Ndo' vi na jndë tqüen ya cüenta, quityquii'han', jo' jnty'ia na m'an quioo' tsjan yo quioo' quii' jndëë yo quioo' na cotsaman' tsia yo nin'quintsa.

7 Juu xjen'ñeen mantyi jndyi na nquii Tyo'ts'on na m'aan quiñoon'ndue sinin jon nnön. Itso jon: “Pedro, quinanquintyja', quitscue' quioo' na ntqui'.”

8 Majo' t'a, tsjö: “Nnda' ta, tyi'je'quë ee min'jon tacoquë 'nan na itso jñ'oon' na tyi'ntquë, min 'nan na tyi'ji'ua tsixuanhan'.”

9 Ndo' na vja ve t'a nnda' Tyo'ts'on na m'aan jon quiñoon'ndue. Tso jon nnön: “Nan na jndë tquën na ntju' tsixuanhan', 'u' tavintsu' na tyi'ji'uahan'.”

10 Ndye jnda tui na nnda'. Ndë jo' tëva ntcüe'han' quiñoon'ndue.

11 Ndo' majuuto xjen'ñeen, sque ndye ca' nn'an v'aa najon na m'an ya. Ncüii ts'an tsjoon Cesarea, t'ua jon ts'ian ndëë nan'ñeen na tyequijnt'uehan ja jo'.

12 Ndo' nquii Espíritu Santo tso jon nnön na min'ncüii tyi'ndyii' ts'ön na ncjö yo nan'ñeen. Ndo' mantyi yon ntyjëehë nanmin na vantyja n'onhan Jesús, ty'ehan yo ja. Tsoñ'en já sac'ë quii' vaa' nquii tsan'ñeen.

13 Ndo' juu tsan'ñeen tso jon ndë na jndyiaa' jon ncüii ángel na tēcüentyjee' tsan'ñeen quii' vaa' jon. Ndo' tso ángel'ñeen nnon jon: “C'ua' ts'ian ndëë nn'an na c'ohan tsjoon Jope na quit-saqitqueen'han juu Simón, tsan na mantyi xuee' juu na vja ve Pedro.

14 Juu tsan'ñeen ngitso jon nnon' nchu vaa nquii ntsa' cha' ntsin'man Tyo'ts'on ñuan 'nan', ndo' mantyi tsoñ'en nn'an va'.”

Ndö' vaa jñ'oon na tso ángel'ñeen nnon jon.

15 Ndo' tsontyichen Pedro: “Ndo' majuu xjen na tye' na matsinën ndëë nn'an'ñeen, ty'onhan cüenta Espíritu Santo quii' n'onhan cha'xjen na ty'ön cüenta jon juu xee'ñeen.”

16 Ndo' na tui na nnda', tëñjoon' ts'ön juu jñ'oon

na sinin ta Jesús, na itso jon: “Juu Juan tot-siquindëe' jon nn'an yo ndaatoo, majo' 'o' mañoon nnon na nt'ëho', ee njñon Tyo'ts'on Espíritu Santo quii' n'onho'. Ntyja 'naan' jon nt'ëho'.”

¹⁷ Ndo' na tui na nnda', tquën cüenta na cha'xjen na nquii Tyo'ts'on na siquindaa' jon Espíritu Santo jaa xjen na tentyja nn'ön Jesucristo, macüejon na s'aa jon yo joo nan'ñeen. Mang'e na nnda', tyi'quitsixuan ja na ntsc'u 'nan na its'aa Tyo'ts'on yohan.

¹⁸ Ndo' joo ntyjehin, nn'an judíos'neen, chen tui jndyuehan xjen na jndyehan jñ'oonmin'. Ndo' jnan't'maan'han nquii Tyo'ts'on. Jnduehan:

—Yajo' mantyi nque nn'an na mañoon tsjan conduihan yo jaa, xe na aa ntcüe' n'onhan yo jnanhan, mantyi ntsin'man Tyo'ts'on ñuaanhan cha' nnan'xuanhan na tyi'quintycüii na vando' ñuaanhan.

Tmaan' nn'an na vantyja n'on Jesús tsjoon Antioquía

¹⁹ Vi najndë na jnan'cuee' nn'an Esteban, juu xjen'ñeen ta' nn'an na tonty'ehan joo nn'an na vantyja n'on Jesús. Mang'e na nnda', jndye jndyi nan'ñeen tycyahan. Ñ'enhana na ty'ehan ata xjen ndyuaa Fenicia, ndo' mañoon ntyjehana ty'ehan ndyuaa chjo na jndyuhana' Chipre na xi'jndiohan' m'aan ndaandue. Ñ'en ntyjehana na ty'ehan tsjoon Antioquía. Nan'ñeen tonan'neinhan jñ'oon' Tyo'ts'on, ve' xia'ntyi ndëe ntyjehin nn'an judíos.

²⁰ Majo' quii' nt'an nan'ñeen tom'an vendye nn'an na jnanhan juu Chipre'ñeen yo nin'Cirene.

Ndo' nan'ñeen, vi na jndë squehan tsjoon Antioquía'ñeen, ta'han tonan'neinhan ndëë nn'an na conan'nein jñ'oon griego. Tonan'manhan jñ'oon naya ntyja 'naan' ta Jesús ndëë nan'ñeen.

²¹ Ndo' tonan'xuanhan juu najndei na condui nquii Tyo'ts'on. Jo' s'aahan' na jndye nn'an ntcüe' n'onhan jnanhan, tovantya n'onhan ta Jesús.

²² Ndo' nque nn'an na conduihan tmaan' cüentaa' Tyo'ts'on na m'anhan Jerusalén na vantya n'onhan Jesús, vi na jndë jndyehan na nnda', t'uahan ts'ian nnon juu Bernabé na chi ncja jon Antioquía'ñeen.

²³ Ndo' vi na jndë tuee' jon jo', tquen jon cüenta na t'man vaa na ityio Tyo'ts'on jn'aan juu ts'ian'ñeen. Ndo' tyioo na neiin' jndyi jon na condui na nnda'. Tsoñ'en nan'ñeen totsiqui'maan' jonhan na yo na xoncüee' n'onhan quintjotyenhan ntyja 'naan' ta Jesús.

²⁴ Juu Bernabé'ñeen, ya ñuan tsixuan jon. Quindë ya tsixuan jon Espíritu Santo, ndo' t'man vantya ts'on jon Tyo'ts'on. Ndo' jndyechen nn'an tyion jonhan natoo' Tyo'ts'on.

²⁵ Ndë jo' tja jon tsjoon Tarso na tëquint'ue jon Saulo.

²⁶ Ndo' vi na jndë ntjii jon tsan'ñeen, tantcüe' jon, tay'oon jon tsan'ñeen Antioquía. Ndo' ninvaa ncüii chu tom'anhan jo' yo tmaan' nn'an na vantya n'on Jesús. Jndye nn'an tsjoon'ñeen tonan'manhan ndëë nan'ñeen ntyja 'naan' Jesús. Ndo' nque nn'an Antioquía'ñeen, joohan na jnan'quita' jndyeehan na jnan'quijndyuhan joo nn'an na vantya n'on Jesús cristianos.

²⁷ Joo xuee'ñeen vendye nn'an na toninncyaa jñ'oon' Tyo'ts'on jndui'han Jerusalén, ty'ehan, squehan Antioquía.

²⁸ Ncüii joo nan'ñeen, tsan na jndyu Agabo, yo na tyincyaa Espíritu Santo na jnda' xquen jon, ta' jon na toninncyaa jon jñ'oon, 'nan na xejnda nguaa na ndyo jndo' t'man na ninvaa tsonnangue. Ndo' xjen na tom'aan nquii Claudio tsanm'aants'ian t'man tsjoon Roma, juu xjen'ñeen siquindëhan' juu jñ'oon'ñeen.

²⁹ Mang'e jo', nque nn'an na vantyja n'on Jesús na m'anhan juu tsjoon Antioquía'ñeen, ntyjantyí na jndëe jnt'ahan, jnan'tjonhan xoquitu'. Ndo' jnan'cüenonhinhan' ndëe ntyjehan na vantyja n'onhan jon na m'anhan ndyuaa Judea cha' quite-jndeihan' joo nan'ñeen 'nan na itsitjahan'hin.

³⁰ Ndo' jnt'ahan na nnda'. T'uahan ts'ian nnon juu Bernabé yo nin'Saulo na joo xoquitu' na jndë jnan'tjonhan, quitsay'on nan'ñeenhan'. Ndo' joohan tey'onhinhan' na m'an nque nn'an na con-intque quii' nt'an nn'an na vantyja n'on Jesús na m'anhan ndyuaa Judea.

12

Jnan'cuee' nn'an Jacobo ndo' mantyi tyi'han Pedro vancjo

¹ Majuu xjen'ñeen nquii Herodes, tsan na co'xen juu ndyuaa Judea, t'uüi jon vendye nn'an na con-duihan tmaan' na vantyja n'on Jesús. Tyii' jon nan'ñeen vancjo.

2 Ndo' nquii Jacobo xio Juan, tqwen Herodes'ñeen jñ'oon na quinan'cuee' sondaro 'naan' jonhin yo xjo espada.

3 Ndo' vi na tqwen Herodes cüenta na tëvee' ngio nn'an judíos na t'ua jon ts'ian na tue' Jacobo, mantyi tyii' jon Pedro vancjo. Juu xjen na tui na nnda', xoncüe na m'aan nguee 'naan nn'an judíos na cocüa'han tyoo' na tatsquentë tëquee'.

4 Ndo' vi na jndë t'uui Herodes Pedro, tyin-cyaa jon cüentahin nduee ngin'on ncho'ncüii sondaro. Ee sitiü jon naxen' ngüenon juu nguee pas-cua'ñeen, yajo' ncüji' jonhin na ntco'xen jonhin na tondëë nn'an.

5 Jo' joo sondaro'ñeen tota'ntyjee'han Pedro quii' vancjo, majo' nque nn'an na conduihan tmaan' na vantyja n'onhan Jesús, tasacüentyjee'han na conan'neinhan nnon Tyo'ts'on na quitejndei jon tsan'ñeen.

Sin'man Tyo'ts'on Pedro na tyi' nn'anhin vancjo

6 Ndo' nquii Pedro'ñeen, majuu tijaan ya na nnonnco xee'ñeen na ncüji' Herodes jon tondëë nn'an tsjoon, juu xjen'ñeen xoncüe quii' nt'an sondaro'ñeen itso jon, tyenhin yo ve carena. Ndo' vendye ntyje sondaro'ñeen, cotquenhan cüenta 'ndyo vancjo'ñeen.

7 Majuu tijaan'ñeen, ncüii ángel cüentaa' Tyo'ts'on, ninjonto tyjee' jon tyquii' vancjo'ñeen, sintjii' jon nt'ö jon tsi'ntsquee' Pedro na sintcüi jonhin. Itso jon nnon juu: “Cje quinancuintyja'.”

Ndo' xjen na s'aa jon na nnda', joo carena na tyen nt'ö jon, ninñoon' jnduihan'.

8 Ndo' tsontyichen ángel'ñeen nnon jon: “Quitsi-tyen' tsia' ndo' quityion' ntcon' ng'e'.”

Ndo' vi na jndë s'aa jon na nnda', itsontyichen ángel'ñeen nnon jon: “Cüa, cüe' ndiaatco 'nan' ndo' quindyontyja' nax'ën.”

⁹ Ndo' Pedro, jndui' jon, tëntyja jon toxen' juu ángel'ñeen, majo' min ty'quintjii jon na aa mayuu' na jndë jndyaahin na s'aa ángel'ñeen. Ee sitiü jon aa chi ve' ndaa itsoo' jon.

¹⁰ Tenonhan naijon na m'an sondaro na ve-jndyee, nn'an na cota'ntyjee' jo'. Ndë jo' mantyi tenonhan naijon na m'an sondaro na jndë ve. Ndo' squehan 'ndyo juu vancjo'ñeen na të' xjohan' naijon na nndui' ts'an na ngua jon nata quii' tsjoon. Ndo' juu 'ndyo v'aa'ñeen, jnan nquiihan'. Jo' tuahan nata, ty'ehan, ndo' juu xjen'ñeen jnty'ii ángel'ñeen jon na ninnquii ts'on xquen jon.

¹¹ Xjen'ñeen ticjee'ya Pedro ncüii, tso jon: “Nanein mavaa' ya ts'ön na nquii Tyo'ts'on jñon jon ángel'naan' jon na quistsiquindyaa tsan'ñeen ja nt'ö Herodes yo nduee ntyjë nn'an judíos ntyja tsoñ'en na conan'tiuhan na nin'quint'ahan ja.”

¹² Ndo' nquii Pedro, vi na jndë taa' ts'on jon yo 'nan na tenon jon, tja jon vaa' María, ndyee Juan, tsan na mantyi jndyu Marcos. Jndye nn'an na jndë tëncüihan jo' na conan'neinhan nnon Tyo'ts'on ntyja 'naan' juu Pedro.

¹³ Ndo' sic'uaa jon 'ndyo teon na ndyii' juu v'aa'ñeen. Ndo' ncüii yuscu na jndyu juu Rode na itye'ntjon ndëe nn'an v'aa'ñeen, jndui' yu'ñeen, tëquindyiaa' juu nin ts'an na itsic'uaahan'.

¹⁴ Ndo' vi na jndë tajnaan' juu na jndyee' Pedrohan', tyioo na neiin' jndyi juu. Majo' ta'nan siquinaan juu 'ndyo teon'ñeen. Sicjehin, tja ntcüe' juu tyquii' v'aa na tëtsiquindyi juu joo nn'an na

m'an jo'. Tso juu ndëëhan ndö' ro jndë tyjee' nquii Pedro, itsic'uaa jon 'ndyo teon.

¹⁵ Ndo' joo nan'ñeen jnduehan nnon juu:
—Tsan' xquen'.

Majo' juu yuscu'ñeen ninvito tco'hin na mayuu' na juu Pedro na m'aan 'ndyo teon'ñeen. Ndo' ng'e na nnda' tso juu, yajo' jnduehan:

—Chito mayuu' nquii jon, majuu ángel na ivan-tyjee'hin na minntyjee' ndö'.

¹⁶ Ndo' viochen xjen na nnda' conan'neinhan, nquii Pedro tatëcüentyjee' jon na itsic'uaa jon 'ndyo teon'ñeen ata xjen jnan'quinaanhin juuhan'. Majo' ya na jnty'iahan jon, tyuehan ndo' tineinhan na mayuu' juu jon na minntyjee' jo'.

¹⁷ Majo' s'aa jon nt'ö jon ndëëhan na cüichen jndyuehan. Ndo' vi jndë jo', sinin jon nchu vaa na s'aa ta Tyo'ts'on na tji' jonhin quii' vancjo'ñeen. Ndo' itso jon ndëëhan:

—Juu Jacobo yo nin'ntyjë na vantyja n'onhan Jesús, quinan'quindyiiho'hin juu jñ'oonvahin.

Ndo' vi jndë tso jon na nnda', jndui' jon, tja jon ncüiichen joo.

¹⁸ Ndo' xjen na toncco, nque sondaro'ñeen, ji vaa tic'uaa jndyuehan yo ntyjehan na nin 'nan tui na tac'oon Pedro.

¹⁹ Ndo' juu Herodes, t'ua jon ts'ian na chen chen quijnt'uehan Pedro, majo' tajndiohanhin. Mang'e jo' tovajndo jndyi jon joo sondaro'ñeen, ndo' tso-jnaan' na tajñ'oon tijnda', jo' t'ua jon ts'ian na cüjehan. Ndë jo', jndui' jon ndyuaa Judea, tja jon Cesarea na jo' nc'oon ya jon.

Ntyja na tue' Herodes'ñeen

²⁰ Juu Herodes, v'ii jon nque nn'an tsjoon Tiro yo Sidón. Ndo' ng'e na nda', joo nn'an njoon'ñeen, jnan'jnda'han na nc'ohan na m'aan jon. Majo' ty'ejndyeehan na m'aan juu Blasto, tsan'ñeen itye'ntjon juu nnon Herodes'ñeen. Ndo' tyincyahan xoqitu' nnon juu cha' ntsintyjaa' juu jñ'oon 'naanhan nnon Herodes. Ndë jo' tanhan nnon jon na quintjo ya ntyjii jon yohan. Ee 'nan na coninjnt'uehan yo 'nan na cocüa'han, conanhan' tyuaa na ico'xen.

²¹ Ndo' tquen jon ncüii xuee na ya ninncyo nda'han na m'aan jon, ndo' vi na jndë tuee' juu xuee'ñeen, tcüe jon ndiaa ya na manin' ts'iaan' na tsi'manhan' na conduihin na ico'xen jon. Jo' tēcüetyen jon najjon na macüiixjen vacüetyen jon xjen na itsijnda' jon jñ'oon. Jndë jo' ta' jon na incyaa jon jñ'oon ndëë nan'ñeen.

²² Ndo' joo nan'ñeen, xjen na jndyehan jñ'oon na tyincyaa jon, yajo' ve' jnt'a yahan na jnan't'maan'han jon. Jnan'xuaahan, jnduehan: “Juu ts'an na itsinin ndö', chito ve' ts'anhin, conduihin ncüii tyo'ts'on.”

²³ Majo' ncüii ángel cüentaa' nquii Tyo'ts'on, ninñoon' isquioo jon ncüii tycu v'ii cjoo' Herodes na iscuee'han'hin na tcüa' quintyihin. Nnda' vaa na tjon jon ng'e na tyí'quitsit'maan' jon nquii Tyo'ts'on.

²⁴ Majo' juu jñ'oon' Tyo'ts'on, tēcyantychenhan'. Ndo' tēvijndyentyi nn'an na tovantya n'onhan Jesús.

²⁵ Ndo' juu Bernabé yo nin'Saulo, vi na jndë jnan'quindëhan juu ts'ian na ty'ehan Jerusalén, jo' ty'e ntcüe'han Antioquía. Ndo' mantyi tyey'onhan

juu Juan, tsan na mantyi jndyu Marcos, na ntejn-dei jonhan.

13

Bernabé yo Saulo ta'hin na concyahan jñ'oon' Tyo'ts'on

¹ Juu tmaan' nn'an na vantyja n'on Jesús na m'anhan tsjoon Antioquía, quiii' nt'anhan tom'an nn'an na toninn'cya jñ'oon' Tyo'ts'on ndo' yo nn'an na conduihan na tonan'manhan juuhan' ndëë nn'an. Ndö n'guee nan'ñeen: Bernabé, Simón (mantyi conan'quijndyuhanhin Niger), Lucio ts'an tsjoon Cirene, Manaén yo nin'Saulo. Juu Manaén'ñeen, nincüajon tëquehin yo Herodes, tsan na toco'xen ndyuaa Galilea.

² Ncüii xee'ñeen, xjen na n'que nan'ñeen na vantyja n'on conan't'maan'han Tyo'ts'on, yo na coty-jehan 'nan jndyuehan, juu xjen'ñeen n'quii Espíritu Santo itso jon ndëëhan: “Juu Bernabé yo Saulo, quitji'ndya'o'hin na nc'ohan ts'ian na mat'iön jahan.”

³ Ndo' n'que nan'ñeen na vantyja n'on Jesús, vi na jndë jndyehan na nnda', tyjehenhan 'nan jndyuehan, ndo' tonan'neinntyichenhan nnon Tyo'ts'on. Ndë jo' tyiohan ndueehan nacjoo' juu Bernabé yo nin'Saulo na cüit'maan' Tyo'ts'on ntyja 'naanhan. Ndo' ndë jo' t'uahan ts'ian ndëë nan'ñeen na c'ohan ts'ian 'naan' jon.

Bernabé yo Saulo coninncyahan jñ'oon naya ndëë nnan ndyuaa Chipre

⁴ Ndo' juu Bernabé yo nin'Saulo, jndui'han, ty'ehan tontyja naijon na jñon Espíritu Santo

joohan. Ty'ejndyeehan tsjoon Seleucia naijon tuahan v'aandaa na ntsquehan tyuaa Chipre na m'aan ndaandue xi'jndiohan'.

⁵ Ndo' vi na jndë squehan tsjoon Salamina juu ndyuaa'ñeen, jo' tye' toninncyahan jñ'oon' Tyo'ts'on quii' nt'aan'on 'naan nn'an judíos na m'anhan juu ndyuaa'ñeen. Ndo' mantyi juu Juan'ñeen, tsan na jndyu Marcos, tja juu yo joohan, totejndei juuhan.

⁶ Nan'ñeen tomandyi'han ninvaa ndyuaa'ñeen. Jo' squehan tsjoon Pafos. Juu tsjoon'ñeen jndiohan ncüii tsanquindua', ts'an judíohin. Itsivi'nn'an juu na conduihin ts'an na incyaa jñ'oon' Tyo'ts'on. Barjesús jndyu juu.

⁷ Juu tsan'ñeen tom'aan juu yo nquii tsanm'aants'ian na jndyu Sergio Paulo, tsan'ñeen jnda' jndyi xquen jon. Tqueen' jon Bernabé yo Saulo ee nin'quindyi jndyi jon jñ'oon' Tyo'ts'on.

⁸ Juu tsanquindua'ñeen jndyu juu Elimas. Tot-sichon yantyi juu na tantsinin Bernabé yo Saulo nnon nquii tsanm'aants'ian'ñeen. Ndo' mantyi s'aa juu na min tyi'ntsijñ'oon' tsan'ñeen jñ'oon na conan'neinhan, ng'e tyi'quint'ue ts'on juu na ngantya ts'on jon Jesús.

⁹ Jo' juu Saulo, tsan na mantyi jndyu Pablo, na quindë ya tsixuan jon Espíritu Santo, quii jndyiaa' jon nnon juu tsanquindua'ñeen.

¹⁰ Itso jon nnon juu:

—'U' ts'an na ji vaa matsivi'nn'an', tyia jndyi matsa'. 'U' condui 'u' jnda nquii yutyia. Condui 'u' ts'an na jndoo' tsoñ'en 'nan na jndyoyu conduihan'. ¿Yuu xjen na ngacüentyje' na

matscu' na ngoque' nn'an nato jndyoyu ntyja 'naan' Tyo'ts'on?

¹¹ Ndo' ng'e na nnda' xjen ts'an 'u', jo' nquii Tyo'ts'on n'ndyii vi' jon 'u'. Vendye xuee nc'on' na nchjan' na taje'quindya' na xuee ndo'cüjioon'.

Ndo' vi na jndë tso Pablo na nnda', ninñoon' jnty'iihan'hin na cha'vijon ts'an na vja quityuui' chincyuts'o, ntjohin na ndiquindyiaa' juu. Ndo' ng'e na nnda', jnt'uehin ts'an na nt'uui nt'ö juu na ngay'oon tsan'ñeenhin.

¹² Ndo' nquii tsanm'aants'ian'ñeen, vi na jndë jndyiaa' jon 'nan na tui, yajo' tëntyja ts'on jon Jesús. Ndo' jndye t'oon' ts'on tsan'ñeen ntyja 'naan' juu jñ'oon na tonan'man nan'ñeen ntyja 'naan' nquii Jesús.

Pablo yo Bernabé tonincyahin jñ'oon' Tyo'ts'on tsjooon Antioquía ndyuaa Pisidia

¹³ Xjen'ñeen, juu Pablo yo nn'an na tonan'jon jñ'oon yohin, jndui'han tsjooon Pafos. Tuahan v'aandaa, ty'ehan, squehan tsjooon Perge ndyuaa Panfilia. Juu tsjooon'ñeen, jo' jnty'ii Juan joohan, tëntcüe' ntcüe' juu Jerusalén.

¹⁴ Ndo' Pablo yo nin'Bernabé, vi na jndë jndui'han tsjooon Perge'ñeen, ty'echenhan, squehan tsjooon Antioquía ndyuaa Pisidia. Ndo' xjen na tuee' xuee na cota'jndyee nn'an judíos, tyeque'han vats'on 'naan nan'ñeen, jo' tyeqüendyuuaahan.

¹⁵ Ndo' sijnaan' ncüii ts'an ntji na tquen Moisés yo jñ'oon na totji nn'an na toninncya jñ'oon' Tyo'ts'on ntyja nchu vaa 'nan na nnguaa. Ndo' vi jndë jo', nque nn'an na conintque ndëë nn'an vats'on'ñeen, jnduehan nnon Pablo yo Bernabé:

—O' ntyjē, xe na aa vaa jñ'oon na nin'quinan'neinho' na ntejdeihan' já, cúa, quindueho', ndyě.

¹⁶ Ndo' jo' jnanquintyja Pablo, s'aa jon nt'ö jon na quitquenhan cüenta jñ'oon na ntsinin jon. Tso jon:

—O' ntyjē nn'an Israel yo 'o' nn'an na mañoon tsjan conduiho' na mantyi conan't'maan'ho' nquii Tyo'ts'on, quindyeho' chjo jñ'oon na ntsjö.

¹⁷ Nquii Tyo'ts'on na conan't'mán' já nn'an Israel, nque ndochí na tom'an ndyu na toxen'chen, tji jonhan na conduihan cüentaa' nquii jon. Ndo' nquii jon s'aa na tit'man jndyi tmaan' joochan viochen xjen na tom'an yahan juu ndyuuaa Egipto. Ndo' ntyja 'naan' naijndei na tsixuan jon, tañoon' jonhan, tji' ntcüe' jonhan juu ndyuuaa'ñeen.

¹⁸ Ncüii venn'an chu xjen na tomanonhan ndyuuaa najon tann'an c'oon, jndye nnon 'nan na tyí'quichuhan' na tont'ahan, totsiquii ts'on jon yo ntyja 'naanhin.

¹⁹ Ndo' vi jndē jo', joo ntyque' tmaan' nn'an na mancüii xjen tom'anhan ndyuuaa Canaán, sityuui' jon nan'ñeen. Ndo' tyuua na tonan'xuanhan, siquindaa' jonhan' nque nn'an tsjan na tui jaa, joo nn'an Israel.

²⁰ Ndo' juu nan'va' na matsjö, tēca cha'na vi nenque ciento vantjo' venn'an ncho'nqui chu na tuihan'.

“Ndo' vi jndē jo', tyincyaa jon jüe na totoxen nan'ñeen joochan. Ndö' vaa 'nan na tovaa ata tuee' xjen na t'oon juu Samuel, tsan na toninncyaa jñ'oon' Tyo'ts'on nchu vaa 'nan na nnguaa.

21 Juu xjen'ñeen joo nn'an Israel'ñeen, totanhan nnon Tyo'ts'on na incyaa jon ncüii ts'an na taquin-tyja na t'man conduihin na ntco'xen tsan'ñeen joochan. Ndo' ng'e na nnda', jo' t'ion jon ts'ian nquii Saúl, jnda tsan na jndyu Cis. Juu Saúl'ñeen tonduihin tsjan 'naan nn'an tmaan' Benjamín. Venn'an chu toco'xen Saúl joochan.

22 Ndë jo' nquii Tyo'ts'on tji' ntcüe' jon tsan'ñeen, ndo' juu ts'ian'ñeen t'ion jonhan' David. Ntyja 'naan' David'neen, itso jon: “Juu David, jnda Isaí, nts'aa jon cha'xjen na nt'ue ts'ön.”

Nnda' vaa jñ'oon na tso jon ntyja 'naan' David.

23 “Juu jon, matsjan 'naan' jon tui Jesús, tsan na conduihin na itsin'man jon nn'an Israel na cha'xjen jñ'oon na jndë tco' Tyo'ts'on 'ndyo jon.

24 Nquii Jesús, vitjachen na ngita' jon ts'ian na t'ua Tyo'ts'on nnon jon, juu Juan mancüixjen m'aan jon. Toninncyaa tsan'ñeen jñ'oon ndëë ntyjëehë nn'an Israel. Totso jon ndëëhan na quintcüe' n'onhan jnanhan, ndo' ndë jo' ntsiquindëë' jonhan.

25 Ndo' juu xjen na vantycüii xeechuu' juu Juan'ñeen, na jndë siquindë jon ts'ian na t'ua Tyo'ts'on nnon jon, itso jon ndëë nn'an: “O' conan'tiuho' na condui ja nquii ts'an na ndyotsin'man ñuaanho', majo' chito juu jon condui ja. Nquii jon mancüjee' jon ndo' t'man conduihin. Majo' ja ndö, min ve' ntcoon' jon tyi'quichuhan' na ntsiquin'adhan'.”

26 Ndo' tsontyichen Pablo ndëëhan:

—O' ntyjë, ñ'en já na condui tsjan 'naan' Abraham na jndyocahan', ndo' ñ'enho' na nn'an

mañoon tsjan nn'an conduiho', majo' mantyi conan't'maan'ho' nquii Tyo'ts'on. Ndëë tsoñ'en jaa itscüanon Tyo'ts'on juu jñ'oonva na ntyja 'naan' jo' itsin'man jon ñuan njanhan.

²⁷ Majo' nque nn'an na m'an Jerusalén yo nin'nn'an na conintque ndëëhan, tataa' n'onhan nin condui juu Jesús. Nque nn'an judíos tyi'ncüii cüii xuee na cota'jndyeehan, conan'jn'aanhan jñ'oon na totji nn'an na toninncyaa jñ'oon' Tyo'ts'on nchu vaa 'nan na nnguaa. Majo' joo nn'an judíos'ñeen, joo jñ'oon'ñeen na itsininhan' ntyja 'naan' nquii Jesús, tataa' n'onhan nin 'nan itsiquindyihan'. Mang'e na nda', manquetohan jnan'jnda'han jnanhan cha'xjen joo jñ'oon'ñeen tsiquindyihan' na ngenonhan, tsojnaan' na tataa' n'onhan nin condui Jesús.

²⁸ Nque nan'ñeen min'ncüii jnaan' jon tyi'cüijnda' na nt'ahan na co'xenhan' na cue' jon. Majo' min na nda', totanhan nnon Pilato na cue' Jesús.

²⁹ Ndo' vi na jndë siquindëhan' tsoñ'en cha'xjen juu jñ'oon' Tyo'ts'on na jndui na itsiquindyihan' na ntquenon Jesús, yajo' jnan'quioo nn'an si'ts'o 'naan' jon nnon tsonjn'aan, ndo' ndë jo' tye-quity'iuhan jon.

³⁰ Majo' nquii Tyo'ts'on tyincyaa jon na vando' xco Jesús. Naneihin tac'oonhin najjon na m'an nt'oo.

³¹ Ndo' nque nn'an na jnan'jon yo jñ'oon na toninncyaa jon na jnanhan ndyuaa Galilea na ty'ehan yo jon Jerusalén, tyi'ndyo xuee na tojnty'ia ndëëhan jon vi jndë na vando' xco jon. Ndo' xjen neihin, manquentyi nan'ñeen cotji' jndyoyu

ntyja 'naan' jon ndëë nn'an.

³² “Ndo' mantyi já jndë squé na m'anho' na coninncyá juu jñ'oon nayavahin ndëëho'. Conan'quindyí 'o' na joo jñ'oon na jndë tco' Tyo'ts'on 'ndyo jon ndëë ndochihi nn'an judíos ndyu na toxen'chen,

³³ Joo jñ'oon'ñeen jndë siquindë jonhan' ndëë jaa na condui jaa ndantyjo joo nan'ñeen ee tyincyaa jon na vando' xco Jesús. Tui na nnda' cha'xjen juu jñ'oon na jndui salmo na jndë ve na itsohan': “U' condui jnda ja. Xeevahin matsi'man ndëë nn'an na condui ja tye'.”

³⁴ Ndo' mantyi quityquii' jñ'oon' Tyo'ts'on vaa ncüiichen jñ'oon na jndui na itso jon: “Juu jñ'oon na tcö' 'ndyö nnon David, ji'ua nan'xuanhan', ndo' jñ'oon na mayuu'han'. Mancüiixjen ntsiquindëë ja joohan'.” Yo joo jñ'oonmin' tots'i'man Tyo'ts'on na nninncyaa jon na ngüando' xco Jesús cha' tyí'quitö'hin na tue' jon.

³⁵ Ndo' mantyi nacjoo' ncüiichen salmo jndui jñ'oon. Ntyja na tsi'manhan', itsijonhan' cha'vijon nquii Jesús itsinin. Itsohan': “Ja na matye'ntjön nnon', ñuan nquii' condui ja. Mang'e na nnda', tyi'je'ncyá' na ngitö' si'ts'o njan.”

³⁶ Ntyja 'naan' juu David'ñeen, tsan na tji joo jñ'oonmin', tovijnt'ue Tyo'ts'onhin tondëë nn'an ndyuaa na toco'xen jon cha'xjen na nt'ue ts'on Tyo'ts'on. Ndo' vi jndë jo', tue' juu David'ñeen, ndo' tequity'iu nn'anhin naijon na tovanty'iu ndo-tachii' jon na tom'an tivio, ndo' juu si'ts'o 'naan' jon tö'han'.

³⁷ Majo' si'ts'o 'naan' nquii Jesús, tatö'han', ee nquii Tyo'ts'on tyincyaa na vando' xco jon.

³⁸ Mang'e na nnda', 'o' ntyjē, cüaa' ya n'onho' jñ'oonmin' na conincyá ndëëho'. Ntyja 'naan' nquii Jesús na itsit'man ts'on Tyo'ts'on jnan na nan'xuanho'.

³⁹ Ee joo ntji na tquen Moisés, ndincyaahan' na ntyja 'naan'han' na n'man ñuaan' ts'an na tonnon Tyo'ts'on. Majo' ntyja 'naan' nquii Jesús, minnichen ts'an na vantyja ts'on juuhin, iquen Tyo'ts'on tsan'ñeen na conduihin ts'an na tajnan tsixuan.

⁴⁰ Jo' quitquen ya yaho' cüenta na tyi'ntjonho' cha'xjen itsiquindyí joo jñ'oon na totji nn'an na toninncyá jñ'oon' Tyo'ts'on nchu vaa 'nan na nnguaa.

⁴¹ Jñ'oon'ñeen ndö vaa na itsiquindyihan':
'O' nn'an na tyi'cuee' n'onho' juu jñ'oon na mayuu', quitquenho' cüenta.

Ja Tyo'ts'on, joo xuee na cota'ndo'ho',
vaa ncüii nnon na mats'a min na ntsinin ts'an ndëëho' ntyja 'naan'han',
majo' tyi'je'cantyja n'onho'han'.
Jo' jndye c'oon' n'onho' ntyja 'naan'han',
ata nts'aahan' na ngitsu ñuaanho' na tyi'cantyja n'onho' yo juu nan'ñeen na mats'a.

⁴² Ndo' vi na jndë sinin Pablo jñ'oonmin', jndui' jon juu vats'on'ñeen yo Bernabé. Ndo' nque nn'an na chito judíos conduihan, tanhan nnon jon na quitsininntyichen jon joo jñ'oon'ñeen ndëëhan ncüiichen xuee na cota'jndyee nn'an judíos.

⁴³ Ndo' nque nn'an na tëtjon juu vats'on'ñeen, vi na jndë tycyahan, yajo' jndye nn'an judíos yo nin'nn'an na chito conduihan tsjan nan'ñeen, majo' na conan't'maan'han Tyo'ts'on cha'xjen

nque nn'an judíos, tyentyja nan'ñeen toxen' Pablo yo nin'Bernabé. Ndo' nan'ñeen je', totsiqui'maan' Pablohin yo Bernabé na quintjotyenhan ntyja 'naan' juu naya na condui Tyo'ts'on.

⁴⁴ Ndo' ya na tuee' nnda' ncüiichen xuee na cota'jndyee nn'an judíos, mandyo tsoñ'en nn'an tsjoon'ñeen tétjonhan na nin'quindyehan jñ'oon' Tyo'ts'on.

⁴⁵ Majo' nque nn'an judíos'ñeen, ya na jnty'iahan na jndye jndyi nn'an jndë tencüi, jnan'tëë' n'onhan. Tye' na tonduehan na juu jñ'oon na incyaa Pablo tyi'yuu'han', ndo' mantyi tonan'neinhan jñ'oon tsan' nacjoo' jon.

⁴⁶ Ndo' na nnda', Pablo yo Bernabé, yo na nan'xuanhan ñuanhan, jnan'ntcüe'han jñ'oon ndëë nan'ñeen, jnduehan:

—'O' ntyjë nn'an judíos, chuhan' na ndëë 'o' na concyá jndyë juu jñ'oon' Tyo'ts'on, majo' 'o' tyi'nin'cy'onho' cüentahan'. Cotji'ho' cüenta na juu naya na tyi'quintycüi na nta'ndo ñuaanho', tyi'nan'xuanho' na ntsiquindaa' Tyo'ts'on juuhan' 'o'. Tsojnaan' jo', naneihin juu jñ'oon nayavahin nninncyáhan' ndëë nn'an na mañoon tsjan conduihan,

⁴⁷ Ng'e nnda' vaa ts'ian na t'ua ta Tyo'ts'on ndë. Tsi'manhan' na nnda', ee nquii jon jndë tso jon:

Ncö jndë tquënho' na conduiho' cha'vijon chon na ntsixueehan' ndëë nn'an na chito conduihan nn'an judíos.

Ata nn'an na m'an ninvaa nnon tsonnangue nninncyaho' jñ'oon ndëëhan ntyja 'naan' na ntsin'man ja ñuaanhan.

48 Ndo' nque nan'ñeen na chito judíos conduihan, vi na jndë jndyehan jñ'oonvahin, tyincyaahan' na nein jndyihan. Tonduehan na juu jñ'oon' Tyo'ts'on, njon jndyihan'. Ndo' ncüii cüii ts'an na mancüiixjen ntyjii Tyo'ts'on na ncy'onhan cüenta na tyi'ntycüii na nta'ndo' ñuaanhan, tentyja n'onhan Jesús.

49 Ndo' ninvaa ndyuaa'ñeen, toninncyaa nn'an jñ'oon' Tyo'ts'on.

50 Juu tsjoon'ñeen tom'an nanntcu na t'man conduihan na conan'jonhan yo nn'an judíos ntyja 'naan' na conan't'maan' nan'ñeen Tyo'ts'on. Nque judíos'ñeen jnan'ndaa'han n'on nanntcu'ñeen. Majo'ntyi jnt'ahan yo nque nannon na conintque tsjoon Antioquía'ñeen. Ndo' joo nanntcu'ñeen yo nannon'ñeen, jnan'quita'hin tyia' yo Pablo yo Bernabé. Ndo' na nnda', jnt'ahan na tji'han nan'ñeen ndyuaahan.

51 Mang'e na nnda', juu Pablo yo Bernabé jnan'toncüii'han ng'ehan na cyaa ts'ojndë na chuu'han'. Na jnt'ahan na nnda', si'man jndyoyuhan' na tyi'quichuhan' na jnt'a nan'ñeen na nnda'. Ndë jo' Pablo yo Bernabé ty'ehan tsjoon Iconio.

52 Majo' nque nn'an na vantyja n'on Jesús na m'anhan tsjoon Antioquía'ñeen, nein jndyihan ndo' quindë ya m'aan Espíritu Santo quii' n'onhan.

14

Pablo yo Bernabé coninncyahan jñ'oon' Tyo'ts'on tsjoon Iconio

¹ Pablo yo Bernabé manincüajon jnt'ahan tsjoon Iconio. Tyeque'han vats'on 'naan nn'an judíos juu

tsjoon'ñeen. Jo' toninncyahan jñ'oon' Tyo'ts'on ndëë nn'an. Ndo' joo nn'an na tencüi jo' yo nin'vendye nn'an na tachi judíos conduihan, xjen na jndyehan jñ'oon na tonan'nein nan'ñeen, jndyehan tentyja n'onhan Jesús.

² Majo' nque nn'an judíos na tatentyja n'onhan, tonan'ndaa'han n'on nn'an na mañoon tsjan conduihan yo jooan. Ndo' vi jndë jo', joo nan'ñeen tonan'v'ii' n'onhan joo nn'an na vantyja n'onhan Jesús.

³ Jo' juu Pablo yo nin'Bernabé, majndye xuee ntjohin juu tsjoon'ñeen. Ndo' yo na nan'xuanhan ñuaanhan na toninncyahan jñ'oon ntyja 'naan' juu naya na condui Tyo'ts'on. Ndo' si'man jon juu jñ'oon na toninncyaa nan'ñeen, jñ'oon na mayuu'han' ee ntyja 'naan' nquii jon na tondë tont'ahan jn'aan t'man na tyi'je'quinduihan' na ve' najndë nquehan, min xe'cüaa' ts'on ts'an nchu vaa na tuihan'.

⁴ Ng'e na nnda' vaa, joo nn'an tsjoon'ñeen, s'aahan' na tyi'ninncüii toquindyii' n'onhan. Ee ñ'enhan na tonan'jonhan yo nn'an judíos, ndo' ñ'enhan na tonan'jonhan yo nn'an na totsai'onhan yo juu jñ'oon na toninncyaa Jesús.

⁵ Ndo' na nnda', nque nn'an judíos yo nin'nn'an na tachijo' conduihan, jnan'jonhan jñ'oon yo nanm'ann'ian tsjoonhan na nnan'cüejnaan'han nan'ñeen, ndo' na ntuen'han ntjö' joo nan'ñeen.

⁶ Majo' Pablo yo nin'Bernabé, vi na jndë jndyehan na nnda' conan'jnda' nan'ñeen, jo' jnt'ahan vi ntyja. Ty'ehan tsjoon Listra yo tsjoon Derbe ndyuaa Licaonia, yo ndyuaa na m'an xi'jndyio juu ndyuaa'ñeen.

⁷ Mantyi ndëë nn'an ndyuaa'ñeen toninncyahan jñ'oon naya 'naan' Tyo'ts'on.

Nn'an tsjoon Lистра cotuen'han ntjö' Pablo

⁸ Juu tsjoon Lистра'ñeen, jo' tovequityen ncüii tsans'a na ndicaca, ee mancüiixjen ntjein ng'ee juu xjen na tuihin. Min'ncüii jon tacovaca juu.

⁹ Jndyii tsan'ñeen na sinin Pablo. Ndo' quii jndyiaa' jon nnon juu, ee taa' ts'on jon na ngantya ts'on juu na ntco'yahan'hin.

¹⁰ Ndo' sue jon jndyee' jon, itso jon:

—Cüa, quinanquintya', cüentyje'.

Ndo' juu tsan'ñeen, ninñoon' tēcüentyjee' juu, tye' tēca juu.

¹¹ Ndo' joo nn'an Licaonia'ñeen, xjen na jnty'iahan na nnda' s'aa Pablo, ta'han na tonan'xuaahan yo jñon'ndaa 'naanhan. Tonduehan:

—Quii' nt'an jaa jndë sque ve tyo'ts'on na cha'vijon nn'anhan.

¹² Ee juu Bernabé, jnduehan na jon tyo'ts'on Júpiter, ndo' Pablo, jon tyo'ts'on Mercurio, ng'e incyaa jon jñ'oon ndëëhan.

¹³ 'Ndyo juu tsjoon'ñeen, jo' minntyjee' vats'on cüentaa' Júpiter'ñeen. Ndo' juu tye na totye'ntjon nnon juu ty'ö'ñeen, ata xen' 'ndyo teon juu tsjoon'ñeen jndyochu jon ndoro na ñjon nt'ua ntjaa' quityo' o'. Ndo' nquii jon yo nin'nn'an tsjoon'ñeen, nin'quinan'cùjehan joo cho'ñeen nnon Bernabé yo nin'Pablo na nnan't'maan'han nan'ñeen na cha'vijon conduihan nquii Tyo'ts'on.

¹⁴ Majo' nque nan'ñeen na totsay'onhan yo jñ'oon na toninncyaa Jesús, majuu Bernabé yo

nin'Pablo, xjen na tquenhan cüenta na nnda' vaa nin'quint'a nan'ñeen, tye' tyehan ndiaahan na conan'man tyia jndyi ngiohan. Jnan'tyuuaa'han na tyequ'e'han quii' nt'an nn'an tsjoon'ñeen. Ndo' jnan'xuaahan, jnduehan ndëë nan'ñeen:

¹⁵ —'O' nn'an, ¿Ndu na nnda' nin'quint'aho'? Já mann'an já cha'na nqueho'. Ndo' jndyoy'ön jñ'oon naya na ndyeho' cha' qui'ndyeho' na cont'aho' nan'min' na ve' jn'aanhan'. Jo' quintcüe' n'onho' na nnda' vaa na nin'quint'aho', ndo' quinan't'maan'ho' nquii Tyo'ts'on na vando', manquii jon na tquen quiñoon'ndue yo tsonnangue yo ndaandue yo nin'tsoñ'en nnon na min nnonhan'.

¹⁶ Joo xuee na toxen'chen, jnty'ii jon na tsoñ'en nn'an na cuaa nquii na nt'ahan min'cyato 'nan na nt'ue n'onhan.

¹⁷ Majo' naneihin icüji' jndyoyuhin ntyja 'naan' nquii jon, ee ya jndyi its'aa jon yo tsoñ'en nn'an. Incyaa jon ndaatsua' na conanhan' tsjö'ndue, ndo' its'aa jon na coque ntjon. Ndo' 'nan na icanhan' jaa, incyaa jonhan' cha' c'ön na nën ndo' cha' ngacjö 'nan na cocü'a.

Nnda' vaa jñ'oon na jnduehan ndëë nan'ñeen.

¹⁸ Majo' min na jnduehan jñ'oonmin', joo nn'an tsjoon'ñeen, yo nc'ua ngiohan na jnty'ehan na nin'quinan'cüjehan quioo'ñeen tondëë nan'ñeen na nin'quinan't'maan'hinhan na cha'vijon conduihan nquii Tyo'ts'on.

¹⁹ Majo' vendye nn'an judíos na jnanhan tsjoon Antioquía yo Iconio, squenonhan juu tsjoon Listra'ñeen. Ndo' jnt'ahan na jnan'jon nn'an tsjoon'ñeen yo 'nan na nt'ue n'onhan. Jo' na tuen'

nn'an ntjō' Pablo, ndo' xjen na jnan'tiuhan na jndē jnan'cuee'han jon, jndyotscaa'han jon xen' 'ndyo tsjoon'ñeen.

²⁰ Majo' nque nn'an na vantyja n'on Jesús, sacüentyjee'han xi'jndio ngiaa' jon. Juu xjen'ñeen jnanquintyja jon, ndo' tēquee' nnda' jon quii' tsjoon. Ndo' tonco ncüiichen xuee, jndui' ntcüe' jon jo' yo nin'Bernabé, ty'ehan tsjoon Derbe.

²¹ Juu tsjoon'ñeen toninncyahan jñ'oon' Tyo'ts'on ndēē nn'an, ndo' nn'an na m'an jo', jndyehan tēntyja n'onhan Jesús. Ndo' vi jndē jo' tantcüe' nnda' Pablo tsjoon Listra, Iconio yo nin'Antioquía'ñeen.

²² Nn'an na tēntyja n'onhan Jesús na m'anhan joo njoon'ñeen, joo jñ'oon na toninncyaa Pablo yo nin'Bernabé, totejndeihan'hin. Ndo' tonan'qui'maan'han nan'ñeen na cüentyjee'tyenhan na vantyja n'onhan Jesús. Ndo' mantyi chuhan' na jndye nnon navi' na coquenön cha' condēē conan'jōn yo juu na itye'ntjon Tyo'ts'on.

²³ Ndo' mantyi ncüii cüii tmaan' nn'an na vantyja n'onhan Jesús, Pablo yo nin'Bernabé jnan'jnda'han nn'an na conintque ndēē nn'an ntmaan'ñeen. Ndo' jnan'neinhan nnon Tyo'ts'on na quitejndei jon nan'ñeen ts'ian na chohan, ndo' tyjehan 'nan jndyuehan na tanhan juu naya'ñeen. Ndo' vi jndē jo', tquenhan nan'ñeen nt'ö ta Jesús na nquii jon vantyja n'onhan.

Pablo yo Bernabé contcüe'han tsjoon Antioquía ndyuaa Siria

24 Vi jndë jo', tenonhan ndyuaa Pisidia, ndo' squehan ndyuaa Panfilia.

25 Juu tsjoon Perge na m'aanhan' ndyuaa'ñeen, jo' tyincyahan jñ'oon' Tyo'ts'on. Ndë jo' tyecuehan tsjoon Atalia na m'aanhan' 'ndyo ndaandue.

26 Tsjoon'ñeen jo' tuahan v'aandaa. Ty'e ntcüe'han juu tsjoon Antioquía najjon na jnanhan xjen na nque nn'an na vantyja n'on Jesús tquenhan joohan nt'ö Tyo'ts'on na quityio jon jn'aanhan ts'ian 'naan' jon na ty'e'han. Ndo' juu ts'ian'ñeen jndë jnan'quindëhinhan'.

27 Ndo' xjen na sque ntcüe'han Antioquía, joo nn'an na conduihan tmaan' cüentaa' Jesús, jnan'ncüihan nan'ñeen. Ndo' chen tonduehan ndëë nan'ñeen tsoñ'en na totejndei Tyo'ts'on joohan ts'ian 'naan' jon na jndë tont'ahan. Ndo' mantyi tonan'neinhan nchu vaa na its'aa jon na nque nn'an na tachi judíos conduihan, na mantyi iqueen' Tyo'ts'on joohan na vantyja n'onhan Jesús.

28 Ndo' Pablo yo nin'Bernabé, jndye xuee ntjohan Antioquía'ñeen yo ntyjehan nn'an na vantyja n'on Jesús.

15

Nn'an Jerusalén na vantyja n'on Jesús tēncüihan

1 Juu xjen'ñeen, nn'an na jnan ndyuaa Judea, sque vendyehan Antioquía'ñeen. Nan'ñeen tonan'manhan ndëë nn'an na vantyja n'on Jesús. Tonduehan najjndei'han' na quita'nguee' nan'ñeen juu costumbre cha'xjen nque nn'an judíos cont'ahan yo yonon'ndaa ndahan, ee

tonduehan xe na aa tyi'quita'nguee' nan'ñeen juu costumbre'ñeen, tyi'xe'quinduihin nn'an na itsin'man Tyo'ts'on ñuaan.

² Ndo' na quii jndyue nan'ñeen yo ntyja 'naan' jñ'oon'ñeen, jo' juu Pablo yo nin'Bernabé, ninvito t'ahan na tyi'yuu' na icanhan' na nque nn'an na vantyja n'onhan Jesús na quinan'quindëhan juu costumbre'ñeen. Jo' nque nan'ñeen na vantyja n'on, t'ionhan ts'ian Pablo yo Bernabé yo nin'vendye ntyjehan nn'an tmaan' na conduihan, na c'o nan'ñeen Jerusalén. Nc'ohan na m'an nque nn'an na totsai'onhan yo jñ'oon na toninncyaa Jesús yo nin'nque nn'an na conintque quii' tmaan' nn'an na vantyja n'onhan jon na m'anhan juu tsjoon'ñeen. Tondëë joo nan'ñeen, jo' ninjnda' juu jñ'oon'ñeen.

³ Joo nn'an tsjoon Antioquía'ñeen na conduihan tmaan' nn'an na vantyja n'on Jesús, t'uahan ts'ian ndëë nan'ñeen. Jo' jndui'han, ty'ehan, tenonhan ndyuaa Fenicia yo nin'Samaria. Joo nn'an na vantyja n'on na m'anhan njoon'ñeen, tonan'quindyiihan nan'ñeen na mantyi nque nn'an na tachi nn'an judíos conduihan, contcüe' n'onhan jnanhan ndo' vantyja n'onhan Jesús. Ndo' joo nn'an njoon'ñeen, xjen na jndyehan na nnda', ty-incyaahan' na nein jndyihan.

⁴ Ndo' vi jndë tyjee' Pablo yo Bernabé Jerusalén, tsoñ'en nn'an na conduihan tmaan' nn'an na vantyja n'on Jesús, ñ'en nn'an na conintque quii' nt'an nan'ñeen, yo nin'nque nn'an na totsai'on yo jñ'oon na toninncyaa Jesús, yo na nein jndyihan chohan cüenta nan'ñeen. Ndo' Pablo yo nin'Bernabé, tonduehan ndëë nan'ñeen tsoñ'en

'nan na jndë tots'aa Tyo'ts'on yo joohan quii' ts'ian 'naan' jon.

⁵ Majo' vendye nn'an judíos na vantyja n'on na conduihan ntyja 'naan' tmaan' fariseos, jnan'quintyahan, jnduehan:

—Juu costumbre na jaa nn'an judíos cont'a yo yonon'ndaa nda, ijndei'han' na quita'nguee' nan'ñeehan', ndo' mantyi juu ntji na tqwen Moisés na ico'xenhan', quinduë ndëëhan na quita'nguee'han tsoñ'ehan'.

⁶ Xeng'e juu jñ'oon'ñeen, jo' nque nn'an na totsay'on yo jñ'oon na toninncyaa Jesús, yo nin'nn'an na conintque ndëë nn'an na vantyja n'on jon, tencüihan na nnan'jnda'han juu jñ'oonva'.

⁷ Ndo' vi jndë na tonan'jndyechenhan jndyuehan ntyja 'naan'han', jo' jnanquintyja Pedro. Tso jon ndëëhan:

—O' ntyjë na vantyja n'onho' Jesús, 'o' mangio jnda'ho' na vavijndye xuee na nquii Tyo'ts'on tji jon ja quii' nt'anho' na t'ua jon ts'ian nnön na ninncyaa jñ'oon naya 'naan' jon ndëë nn'an na chito conduihan tsjan jaa nn'an judíos cha' ngantyja n'onhan Jesús.

⁸ Majo' nquii Tyo'ts'on na ntyjii jnda' jon nchu vaa tsixuan ts'an quii' ñuan 'naan' juu, si'man jndyoyu jon na ty'oon jon cüenta nan'ñeen. Ee mantyi tyincyaa jon na m'aan Espíritu Santo quii' n'onhan cha'xjen na tyincyaa jonhin na m'aan jon quii' nn'ön.

⁹ Ee mantyi nquii Tyo'ts'on nincüajon its'aa jon yo joohan cha'xjen mantyi its'aa jon yo nquë. Ee ng'e na vantyja n'onhan Jesús, jo' na iquen

Tyo'ts'onhan na tajnan nan'xuanhan cha'xjen nquëhë.

¹⁰ Ndo' nanein, nque nn'an na chito conduihan tsjan jaa nn'an judíos na mantyi vantyja n'onhan Jesús, ¿Ndu na nin'quitquenho' xjen 'naan'ho' Tyo'ts'on na yo najndeih'an' na quita'nguee'han juu costumbre njanhan? Ndo' na nnda' cont'aho', itsijonhan' na cha'vijon nin'quityioho' ncüii xu nacjo nan'ñeen, ndo' juuhan' min nque ndochiichi na tom'an ndyu na toxen'chen, tajnanhin juuhan', ndo min nquëhë.

¹¹ Majo' tyi'yuu' na nnda' vaa na icanhan' na quint'a nn'an, ee vantyja nn'ön na xia'ntyti ntyja 'naan' juu naya na condui ta Jesús, jo' na itsin'man Tyo'ts'on ñuan njanhan ndo' mantyi nquehan.

Mannda' jñ'oon na siqui'maan' Pedro nan'ñeen.

¹² Ndo' joo nan'ñeen na tencüihan jo', tsoñ'engan chen tui jndyuehan. Tquen yahan cüenta jñ'oon na sinin Bernabé yo nin'Pablo ntyja 'naan' juu ts'ian t'man na tont'ahan na tijnt'ue Tyo'ts'onhan quii' nt'an nn'an na chito conduihan tsjan nn'an judíos. Ndo' mantyi ntyja na tont'ahan jn'aan t'man na tyi'je'quindëë nduihan ntyja najndë nquehan.

¹³ Ndo' vi na jndë jnan'neinhan, yajo' sinin Santiago. Itso jon:

—O' ntyjë na vantyja n'onho', quindyeho' chjo jñ'oon na ntsjö.

¹⁴ Juu ntyjëhë Simón Pedro jndë sinin jon ndëehë nchu vaa na si'man jndyee Tyo'ts'on na ndyii' ts'on jon ntyja 'naan' joo nn'an na mañoon tsjan conduihan yo jaa, na mantyi quii' nt'an

nan'ñeen icüji jon nn'an na conduihan cüentaa' nquii jon.

15 Ndo' na nnda' vaa, itsijonhan' juuhan' yo jñ'oon na jndui quityquii' jñ'oon' Tyo'ts'on na tji nn'an na toninncyaa jñ'oon' jon nchu vaa 'nan na nguaa. Juu jñ'oon'ñeen itsiquindyihan':

16 Vi na jndë tui tsoñ'en nan'min, ja ncy'ön nnt'a na vi' ntyji nn'an tsjan 'naan' David na jndyocahan'. Mantsijnt'a na ncüii joohan na ntco'xen.

17 Nnda' vaa na matsijnt'a cha' mantyi nque nn'an na tachi tsjan nn'an judíos conduihan njnt'uehan ja, mancö na condui ja na taquintyja na maco'xën.

Juu xjen'ñeen tsoñ'en nan'ñeen njnt'uehan ja cha' nndëe nty'i jahan ntyja njan.

18 Ndo' juu jñ'oon'ñeen tsontyichenhan': "Jñ'oonva' tivio na itsi'man Tyo'ts'onhan' ntyja 'naan' ts'ian na its'aa jon naneihin."

19 Ndo' tsontyichen Santiago: "Ng'e na ndö' vaa na itsiquindyi juu jñ'oon'ñeen, ndö ro jñ'oon na matsitiu ja ntyja 'naan nque nan'ñeen na tachi tsjan jaa conduihan na contcüe' n'onhan jnanhan na vantyja n'onhan Jesús. Tyi'quichuhan' na nnan'chju jaa joo nan'ñeen yo costumbre njanhan.

20 Ya xe na nnan'cüanön tson ndëehan na nnan'quindyiihan na tantcüa'han 'nan na jndë tyio nn'an ndëe 'nan na conan't'maan'han na cotjihan cüenta na conduihan' Tyo'ts'on. Min tanc'onhan yo nn'an na ve' ndö' ro. Min tantquiihan s'i quioo' na ve' ngue' jndio' min tavintquiihan neon'.

21 Ee na toxen'chen, nque ntyjě nn'an judíos, mancüii xjen coninncyahan jñ'oon na tquen Moisés na ico'xenhan'. Ndo' nque ntyjěehě nan'ñeen, tyi'ncüii cüii xuee na cota'jndyeehan, conan'jn'aanhan jñ'oon'ñeen ncüii cüii tsjoon najon na m'anhan.

Tson na jnan'cüanon nn'an judíos nděe nn'an na tachi judíos

22 Ndo' nque nan'ñeen na totsai'onhan yo jñ'oon na toninncyaa Jesús yo ntyjehan na conintque yo nin'tsoñ'en nn'an na conduihan tmaan' nn'an na vantyja n'on Jesús na m'anhan tsjoon Jerusalén, jnan'jnda'han na tjihan ve ntyjehan na t'uahan ts'ian nděe nan'ñeen na juu xjen na ncja ntcüe' Pablo yo nin'Bernabé Antioquía, na c'o ve nan'ñeen yo joochan. Juu Judas, tsan na vja ve xuee' Barsabás, yo nin'Silas, nděehan t'ua nan'ñeen ts'ian'ñeen. Joo ve nan'ñeen conintquehan quii' ts'ian'ñeen.

23 Juu tmaan' nan'ñeen, ndö vaa jñ'oon na chu tson na jnan'cüanonhan:

“Já nn'an na cotsay'ón yo jñ'oon na toninncyaa Jesús, ndo' mantyi nin'nquě na conintque quii' nt'an tmaan' nn'an na vantyja n'on jon na m'án tsjoon Jerusalén. Concyá ts'on nján nděe nqueho' ntyjě na m'anho' tsjoon Antioquía yo ndyuaa Siria yo nin'Cilicia. Conan'cüanón tsonvahin nděe 'o' ntyjě na mañoon tsjan conduiho' yo já nn'an judíos na mantyi vantyja n'onho' Jesús.

24 Já jndě jndyě na jnan vendye ntyjě ntjoohin na squehan na m'anho', ndo' yo jñ'oon na conan'manhan nděeho', itsiquijñ'eenhan'ho'.

Conan'ndaa'han n'onho' na conduehan najndeihan' na quinan'quindëho' juu costumbre na já nn'an judíos cont'á yo yonon'ndaa ndá, ndo' yo na conduehan na quita'nguee'ho' juu ntji na tquen Moisés. Majo' min na nnda' na conan'man nan'ñeen ndëëho', ta'nan ts'an na i'ua juu ts'ian'ñeen ndëëhan.

²⁵ Mang'e na nnda', tencüi já ndo' ninncüii conan'tiú na ntji ncüii ve ntyjëehë quii' nt'án na nt'iõn ts'ianhan na c'ohan na m'anho' yo nque ntyjë na vengiõ jndyí, juu Bernabé yo nin'Pablo.

²⁶ Ee jooan tyi'quityi'han cüenta min na aa ntscuee'han'hin na cotye'ntjonhan nnon nquii Jesucristo na conduihin itye'ntjon jon jaa.

²⁷ Jo' na cot'uá ts'ian nnon juu Judas yo nin'Silas na c'ohan na m'anho'. Nquehan nduehan ndëëho' juu jñ'oon na conan'jnt'á ntyja 'naan' juu jñ'oonva'.

²⁸ Ee nquii Espirítu Santo jndë si'man jon ndë na tyi'ndyio xu nacjoho'. Mang'e jo', joo jñ'oon na tyequindue nan'ñeen ndëëho', tyi'icanhan' na nnan'quindëho'han'. Xia'ntyi jñ'oonmin na conduë na quita'nguee'ho'.

²⁹ Si' na jndë tyio nn'an tondëë 'nan na conan't'maan'han na tachi Tyo'ts'onhan', tantcüa'ho'han'. Min tantquiho' neon', min s'i quioo' na ve' ngue' jndio'. Min tavinc'onho' yo nn'an na ve' ndö' ro. Mantyjantyi jo' ro na conduë ndëëho'. Concyá ts'on nján ndëëho' na tsoñ'enho'."

Ndö' jñ'oon na jnan'cüanon nan'ñeen ndëë nn'an Antioquíañeen.

³⁰ Ndo' juu Judas yo nin'Silas, vi na jndë t'manhan ntyjehan na vantyja n'on, jndui'han.

Ty'ehan Antioquía yo Pablo yo nin'Bernabé. Ndo' vi na jndë squehan jo', jnan'tjonhan nn'an na vantyja n'on Jesús, jndë jo' juu tson'ñeen na y'onhan, tyincyahinhan' ndëë nan'ñeen.

³¹ Ndo' joo nan'ñeen, vi na jndë jnan'jn'aanhinhan' , t'onhan na nein jndyihan ng'e juu jñ'oon na chuhan' tji'han'hin quityquii' juu na m'aan' jndyi n'onhan.

³² Ndo' juu Judas yo nin'Silas, mantyi conduihan nn'an na i'ua Espíritu Santo ts'ian ndëëhan na ya concyahan jñ'oon' Tyo'ts'on. Mang'e jo' jndye jñ'oon na tonan'neinhan ndëë nan'ñeen. Ndo' juu jñ'oon'ñeen tyincyaaahan' na xoncüii' n'on nan'ñeen. Ndo' mantyi t'onhan najndëhan ntyja 'naan'han'.

³³ Ndo' juu Judas yo nin'Silas'ñeen, vi na jndë tenon cüanntyi ro xuee na m'anhan juu tsjoon'ñeen, jnan'jnda'han na nc'ontcüe'han Jerusalén najjon na m'an nn'an na t'ua ts'ian'ñeen ndëëhan. Ndo' nque nn'an na vantyja n'on na m'anhan tsjoon Antioquía, tyincyahan ts'on nan'ñeen. Tanhan na nquii Tyo'ts'on cüantyyee' jonhan na co'o ntcüe'han.

³⁴ Majo' juu Silas'ñeen, sitiü jon na ntjohin jo'.

³⁵ Mantyi Pablo yo Bernabé ntjohan jo'. Joohan ndo' jndye mañoon nn'an na m'an jo' na vantyja n'onhan Jesús, tonan'manhan ndo' toninncyahan jñ'oon naya 'naan' Tyo'ts'on nndëë nn'an.

Pablo jndë ve jnda na vancyaa jon jñ'oon' Tyo'ts'on

³⁶ Ndo' vi jndë na cüanntyi ro xuee na tom'anhan juu tsjoon'ñeen, tso Pablo nnon Bernabé:

–Nque ntyjēēhē na vantyja n'onhan Jesús na m'anhan ncüii cüii tsjoon naijon na toninncyaa jñ'oon' Tyo'ts'on ndēēhan, cüa, ntsaquijnty'ia nnt'a nchu vaa na m'anhan.

³⁷ Ndo' Bernabé, nt'ue ts'on jon na chi ncja Juan yohan, tsan na vja ve xuee' Marcos.

³⁸ Majo' nquii Pablo, tatēvee' ts'on jon na ncja tsan'ñeen yohan, ee xjen na tom'anhan ndyuaa Panfilia, jnty'ii tsan'ñeehan, tji'ntcüe' juu na totejndeijuu joohan ts'ian na ty'ehan.

³⁹ Ndo' tsojnaan' jñ'oon'ñeen, nquii Pablo yo nin'Bernabé, tatēquinjon' na jnan'neinhan yo ntyjehan, jnan'jndyehan jndyuehan ata jnty'ehan ntyjehan. Jo' nquii Bernabé tēy'oon jon Marcos, tuahan v'aandaa na ty'ehan ndyuaa Chipre na m'an ndaandue xi'jndiohan'.

⁴⁰ Majo' juu Pablo tēy'oon jon Silas. Ndo' nque nn'an na m'an Antioquía na vantyja n'onhan Jesús, tquenhan nan'ñeen nt'ö Tyo'ts'on na nquii jon cüijnt'ue jon joohan quityquii' ts'ian 'naan' jon na co'ohan. Ndo' vi jndē jo', jndui'han, ty'ehan.

⁴¹ Tyecüenonhan ndyuaa Siria yo nin'Cilicia. Ndo' ntmaan' nn'an na vantyja n'onhan Jesús, juu jñ'oon na toninncyaa Pablo yo nin'Silas, tejndei-han' nan'ñeen na tovaquehan ntyja na vantyja n'onhan.

16

Pablo yo nin'Silas, tjihan Timoteo na chi ntejndeijuuhan

¹ Pablo yo nin'Silas jndui'han Antioquía, squehan tsjoon Derbe. Ndo' vi jndē jo', ty'e nnda'han tsjoon Listra. Jo' vijon tom'aan ncüii ts'an na

vantyja ts'on juu Jesús, Timoteo jndyu tsan'ñeen. Ndyee juu ts'an judía na mantyi vantyja ts'on jon, majo' tye juu tsjan ts'an griegohin.

²Nque nn'an na vantyja n'on na m'anhan tsjoon Litra'ñeen yo Iconio, ya jñ'oon tonan'neinhan ntyja 'naan' juu Timoteo.

³Ndo' Pablo nt'ue ts'on jon na quitsijon Timoteo yohin yo ts'ian na its'aa jon. Ng'e na nnda', jo' sijnda' Pablo na tui yohin cha'xjen juu costum-bre na cont'a nn'an judíos yo yonon'ndaa ndahan. S'aa jon na nnda' cha' nque nn'an judíos na m'an ndyuaa najon na co'ohan, ncy'on nan'ñeen cüentahin. Ee ngio ya nan'ñeen na juu tye Timoteo, tsjan ts'an griegohin.

⁴Ndo' joo jñ'oon'ñeen na jnan'jnda' nque nn'an na jñon ta Jesús yo jñ'oon naya 'naan' jon, yo nin'nn'an na conintque ndëë nn'an na vantyja n'on na m'anhan Jerusalén, joo jñ'oon'ñeen, nquii Pablo yo Silas yo nin'Timoteo, nque nn'an na vantyja n'onhan Jesús na m'anhan ncüii cüii tsjoon najon tovenonhan, tonan'quindyiihan nan'ñeen na quita'nguee'han joo jñ'oon'ñeen na jnan'jnda' nn'an na vantyja n'on Jesús.

⁵Mang'e na tont'ahan juu ts'ian'ñeen, jo' ncüii cüii tmaan' nan'ñeen na vantyja n'onhan Jesús, tovaquehan na vantyja n'onhan ndo' 'io 'io tēvijndyentyichenhan.

Tityincyoo' jndyiaa' Pablo tsans'a ndyuaa Macedonia

⁶Ndo' nquii Espíritu Santo, tata'nguee' jon na juu Pablo yo nin'nn'an na totsay'on jñ'oon yohin na nnan'neinhan jñ'oon' Tyo'ts'on ndëë nn'an

ndyuaa Asia. Mang'e na nnda', tenonhan ndyuaa Frigia yo ndyuaa Galacia.

⁷ Juu xjen na squehan tyonco ndyuaa Misia, jnan'tiuhan na ngoque'han ndyuaa Bitinia. Majo'ntyi min tatyincyaa Espíritu Santo na ngüenonhan jo'.

⁸ Mang'e na nnda', ve' tenon ntyjahan ndyuaa Misia. Tyecuehan ata squehan tsjoon Troas na m'aanhan' 'ndyo ndaandue.

⁹ Ndo' natsjon na m'an nan'ñeen jo', vaa ncüii na tityincyoo' nnon Pablo na jndyiaa' jon. Ee jndyiaa' jon ncüii tsans'a ndyuaa Macedonia na minntyjee' juu. S'aa tsan'ñeen ty'oohin, itso juu nnon jon: “Quitsa' vi naya'ñeen na cüenoon' ntyjava ndyuaa Macedonia. Quindyotejndei' já.”

¹⁰ Ndo' vi na jndë jndyiaa' Pablo na nnda' vaa, ya jo' ninñoon' jnan'jnt'á na ngüet'iö ndaandue na ntsquë ndyuaa Macedonia. Ee taa' ya n'ön na i'ua Tyo'ts'on ts'ian ndé na quitsancyá jñ'oon naya 'naan' Jesús ndëë nn'an ndyuaa'ñeen.

Lidia tsan tsjoon Filipos, vantyja ts'on jon Jesús

¹¹ Ndo' juu tsjoon Troas'ñeen, jo' tuá v'aandaa. Sá jndyoyú, squë ncüii tyuaa chjo na m'aan ndaandue xi'jndiohan' na jndyuhan' Samotracia. Ndo' tonco ncüiichen xuee, jnt'uí jo', sá, squë tsjoon Neápolis.

¹² Jnt'uí jo', sá, squë tsjoon Filipos. Ico'xen tsjoon Roma juu tsjoon'ñeen, ndo' majuuhan' ico'xenhan' njoon quiyndë na m'aanhan' ndyuaa Macedonia. Jo' ntjo já Filipos'ñeen cüantyi ro xuee.

¹³ Ndo' juu xuee na cota'jndyee nn'an judíos, jnt'uí já 'ndyo tsjoon'ñeen 'ndyo jndaa. Ee m'aan'

n'õn na aa ndiõ najon na covancüi nn'an na conan'neinhan nnon Tyo'ts'on, na nnan'jon já yohan. Ndo' mayuu' jndiõ nanntcu na tencüihan jo'. Jo' sacüendyuá, jnan'nén jñ'oon naya ntyja 'naan' Jesús ndëehan.

¹⁴ Ndo' quii' nt'an nanntcu'ñeen, jo' m'aan ncüii ts'an na jndyu Lidia. Juu tsan'ñeen ts'an na jnan tsjoon Tiatira, ndo' ijndëe jon ndiaa ya, ndiaa colo venton. Jon mancüiixjen itsit'maan' jon Tyo'ts'on. Ndo' nquii ta Tyo'ts'on tyincyaa jon quii' ts'on tsanscu'ñeen na tquen ya jon cüenta jñ'oon na tyincyaa Pablo.

¹⁵ Ndo' vi na jndë jndëe' jon yo xuee' Jesús, yo nin'nn'an vaa' jon, yajo' s'aa jon ty'oo já, tso jon ndë:

—Xe na aa cotji'ho' cüenta na xoncüee' ts'õn na mavantyja ts'õn ta Jesús, cüa quintjoho' v'a.

Ndo' sichon jon na quintjo já vaa' jon.

Pablo yo nin'Silas, tyi' nn'an tsjoon Filiposhan vancjo

¹⁶ Ncüii xuee'ñeen sá najon na covancüi nn'an na conan'neinhan nnon Tyo'ts'on. Juu xjen na ñjon já nato, jo' tjon já ncüii yuscundyua na itsixuan juu ntyja 'naan' najndei yutyia. Itsinin yuscu'ñeen ndëe nn'an 'nan na ntquenonhan. Ityentjontyen yu'ñeen ndëe nn'an na jnan'jndahan juu. Ndo' t'man s'on na cotantjonhan ntyja 'naan' juu.

¹⁷ Ndo' yu'ñeen, ta' juu na tovantya juu na tonc'ën yo Pablo. Tatëcüentyjee' juu na tsixuaa juu, totso juu:

—Joo nannonmin' cotye'ntjonhan nnon nquii Tyo'ts'on na m'aan na tēquintyja na ndyentyichen. Conan'quindyiihan 'o' ntyja na itsin'man jon ñuaan nn'an.

¹⁸ Jndye xuee na tots'aa juu na nnda', ndo' jñ'oon na totsiniin juu, totscüetë'han' Pablo. Jo' tequen jon, sinin jon nnon juu yutyia na m'aan quii' ts'on juu. Tso jon:

—'U' yutyia, yo xuee' Jesucristo macöxën 'u', quindui' quii' ts'on yuscuva'.

Ndo' vi jndë tso Pablo jñ'oonva', maquinty-jachen jndui' juu jndyetyia'ñeen.

¹⁹ Majo' nque nan'ñeen na cotantjonhan ntyja 'naan' yuscu'ñeen, vi na jndë tquenhan cüenta na juu jndyetyia'ñeen jndë jndui'han'hin, jo' na taa' n'onhan na taje'quioontyichen s'on ndueehan yo ts'ian na tots'aa juu na totsiniin juu 'nan na ntquenon nn'an. Tsojnaan' jo' nque nn'an na jnan'jndahan yuscu'ñeen, ty'onhan Pablo yo Silas. Tyequitquenhan nan'ñeen ndëë nanm'ann'ian quii' ts'ua t'man tsjoon'ñeen.

²⁰ Ndo' vi na jndë jo', jnduehan:

—Nannonmin', conduihan nn'an judíos ndo' coty'i'han tyia' nn'an tsjöön.

²¹ Ee joo jñ'oon na conan'manhan vjahan' nacjoo' ntji 'naan' gobiernon Roma, ndo' jaa mancüixjen condui jaa nn'an na m'an nacje 'naan' juu tsjoon'ñeen, mang'e jo' tyi'quichuhan' na ntquën cüenta jñ'oon na coninncyahan, min na nt'a 'nan na conduehan.

²² Ndo' na jndue nan'ñeen na nnda', nque nn'an tsjoon'ñeen jnan'vehan nacjoo' Pablo yo Silas. Mantyi nque nanm'ann'ian'ñeen t'uahan ts'ian na

quindui' ndiaa nan'ñeen, ndo' ngich'ohan yo non-jnein.

²³ Ndo' vi na jndë tijndye nonjnein na jnan'tja' nan'ñeenhan, jndë jo' tyi' nanm'ann'ian'ñeenhan vancjo. Ndo' nquii ts'an na iquen cüenta juu vancjo'ñeen, jnduehan nnon jon na ya ya quen jon cüenta Pablo yo Silas.

²⁴ Ndo' juu tsan'ñeen, vi na jndë ty'oon jon cüenta jñ'oonva', tyii' jonhan vancjo na quiñoon'chen, ndo' sityen tyen jon ng'ehan yo nonntcaa'.

²⁵ Majo' cha' na xoncüe tsjon, juu Pablo yo Silas tonan'neinhan nnon Tyo'ts'on ndo' totahan alabanzas, ndo' nque nn'an na m'an navi' na too'han juu vancjo'ñeen yohan, tondyehan na nnda'.

²⁶ Ndo' ninjonto jndei s'ii ra, ata titoncüii' ninvaa vancjo'ñeen. Ndo' juu xjen'ñeen, jnduent'aa na min vancjo'ñeen, jnaan nquehan', ndo' mantyi ncüii cüii nn'an na m'an navi' jo', jndyaa carena na tyenhan.

²⁷ Ndo' nquii tsan'ñeen na iquen jon cüenta vancjo'ñeen, sintcühin'hin, ndo' jndyiaa' jon na vanaan jndyuehan'. Tsojnaan' jo', tji' jon xjoo' jon na ntscuee' nquiihin ee sitiü jon na nque nn'an na m'an navi', jndë jnan'nonhan.

²⁸ Majo' Pablo jndei sixuaa jon nnon tsan'ñeen. Tso jon:

—Qui'ndyi', tyi'ntscue' nquii 'u' ee tsoñ'en já ninm'án ndöhin.

²⁹ Ndo' juu tsan'ñeen, tcan jon chon. Jndei tēquee' jon quii' vancjo'ñeen. Coviquijnty'ehin na ty'ue jon. Tcon xtye juu nnon Pablo yo Silas.

³⁰ Ndo' vi jndë jo', tji' jon joohan ch'en. Taxee' jon ndëehan, tso jon:

—'O' ta, ¿nin 'nan na icanhan' na quits'a cha' ntsin'man Tyo'ts'on ñuan njan?

³¹ Ndo' t'ahan, jnduehan nnon jon:

—Cantyja tson' nquii ta Jesucristo, yajo' ntsin'man Tyo'ts'on ñuan 'nan', ndo' majo'ntyti quint'a nn'an va'.

³² Ndo' jnan'neinhan juu jñ'oon ntyja 'naan' Jesús nnon tsan'ñeen ndo' mantyi ndëë tsoñ'en nn'an vaa' jon.

³³ Ndo' majuuntyti xjen'ñeen ninvaa jaanchen, tëchu jon joochan ndo' tman jon yuu na tc'ehan na ch'ohan. Ndo' jndë jo', jndëë' jon yo xuee' Jesús, juu jon ndo' mantyi yo nin'nn'an vaa' jon.

³⁴ Vi jndë jo', Pablo yo Silas, tëchu jonhan vaa' jon, tyincyaa jon 'nan na tcüa'han, ndo' juu jon yo nin'tsoñ'en nn'an vaa' jon, neinhan na jndë vantyja n'onhan Tyo'ts'on.

³⁵ Ndo' vi na jndë tixuee, nque nanm'ann'ian juu tsjoon'ñeen, t'uahan ts'ian ndëë comisión na coquitji' nan'ñeen Pablo yo Silas vancjo na chi ndyaahan.

³⁶ Ng'e na nnda', nquii tsan'ñeen na iquen cüenta vancjo'ñeen, siquindyii jon Pablo jñ'oonva'. Itso tsan'ñeen nnon jon:

—Nque nanm'ann'ian jndë jnan'cüanonhan jñ'oon na quitsiquindya ja 'o'. Mang'e na nnda', vanaan na ndui'ho'. C'oho' na min'ncüii jñuaan' ts'on tyi'nc'onho'.

³⁷ Majo' tso Pablo ndëë cominsion'ñeen:

—Já condui já nn'an ntyja 'naan' tsjoon Roma. Majo' min na nnda', tondëë tsoñ'en nn'an tja'hin já. Jnt'atohan na nnda' min na tyí'covijnda' aa vaa 'nan na jnan'tjá já. Jndë jo' tyi'han já

vancjova. Nan'min' jnt'ahan já min na min'chjo tyi'quichuhan' na nt'ahan na nnda' yo ncüii ts'an na conduihin ts'an na m'aan nacje 'naan' juu tsjoon Roma. Ndo' naneihin ¿Aa ve' nty'iu na ntji' ntcüe'han já? Tyi'cüji' yahan' na nnda'. Nquehan quindyocuitji'han já.

³⁸ Ndo' joo cominsion'ñeen, ty'e ntcüe'han, tyenan'quindyiihan nque nanm'ann'ian'ñeen joo jñ'oonmin'. Ndo' nan'ñeen je', vi na jndë jndyehan na juu Pablo yo nin'Silas conduihan nn'an na m'an nacje 'naan' tsjoon Roma, tyue jndyihan.

³⁹ Mang'e na nnda', tyequitathan jñ'oon t'man ts'on ndëë nan'ñeen na quinan't'man n'on nan'ñeen jooan. Ndë jo' tji'han nan'ñeen vancjo. Ndo' tanhan na quindui' ntcüe' nan'ñeen tsjoonhan.

⁴⁰ Ndo' joo nan'ñeen, vi jndë na jndui'han vancjo'ñeen, ty'e'han, sque nnda'han vaa' Lidia. Jo' tonan'neihan ndëë nn'an na vantyja n'on Jesús. Tyincyahan na t'man n'on nan'ñeen. Jndë jo' jndui'han tsjoon Filipos'ñeen.

17

Tyionhan' na nc'uaa' n'on nn'an tsjoon Tesalónica

¹ Pablo yo Silas jnduihan tsjoon Filipos, ty'e'han, tenonhan tsjoon Anfípolis yo Apolonia. Ndë jo' squehan tsjoon Tesalónica naijon na vaa ncüii vats'on 'naan nn'an judíos.

² Ndye soana na tom'anhan juu tsjoon'ñeen. Ncüii cüii jon na covee' xuee na cota'jndyee nn'an judíos, s'aa Pablo cha'xjen na ncüiixjen its'aa jon. Tëtsitjon'hin yo nan'ñeen quii' vats'on 'naanhan.

Totsi'man jon ndëëhan nchu vaa na itsiquindyi jñ'oon' Tyo'ts'on na jndui tivio.

³ Ndo' mantyi tyincyaa jon jñ'oon na mancüixjen itsohan' na ji vaa jndyi na ngenon nquii jon na conduihin Cristo, tsan na ndyotsin'man jon ñuaan nn'an. Nt'ion nn'anhin tsonjn'aan, ngue' jon, ndë jo' nninncyaa Tyo'ts'on na ngüando' xco jon. Ndo' tsontyichen Pablo ndëë nan'ñeen:

—Nquii Jesús na mancyaa jñ'oon naya 'naan' jon ndëëho', manquii jon conduihin Mesías.

⁴ Ndo' vendye nn'an judíos'ñeen, tëntyja n'onhan juu jñ'oon'ñeen, ndo' jnan'jonhan yo Pablo yo nin'Silas. Mantyi nn'an na tachi judíos conduihan na conan't'maan'han Tyo'ts'on, jndyehan tëntyja n'onhan Jesús, ndo' majo'ntyti joo nanntcu, ntcu nn'an na conintque quii' tsjoon, jndyehan tëntyja n'onhan.

⁵ Majo' nque nn'an judíos na tyi'cantlya n'onhan jon, tonan'tëë' jndyi n'onhan ng'e na coy'on nn'an cüenta juu jñ'oon na tyinncyaa Pablo. Tsojnaan' jo', jnan'tjonhan ncüii tmaan' nn'an na vi' nn'an. Jndë jo' nque nn'an judíos'ñeen tyi'han chon nn'an tsjoonhan. Joo jñ'oon na jnan'neinhan s'aahan' na quindyä' jndyi ngio nn'an tsjoon'ñeen, jo' ty'ehan vaa' tsan na jndyu Jasón. Ndo' yo na ijndei'han' na tyeque'han juu v'aa'ñeen na cojnt'uehan Pablo yo Silas, ee nin'quitquenhan nan'ñeen tondëë nn'an tsjoonhan.

⁶ Majo' tajndiohan nan'ñeen. Tsojnaan' jo', yo najndei'han' na tyey'onhan juu Jasón yo nin'vendye nn'an na vantlya n'on Jesús. Ndo' tyechohan nan'ñeen tondëë nanm'ann'ian tsjoon-

han. Jndei tonan'xuaahan na totji'han jñ'oon vi nacjoo' Pablo yo nin'Silas. Jnduehan:

—Nque nannon'ñeen na conan'ndaa'hin nn'an na ninvaa tsonnangue, mantyi jndë squehan tsjöön.

⁷ Ndo' juu Jasónva', sintjoo' juu joohan vaa' juu. Ndo' tsoñ'en nanmin cont'ahan na tanin min na tyi'ntsiquindë ts'an juu jñ'oon na iquen tsanm'aants'ian t'man tsjoon Roma. Ee conduehan na m'aan ncüiichen ts'an na tēquintya na t'man conduihin na ico'xen juu joohan na jndyu juu Jesús.

⁸ Ndo' nque nanm'ann'ian'ñeen yo nin'nn'an tsjoonhan, vi na jndë jndyehan jñ'oonmin, tyionhan' na nc'uaa' n'onhan.

⁹ Ndo' ng'e na nnda' tui, juu Jasón yo vendye nan'ñeen na vantyja n'onhan Jesús, vi na jndë na tyincyahan xoquitu' ndëë nanm'ann'ian'ñeen, jnan'quindyaa ntcüe' nan'ñeen joohan.

Pablo yo Silas coninncyahan jñ'oon' Tyo'ts'on tsjoon Berea

¹⁰ Majuu tijaan xee'ñeen, nque nn'an na vantyja n'onhan Jesús, ninñoon' jñonhan Pablo yo nin'Silas na c'ohan tsjoon Berea. Ndo' joohan, vi na jndë squehan tsjoon'ñeen, ty'ehan vats'on 'naan nn'an judíos.

¹¹ Majo' nque nn'an judíos na m'anhan juu tsjoon Berea'ñeen, yantyichen nn'anhan, chichen ntyjehan na m'an Tesalónica. Ee yo na xoncüee' n'onhan totquen yahan cüenta jñ'oon na tots'i'man Pablo yo nin'Silas. Ndo' 'io 'io, chen jndyi tonan'jn'aanhan jñ'oon' Tyo'ts'on na jndui ndyu

na toxen'chen na tojnt'uehan na aa mayuu' joo jñ'oon na conincyana nan'ñeen.

¹² Mang'e na nnda', majndyehan tentyja n'onhan Jesús. Ndo' mantyi jndye nn'an na tachi judíos conduihan na conan'neihan jñ'oon griego, ndo' mantyi jndye nanntcu na t'man condui yo nin'nannon.

¹³ Majo' joo nn'an judíos na m'an Tesalónica'ñeen, tondyehan na toninncyaa Pablo jñ'oon' Tyo'ts'on ndëë nn'an Berea'ñeen. Ndo' ng'e jo' ty'ehan juu tsjoon'ñeen, ndo' tyenan'jmiin'han nan'ñeen.

¹⁴ Ndo' ng'e na nnda', nque nn'an tsjoon'ñeen na vantyja n'onhan, maninñoon' jñonhan Pablo na cja jon 'ndyo ndaandue. Majo' juu Silas yo nin'Timoteo, ntjo yahan juu tsjoon'ñeen.

¹⁵ Ndo' nque nn'an na tyenan'jon yo Pablo, tyequi'ndyehan jon tsjoon Atenas. Jndë jo' ntcüe' ntcüe'han juu tsjoon Berea'ñeen. Tyey'onhan jñ'oon na siquichu Pablo joohan na quitsityuaa' Silas yo Timoteo na contyjahan xen' jon, tyi'nan'chjuhan.

Incyaa Pablo jñ'oon ndëë nn'an tsjoon Atenas

¹⁶ Ndo' Pablo je', viochen xjen na tominndoo' jon joohan tsjoon Atenas, si'ndaa'han' ntyjii jon ng'e na tquen jon cüenta na ninvaa quii' tsjoon'ñeen, ndovanjan min 'nan na jnan'ya nn'an na conan't'maan'hinhan' cha'vijon na conduihan' nquii Tyo'ts'on.

¹⁷ Jo' totsiniin jon yo nn'an judíos quii' vats'on 'naan nan'ñeen ndo' yo vendye nn'an na tonan'jon yo nan'ñeen na conan't'maan'han Tyo'ts'on. Ndo'

mantyi 'io 'io totsiniin jon ndëë nn'an tsjoon'ñeen na tëtjonhan ts'ua t'man.

18 Ndo' nque nn'an tsjoon'ñeen, ve tmaan' conduihan. Ncüii tmaan' nan'ñeen conan'quijndyu nn'anhan epicúreos, ndo' nn'an ncüiichen tmaan'ñeen conan'quijndyu nn'anhan estoicos. Joo nan'ñeen ta'han na conan'neinhan yo Pablo. Vendyehan ve' toncohan taxee'han, jnduehan:

—¿Nin jñ'oon itsinin tsanvahin na jndye jndyi jñ'oon ntyjii juu?

Ndo' vendyehan t'ahan, jnduehan:

—Ndo' ncüan itsinin juu ntyja 'naan tyo'ts'on cüenta jndye na jen mañoon conduihan.

Nnda' ro jñ'oon na jnan'neinhan ee sinin Pablo ndëëhan ntyja 'naan' Jesús yo na vando' xco jon.

19 Ndo' tyey'on nan'ñeen Pablo ncüii joo na conan'quijndyuhinhan' Areópago, naijon na covatjon nn'an na condyehan jñ'oon. Jo' jnduehan nnon jon:

—Cüa, juu jñ'oon xco na matsi'man' ndëë nn'an, nin'quindyé nchu vaa na itsiquindyihan'.

20 Ee juu jñ'oon na mancyá', jen mañoonhan', min'jon tacondyéhan'. Mang'e na nnda', nin'cüaa' n'õn nin 'nan itsiquindyihan'.

21 Ee joo nn'an juu tsjoon Atenas'ñeen yo nn'an na mañoon njoon na m'an yahan juu tsjoon'ñeen, ninnquii'chen na nin'quindyehan ndo' nin'quinan'neinhan min'cya ro nnon jñ'oon na xcontyichen.

22 Yajo' juu Pablo tēcüentyjee' jon quii' nt'an nan'ñeen naijon na covijnda' jñ'oon. Tso jon ndëëhan:

—'O' ta na conduiho' nn'an tsjoon Atenas, xi'jndio quii' tsjoonho' covityincyo na 'o' conduiho' nn'an na njon jndyi ngioho' 'nan na conan't'maan'ho',

²³ Ee viochen xjen na tomanty'i ja quii' tsjoonho', jo' tquën ya cüenta joo nnontyiu naijon conan't'maan'ho'. Jo' ntji ncüiihan' na manin' ts'iaan'han' na conan'quijndyuhohan': Juu nnontyiuva conduihan' cüentaa' nquii tyo'ts'on na tyi'quita'jn'aan jaa. Ndö' vaa na itsiquindyi juu ntji'ñeen. Jo' manquiintyi Tyo'ts'on na ve' conan't'maan'toho'hin, min na tyi'quita'jn'aanho' nin conduihin, mantya 'naan' nquii jon na matsinën ndëëho'.

²⁴ “Manquii jon tquen tsonnangue yo nin'tsoñ'en 'nan na min nnonhan', ndo' xia'ntyti nquii jon ico'xen jon ninvaa quiñoon'ndue yo nnon tsonnangue. Ng'e na nnda', tyi'im'aan jon nt'aa na conan'ya nn'an cüentaa' jon.

²⁵ Min tyi'icanhan' na jaa nta'ntyjëë'hin ee min'ncüii tyi'itsitjahan'hin. Ee manquiintyi jon na incyaa jon tsoñ'en jaa na cotant'ö, incyaa jon jndye na cotja yo ncüii cüii nnon na itsitjahan' jaa.

²⁶ “Jaa nn'an tsonnangue, s'aa jon na ninncüii tsjan jaa min na ncüii cüii nnon tyuaa na m'an covejndyohan'. S'aa jon na nnda', cha' c'ön ninvaa nnon tsonnangue. Ndo' nquii jon sijnda' jon yuu xjen na ngüentyja na nc'oon ts'an ndo' mantyi yo ncüii cüii joo.

²⁷ S'aa jon na nnda' cha' ncüii cüii jaa na m'an nnon tsonnangue quijnt'uëhin, cha' njnty'ia na aa ndëë nndiö jon, min na mayuu' nquii jon ndyo m'aan jon yo ncüii cüii jaa.

28 Ee ntyja 'naan' nquii jon na cotant'ö, comanty'i ndo' cotsam'an. Ee jñ'oonvahin itsijonhan' juuhan' cha'xjen juu jñ'oon na tondue vendye ntyjeho' na ya conan'tjon'han jñ'oon. Jndue nan'ñeen: “Jñ'oon na mayuu' condui jaa tsjan 'naan' nquii Tyo'ts'on na jndyocahan'.”

Mannda' itsiquindyi jñ'oon na jndue nan'ñeen. Ndo' tsochen Pablo:

29 “Ndo' xe na aa mayuu' condui jaa tsjan 'naan' jon na jndyocahan', tyi'quichuhan' na conan'jöö'n' jaa jon ve' vi 'nan na jndë yo s'on ijan ndo' aa yo s'on xuee ndo' aa yo ntjö', nan'min' ve' ntyja na conan'tiu nque nn'an, jo' na conan'yahinhan'.

30 Joo ndyu na toxen'chen, tont'a nn'an joo ts'ian'ñeen yo ntyja 'naan' na jnda' nquen nquehan. Majo' tots'aa Tyo'ts'on cha'vijon na tyi'quindyiaa' jon na tont'ahan' joochan'. Majo' naneihin' iquen jon jñ'oon nnon ncüii cüii ts'an na quintcüe' ts'on juu ntyja 'naan'han'.

31 Ee majnda' xuee na jndë sijnda' jon xjen na ntco'xen jon jaa nn'an tsonnangue ntyja 'naan' 'nan na jndë tonan'tja jaa nnon jon. Juu ts'ian'ñeen nts'aa jonhan' cha'xjen na chuhan'. Ndo' majnda' nquii ts'an na jndë t'ua jon ts'ian'ñeen nnon juu na quits'aa juuhan'. Ndo' ndëë tsoñ'en nn'an itsi'man jndyoyu jon na mayuu' na nguaa na nnda' ee tyincyaa jon na vando' xco tsan'ñeen vi na jndë jnan'cuee' nn'anhin.”

32 Ndo' nque nn'an Atenas'ñeen, vi na jndë jndyehan na sinin Pablo ntyja 'naan' na nta'ndo' xco nn'an na jndë tjë, ñ'enhan na ve' toncohan. Majo' ñ'en ntyjehan na jnduehan:

—'Io cha nndyě na ntsinin'ntyi'chen' juu jñ'oonva'.

³³ Jo' jndui' Pablo najon tětjon nan'ñeen.

³⁴ Majo' vendye joo nan'ñeen na tentyja n'onhan Jesús, jnan'jonhan yo Pablo. Quii' nt'an nan'ñeen, jo' ñ'en Dionisio, juu tsan'ñeen na conintquehin Areópago'ñeen najon na covijnda' jñ'oon. Ndo' mantyi ñ'en ncüii tsanscu na jndyu Dámaris yo nin'vendye ntyjehan nn'an tsjoon'ñeen na tentyja n'onhan Jesús.

18

Incyaa Pablo jñ'oon' Tyo'ts'on tsjoon Corinto

¹ Vi na jndë tui nan'min', jndui' Pablo tsjoon Atenas, tja jon tsjoon Corinto.

² Juu tsjoon'ñeen, jo' ntjii jon ncüii ts'an judío na jndyu Aquila. Juu tsan'ñeen tuihin ndyuaa Ponto. Juu jon yo scuu' jon Priscila, tyí'covijndye xuee na jndui'han ndyuaa Italia, squehan Corinto. Nnda' vaa na jnt'ahan ng'e nquii tsanm'aants'ian t'man tsjoon Roma, tsan na jndyu Claudio, tqwen jon jñ'oon na tsoñ'en nn'an na conduihan tsjan nn'an judíos quindui'han juu tsjoon'ñeen. Tëquindyiaa' Pablo joohan.

³ Ndo' nan'ñeen, ts'ian na cota'ntjonhan na conan'yahan nt'aa ndiaa. Ndo' juu Pablo majuuntyi ts'ian na its'aa jon cha'xjen joohan, jo' tojnaan' ntjohin yo nan'ñeen na tont'ahan ts'ian.

⁴ Ndo' tyi'ncüii ncüii xuee na cota'jndyee nn'an judíos, toca Pablo vats'on 'naan nan'ñeen. Toninncyaa jon jñ'oon ndëehan, nquehan yo

nin'joo nn'an na mañoon tsjan conduihin na quioo' n'onhan, na cantyja n'onhan Jesús.

⁵ Xjen'ñeen jnan Silas yo Timoteo ndyuaa Macedonia, squehan na m'aan Pablo. Jo' ta' jon na totsichon yantyi jon na toninncyaa jon jñ'oon' Tyo'ts'on. Totsinin jndyoyu jon ndëë nn'an judíos'ñeen na nquii Jesús conduihin Cristo, tsan na comindoo'han na ndyotsin'man jon ñuaanhan.

⁶ Majo' joo nan'ñeen jnan'vehan nacjoo' Pablo, tye' tonan'neinhan jñ'oon tsan' nacjoo' jon. Tsojnaan' jo' sitoncüii' jon ndiaa' jon tondëëhan cha' quitsi'manhan' na quijnty'ia nquehan nin 'nan ntquenonhan, ncja jon ncüiichen ntyja. Itso jon ndëëhan:

—Naneihin min xe na aa ngitsu ñuaanho', mancüixjen jnan nqueho'han', chito ng'e na tacotsiquindyi ja 'o'. Naneihin na tonnonchen ncjöncyaa jñ'oon ndëë nn'an na tachito tsjan nn'an judíos conduihan.

⁷ Ndo' na nnda', jnty'ii jon nan'ñeen quii' vats'on 'naanhan, tja jon vaa' tsan na jndyu Ticio Justo. Tsan'ñeen itsit'maan' juu Tyo'ts'on cha'xjen na cont'a nn'an judíos. Vaa' tsan'ñeen ninncüii t'uii'han' yo juu vats'on'ñeen.

⁸ Quii' nt'an nn'an na covancüii vats'on 'naan judíos'ñeen, jo' m'aan ncüii ts'an na jndyu Crispo, conintquehin ndëë nan'ñeen. Tsan'ñeen tentyja ts'on jon Jesús, nquii jon ndo' mantyi yo tsoñ'en nn'an vaa' jon. Ndo' joo nn'an tsjoon Corinto, jndyehan tentyja n'onhan Jesús. Ndo' vi na jndë jndyehan jñ'oon na toninncyaa Pablo, jnt'ëhan yo xuee' Jesús.

⁹ Ndo' ncüii tijaan vaa ncüii na tityincyoo' nnon Pablo, jndyiaa' jon na itsinin ta Jesús yohin. Itso jon: “Tyi'nty'ue' min tyi'ngacüentye' na mancyaa' jñ'oon naya njan. Tyi'ntsichen' 'ndyo'.

¹⁰ Ee ja m'aan yo 'u', ndo' min'ncüii ts'an tyi'je'ncyaa na nts'aa vi' juu 'u'. Ee jndye nn'an na m'an tsjoonvahin na conduihan cüenta ja.”

¹¹ Mang'e na nnda', jo' ncüii chu xoncüe ntjo Pablo tsjoon Corinto na totsi'man jon jñ'oon naya 'naan' Tyo'ts'on ndëë nan'ñeen.

¹² Juu xjen'ñeen nquii Galión tom'aan jon gobernado juu tsjoon Corinto'ñeen na toco'xen jon nin-vaa ndyuaa Acaya, xjen'ñeen nque nn'an judíos na m'anhan juu tsjoon'ñeen, ninncüii jnan'jonhan jñ'oon yo ntyjehan na jnan'vehan nacjoo' Pablo. Tyey'onhan jon nnon nquii Galión'ñeen.

¹³ Tyincyahan jnaan' juu nnon jon, jnduehan:

—Juu tsanvahin, itsichon juu na quioo' n'on nn'an na ñonncyaa vaa na quinan't'maan'han Tyo'ts'on, chito cha'xjen na tsi'man juu jñ'oon na ico'xehan' na tquen Moisés.

¹⁴ Majo' juu xjen na mantsintcüe' Pablo jñ'oon ndëë nn'an judíos'ñeen, ndo' sityuaa'ntyí juu Galión. Itso jon ndëëhan:

—O' nn'an judíos, xe na aa vaa ncüii nnon 'nan na its'aa tsanva', ndo' xe na aa t'man jnaan' juu vaa, yajo' chuhan' na quitsichju ja na ndyi jñ'oon na condueho'.

¹⁵ Majo' 'o' ve' ntyja 'naan' juu jñ'oon na incyaa tsanva', jo' na jndyo quitquenho' jñ'oon nnön, ndo' ve'ng'e ntyja 'naan' juu ntji na conan'y'onho', tachi ntyja 'naan' ntji na tsixuan vats'ian njan.

Mang'e jo' quijnty'ia nqueho', ee ja tyi'nin'quityii' ja yo joo jñ'oonmin'.

¹⁶ Ndo' tji' jon nan'ñeen quityquii' juu vats'ian'ñeen.

¹⁷ Ndo' ng'e na nnda', nque nn'an na chito con-duihan nn'an judíos, t'uehan Sóstenes, totja'han jon na tonnon vats'ian'ñeen. Majo' Galión min tatyii' jon xquen jon na nnda' jnt'ahan. Juu Sóstenes'ñeen, conintquehin ndëë nn'an judíos quityquii' vats'on 'naanhan.

Siquindë Pablo ts'ian na jndë ve na tja jon ndo' siquita' jon ts'ian na jndë ndye

¹⁸ Ndo' nquii Pablo, tontjontyichenhin Corinto. Vi jndë jo' itso jon ndëë nn'an na vantyja n'on Jesús na jndë vja jon. Tua jon v'aandaa na tja jon Siria. Ndo' juu Priscila yo nin'Aquila, ty'ehan yo jon. Squehan tsjoon Cencrea, ndo' juu Pablo, jo' tinqui' xquen jon. Na s'aa jon na nnda', itsi'manhan' na vaa jñ'oon na jndë tco' jon 'ndyo jon nnon Tyo'ts'on.

¹⁹ Ndo' vi na jndë na squehan juu tsjoon Efeso, juu Priscila yo Aquila, ntjohin jo'. Ndo' juu Pablo, tja jon vats'on 'naan nn'an judíos. Tyincyaa jon jñ'oon ndëë nan'ñeen.

²⁰ Joo nan'ñeen tanhan nnon jon na quintjon-tyichenhin yohan, majo' tasiu' jon.

²¹ T'man jon joohan na jndë vja jon, itso jon ndëëhan: “Xe na aa nt'ue ts'on Tyo'ts'on, ndyö nnt'a na m'anho'.”

Vi jndë jo' jndui' jon Efeso yo v'aandaa.

²² Xjen na tuee' juu v'aandaa'ñeen Cesarea, jndui' jon, tëva jon nato Jerusalén, jo' tyincyaa

jndyee jon ts'on joo nn'an na conduihan tmaan' nn'an na vantyja n'on Jesús, ndo' ndë jo' tëntcüe' nnda' jon Antioquía.

²³ Ndo' vi na jndë tenon cüantyí xuee na m'aan jon tsjoon'ñeen, jndui' ntcüe' jonhan'. Jo' tovenon jon ncüii ncüii tsjoon najjon m'an nn'an na vantyja n'on Jesús na m'anhin ndyuaa Galacia yo nin'Frigia. Tyincyaa jon jñ'oon ndëë nan'ñeen na tejndeihan' na tëquehin ntyja na vantyja n'onhan Jesús.

Tyincyaa Apolos jñ'oon' Tyo'ts'on tsjoon Efeso

²⁴ Juu xjen'ñeen ncüii ts'an judío na jndyu Apolos, tuee' jon tsjoon Efeso. Tsjoon' tsan'ñeen jndyuhan' Alejandría. Ya itsinchu' jon jñ'oon ndo' mantyi ivaa' ts'on jon jñ'oon' Tyo'ts'on na jndui ndyu na toxen'chen.

²⁵ Juu tsan'ñeen jndë jnan'man nn'an nnon jon ntyja 'naan' nato na itsin'man Tyo'ts'on ñuaan nn'an, ndo' tojoo' jndyi ts'on jon na tots'i'man jon ndëë nn'an. Tots'i'man jon ntyja na ntyjiintyi jon ntyja 'naan' Jesús, majo' xia'ntyi toninncyaa jon jñ'oon ntyja 'naan' na totsiquindëë Juan nn'an.

²⁶ Ta' jon na itsinin jon ndëë nn'an judíos quii' vats'on 'naanhan na min'ncüii tyi'ityi' jon cüenta xe na aa vaa 'nan nt'a nn'anhin. Majo' juu Priscila yo nin'Aquila, xjen na jndyehan jñ'oon na toninncyaa jon, yajo' tyey'onhan tsan'ñeen v'aahan. Tonan'nchu'ntyichenhan jñ'oon nnon jon ntyja na itsin'man Tyo'ts'on ñuaan nn'an.

²⁷ Ndo' ya na s'aahan' ts'on jon na nin'cja jon ndyuaa Acaya, nque nn'an tsjoon Efeso na vantyja n'onhan Jesús, jnduehan nnon jon na ya jndyi

na jo' vja jon. Ndo' tjihan ncüii tson na vjay'oon jonhan' na m'an nn'an ndyuaa Acaya'ñeen. Joo nan'ñeen, ee naya na tsixuan Tyo'ts'on, jo' na jndë vantyja n'onhan Jesús. Ndo' vi na jndë tuee' Apolos quii' nt'an nan'ñeen, jndye vaa na totejndei jonhan.

²⁸ Ee jaa' jñ'oon totsinchu' jon ndëë tsoñ'en nn'an judíos na chue n'onhan na cotji'han cüenta na tyi'yuu' na nquii Jesús conduihin Mesías. Ee tijnt'uehin jñ'oon' Tyo'ts'on na jndui tivio cha' ntsi'man jndyoyuhan' na mayuu' na jo' condui Jesús.

19

Incyaa Pablo jñ'oon' Tyo'ts'on tsjoon Efeso

¹ Viochen xjen na juu Apolos'ñeen tom'aan jon Corinto ndyuaa Acaya, nquii Pablo tomandyi' jon njoon na m'aan quii' ntyo'. Ndo' vi jndë jo', tuee' jon tsjoon Efeso, naijon ntjii jon vendye nn'an na conan'jon jñ'oon na toninncyaa Juan.

² Taxee' Pablo ndëë nan'ñeen, itso jon:

—Nquii Espíritu Santo, ¿Aa ty'onho' cüenta jon quii' n'onho' xjen na tentyja n'onho' Jesús?

T'a nan'ñeen, jnduehan:

—Ta'nan yu ro, min tacondyé na aa m'aan Espíritu Santo.

³ Ndo' taxee'ntyti Pablo ndëëhan:

—Juu xjen na jnt'ëho', ¿Nin yo ts'an xuee' na jnt'ëho'?

T'a nan'ñeen, jnduehan nnon jon:

—Jnt'ë ntyja 'naan' juu jñ'oon na toninncyaa Juan.

4 Jo' t'a Pablo, tso jon ndëëhan:

—Juan jñ'oon na mayuu' na totsiquindëë' jon nn'an xjen na tontcüe' n'onhan jnanhan. Majo' totso jon ndëë nan'ñeen na cantyja n'onhan Jesús, tsan na jndyontyja toxen' jon. Juu jon conduihin Mesías.

5 Ndo' joo nn'an Efeso'ñeen, vi na jndë jndyehan jñ'oonmin', jo' jnt'ëhan yo xuee' nquii ta Jesús.

6 Juu xjen na tyio Pablo nt'ö jon cjohan, yajo' mantyi ty'onhan cüenta nquii Espíritu Santo. Ndo' ninñoon' ta'han jnan'neinhan mañoon nnon jñ'oon, tachi jñ'oon na macüixjen conan'neinhan. Ndo' mantyi toninncyahan jñ'oon na si'man Tyo'ts'on ndëëhan.

7 Nannon'ñeen cha'na ncho'vehan.

8 Nquii Pablo cha' na ndye chi' tom'aan jon juu tsjoon Efeso'ñeen, ninnquii' toca jon vats'on 'naan nn'an judíos. Min'ncüii nnon tyi'quindyii' ts'on jon na toninncyaa jon jñ'oon ndëë nan'ñeen. Tquen yantiyihin na totsiman jon ndëëhan ntyja 'naan' na ico'xen Tyo'ts'on nn'an nchu vaa na cotsam'anhan, ndo' na quioo' n'onhan na cantyja n'onhan Jesús.

9 Majo' vendye nan'ñeen tont'a yahan na tonaque' n'onhan, tyi'nin'cantyja n'onhan jñ'oon na toninncyaa Pablo. Jnduehan na juu jñ'oon ntyja 'naan' na itsin'man Tyo'ts'on ñuaan nn'an, tayuu jnt'uehan'. Ndo' na nnda', jndui' Pablo quii' nt'an nan'ñeen, ndo' mantyi nque nn'an na vantyja n'on Jesús, tëchu jonhan v'aa escuela cüentaa' tsan na jndyu Tirano. Ndo' 'io 'io totsiman jon ndëëhan jo'.

10 Jndë ve chu na tots'aa jon na nnda', ndo' ng'e jo', tsoñ'en nn'an judíos na m'anhan ndyuuaa Asia, mantyi yo nin'nn'an na tachi conduihan tsjan nan'ñeen, tsoñ'enhan jndyehan jñ'oon naya ntyja 'naan' ta Jesús.

11 Ndo' nquii Tyo'ts'on, tyincyaa jon najndei na tsixuan Pablo na tots'aa jon jn'aan t'man na tyi'je'quindëe nduihan' ntyja 'naan' najndei nquii ts'an.

12 Ee ndiaa yo nin'peto na jnan na m'aan jon, joohan' tyecho nn'anhan' na m'an nn'an v'i, ndo' na nnda', jn'man nan'ñeen. Ndo' mantyi jndyetyia na m'an quii' n'on nn'an, jndui'han.

13 Majo' vendye nn'an judíos na nan'xuanhan ts'ian quindua', tomandyi'han, totji'han jndyetyia quii' n'on nn'an. Jndë jo', jnan'tiu nan'ñeen na nt'ahan ts'ian'ñeen na nninjnt'uehan xuee' ta Jesús. Ncüii cüiihan ta'han na tonduehan ndëe jndyetyia: “Yo xuee' Jesús, tsan na itsinin Pablo ntyja 'naan', ma'ua ja ts'ian na quindui' quii' ts'on tsanva.”

14 Tom'aan ncüii ts'an judío na jndyu Esceva, conduihin ncüii tyee na conintque ntyja 'naan' nn'an judíos. Juu tsan'ñeen tom'an ntyque' nannon ntsinda jon na totji'han jndyetyia.

15 Majo' ncüii jon xjen na jnt'a ntsinda jon ts'ian'ñeen, jo' nquii jndyetyia'ñeen, t'a juu, itso juu ndëehan: “Nquii Jesús, mavajn'an ja jon, ndo' mantyi juu Pablo, ntyji nin ts'an conduihin, majo' 'o' je', ¿Nin nn'an conduiho'?”

16 Ndo' juu tsans'a na ndyii' jndyetyia'ñeen, tju'hin nacjo nan'ñeen. Jndëe s'aa juu yohan. Jin

vaa jndyi s'aa juu jooahan ata jnty'ii juuhan na nin-quintsihan ndo' mantyi tc'ehan. Jndei jndui'han quii' v'aa, jnannonhan.

¹⁷ Ndo' tsoñ'en nn'an judíos na m'anhan tsjoon Efeso'ñeen, yo nin'nn'an na mañoon tsjan conduihan, tycya jñ'oon na nnda' vaa 'nan tui. Mang'e na nnda', tsoñ'enhan tyue jndyihan ndo' tonan't'maan'han xuee' nquii ta Jesús.

¹⁸ Ndo' mantyi jndye nn'an na covantyja n'onhan Jesús, jndyoncyahan jnanhan. Joo nan'ñeen tondue jndyoyuhan ntyja 'naan' ts'ian tyia na cont'ahan na tyi'cavee' ts'on jonhan'.

¹⁹ Ndo' jndye nn'an na tont'a ts'ian quindua', joo tson 'naanhan na toninjnt'uehin na tont'ahan juu ts'ian'ñeen, jnan'ncüihinhan'. Ndo' tondëe tsoñ'en nn'an, jnan'cohan joo tson'ñeen. Ndo' vi na jndë tji'han cüenta nchu xjen njon joo tson'ñeen, taa' n'onhan na tuee' na njonhan' venn'an ncho'nqui min s'on xuee.

²⁰ Ndo' ng'e na nnda', tëvijndyentyichen nn'an na ty'onhan cüenta jñ'oon ntyja 'naan' ta Jesús. Totsi'manhan' na nquii Tyo'ts'on taquintyja najndeidei condui jon.

²¹ Ndo' vi jndë tenon na tui nan'min', siti Pablo na ngacüenon nnda' jon ndyuaa Macedonia yo nin'Acaya. Ndëcyä, ncja nnda' jon Jerusalén. Ndo' vi na jndë tuee' jon Jerusalén, chuhan' na mantyi ncja jon tsjoon Roma.

²² Ndo' juu Timoteo yo nin'Erasto na cotejndei-han jon, jñon jonhan na nc'ontyihan Macedonia. Majo' nquii jon ntjontyichenhin ndyuaa Asia.

Nn'an tsjoon Efeso tyionhan' na nc'uaa' n'onhan

²³ Juu xjen'ñeen nque nn'an Efeso, t'man jñ'oon jnt'ahan ntyja 'naan' juu ts'ian xco na itsin'man Tyo'ts'on ñuaan nn'an.

²⁴ Ndo' juu tsjoon'ñeen, jo' tom'aan ncüii tsans'la na jndyu Demetrio. Totsiquindyi' tsan'ñeen s'on xuee na totsia jon 'nan quiyndë na totsijonhan' joohan' vats'on cüentaa' juu ty'ö Diana na tonan't'maan' nn'an tsjoon'ñeen. Juu Demetrio'ñeen yo nin'ntyje jon na ya jñ'oon yohin, tonan'yahan joo nan'ñeen, na ntyja 'naan' jo' t'man totantjonhan.

²⁵ Ndo' juu Demetrio'ñeen, sitjon jon nan'ñeen yo nin'vendye nn'an na cont'a ts'ian na sijonhan' juuhan' yo ts'ian na cont'a nquehan. Tso jon ndëëhan:

—'O' ntyjë, mangioho' na juu ts'ianva incyaa-han' na ya cotantjön.

²⁶ Majo' condyeho' ndo' cotquenho' cüenta na juu Pablova', mandyi' juu na incyaa juu jñ'oon. Itsi'man juu na joo 'nan na conan'ya jaa, tyi'yuu' na conduihan' Tyo'ts'on. Ndo' chito xia'ntyi nque nn'an tsjoon Efesova na vantyja n'onhan juu jñ'oonva' na itsinin juu, majo'ntyi nque nn'an na ninvaa ndyuaa Asia, vandyuehan na vantyja n'onhan jñ'oonva'.

²⁷ Majo' chito xia'ntyi vaa na toncuu' na nndue nn'an na tayuu jnt'ue ts'ianva na cont'a. Mat'manntyi vaa na toncuu' na juu vats'on t'man cüentaa' nquii Diana na conan't'maan' jaa, nndue nn'an na taviquinjonhan'. Ndo' juu na itsiquinjonhan'hin na ngio nn'an, ncju'cjehan' juuhan'. 'O' mangio jnda'ho' na tsoñ'en nn'an ndyuaa Asia conan't'maan'han jon, ndo' mantyi

ata nque nn'an na ninvaa tsonnangue.”

²⁸ Ndo' nque nan'ñeen, vi na jndyehan jñ'oonmin' na sinin Demetrio, tyion jndyihan' na nc'uaa' n'onhan. Jndei tonan'xuaahan, tonduehan:

—Juu Diana cüenta jaa nn'an Efeso, vaa t'man jndyi conduihin.

²⁹ Ng'e na jnt'a nan'ñeen na nnda', jo' siquijñ'eehan' nn'an tsjoon'ñeen. Maquintyjachen tyeque'han quii' v'aa naijon na covatjonhan xjen na m'aan junta. Xjen na cotsaque'han jo', t'uehan juu Gayo yo nin'Aristarco, tyechohan nan'ñeen. Ve joo nan'ñeen nn'an ndyuaa Macedoniahin na cotejndeihan juu Pablo.

³⁰ Ndo' nquii Pablo, nin'caquee' jon quii' juu v'aa'ñeen, majo' nque nn'an tsjoon'ñeen na vantyja n'onhan Jesús, tyí'ncyahan na nts'aa jon na nnda'.

³¹ Ndo' mantyi vendye joo nn'an na conduihan nanm'ann'ian ndëë joo nn'an ndyuaa Asia, joo nan'ñeen ya jñ'oonhan yo Pablo, jnan'cüanonhan jñ'oon na m'aan jon na tyí'ngaquee'to jon jo'.

³² Majo' nque nn'an na jndë tëtjon v'aa'ñeen, min taxe'cüaa' tson' nin jñ'oon conduehan, ve' vi coñ'eento jndyuehan. Ee vendyehan conan'xuaahan ncüii nnon jñ'oon, ndo' ndyii' ntyjehan conan'xuaahan ncüiichen nnon jñ'oon. Ndo' majndyentyi nan'ñeen, min tyí'quindiohan nin ts'ian na tencüihan jo'.

³³ Ndo' nque nn'an judíos na m'anhan juu tsjoon'ñeen, t'uahan ts'ian nnon Alejandro na quitsinin jon ndëë nan'ñeen, na nin ts'ian tëtjon

nn'an v'aa'ñeen. Mang'e na nnda', jo' s'aa jon nt'ö jon na cüichen jndyue nan'ñeen ee vaa jñ'oon na ntsinin jon ndëehan ntyja 'naan ntyje jon nn'an judíos.

³⁴ Majo' joo nan'ñeen, vi na jndë tqüenhan cüenta na mantyi juu Alejandro ts'an judíohin, ninncüii jnan'tjon'han jndyeehan. Ndo' cha'na ve hora, ninncüii tonan'xuaahan, tonduehan: “Nquii Diana cüenta jaa nn'an Efeso, vaa t'man jndyi conduihin.”

³⁵ Ndo' juu tsantsintji tsjoon'ñeen, vi na jndë sichen jon jndyue nan'ñeen, tso jon ndëehan: “O' ntyjë nn'an Efeso, nque nn'an na ninvaa tson-nangue ngio yahan na jaa nn'an tsjoonvahin ti-jñön jaa na nta'ntyjëë' juu vats'on t'man cüentaa' nquii Diana na conan't'maan' jaa. Nquii jon na taquintya t'man conduihin. Mantyi ngio jnda' nn'an na cota'ntyjëë' juu 'ndyo nnon nquii Diana na jnanhan' tsjö'ndue na jndyocuehan' na m'an jaa.

³⁶ Mang'e na nnda', ta'nan ts'an na ngitso na tyi'yuu' jñ'oonmin', jo' tavinan'xuaaho', tant'atoho' ncüii nnon na ndëcya nninncyaahan' na tyia ngioho'.

³⁷ Ee joo nannonmin' na jndyochoho'hin v'aavahin, tyi'je'quindëë ndüë na jndë jnty'ueehan 'nan na tsixuan juu Diana, nquii jon na conan't'maan' jaa, min tyi'conan'neinhan jñ'oon tsan' cjoo' jon.

³⁸ Ndo' nquii Demetrio yo nin'nn'an na ya jñ'oonhin, xe na aa va jñ'oon na nin'quitquenhan cjoo' ts'an, quitsaquitquenhan jñ'oon'ñeen nnon jüë. Ee joo jñ'oon na cotquen nn'an nacjo ntyje-

han, jo' covijnda'han'.

³⁹ Ndo' mantyi xe na aa vaa ncüichen nnon jñ'oon na nt'ue n'onho' na nninjnda', juu xjen na nc'oon junta, yajo' nninjnda'han'.

⁴⁰ Ee 'nan na jnt'aho' xeevahin, m'aan jaa na toncuu' na ngitso gobernado nacjoo' nquii jon na conan've. Ee xe na aa ngüaxee' jon ndëë ndu na jnt'ahan', tajñ'oon na nndëë nnan'ntcü'e na ngüañoon'han' jaa na tonnon jon."

⁴¹ Ndo' vi na jndë sinin tsan'ñeen jñ'oonva', t'ua jon ts'ian na cyahan.

20

Tja nnda' Pablo ndyuaa Macedonia yo Grecia

¹ Ndo' vi na jndë tenoon' na tic'uaa jndyue nan'ñeen, yajo' tqueen' Pablo nn'an na vantyja n'on Jesús. Jñ'oon na sinin jon ndëëhan tyincyaa-han' na t'man n'onhan. Jndë jo' tyincyaa jon ts'onhan, jndui' jon, tja ntcüe' jon ndyuaa Macedonia.

² Ninvaa ndyuaa'ñeen tomandyi' jon. Joo jñ'oon na tonincyaa jon ndëë nn'an na vantyja n'on Jesús na m'anhan ndyuaa'ñeen, tyincyaaahan' na t'man n'onhan. Jndë na siquindë jon juu ts'ian'ñeen, jndui' ntcüe' jon jo', tja jon ndyuaa Grecia.

³ Jo' tom'aan jon ndye chi'. Mandyo ngua jon v'aandaa na chi ncja ntcüe' jon ndyuaa Siria, ndo' juu xjen'ñeen jndyjii jon jñ'oon na nque nn'an judíos condahan jon. Ndo' ng'e na nnda', sitiu jon na yantyi nnon tyuaa ncja ntcüe' jon, ngüenon nnda' jon juu ndyuaa Macedonia.

⁴ Ndo' mantyi tom'an vendye nn'an na tonan'jon yohin, tsan na jndyu Sópater, jon ts'an

tsjoon Bereahin, jnda ts'an na jndyu Pirrohin, mantyi ñ'en Aristarco yo Segundo, joo nan'ñeen nn'an tsjoon Tesalónica, ñ'en Gayo, juu jon ts'an tsjoon Derbe, ndo' yo Timoteo, ñ'en Tíquico yo nin'Trófimo, joohan nn'an ndyuaa Asia.

⁵ Ndo' joo nan'ñeen ty'entyihan, squehan tsjoon Troas. Jo' tominndoo'han Pablo yo ja Lucas.

⁶ Juu nguee na cocüa' nn'an judíos tyoo' na tat-squentë tëquee', jo' tom'án juu tsjoon Filipos. Ndo' vi na jndë tenon juu nguee'ñeen, tuá v'aandaa. Sá, ndo' xee vja 'on squé na m'an nan'ñeen tsjoon Troas. Nen xuee ntjo já jo'.

Itsinin Pablo ndëe nn'an na vantyja n'on Jesús tsjoon Troas

⁷ Xee na vejndyee soana, xuee nuinco', nque nn'an na covantyja n'on Jesús, tëtjonhan na nty-jehan tan' tyoo' na covañjoo' n'onhan jon. Ndo' Pablo, sinin jon ndëehan. Na nonco ncüichen xuee nndui' jon, ncja jon. Ng'e jo' mavio chjo xjen na sinin jon ndëehan, ata tuee' xoncüe tsjon.

⁸ Juu cuarto nandye naijon na tëtjon já, jndye candi min na conan'xueehan' chon jo'.

⁹ Juu cuarto'ñeen v'aa na jndë ndye quito'han', jo' vequityen ncüii tsans'andyua ventana na vaa juu v'aa'ñeen. Jndyu juu Eutico. Ndo' ng'e mavio chjo sinin Pablo, jo' sijaa'han' tsantsjon nnon juu. Ndo' xjen na ty'oon tsantsjonhin, mana tequin-tyjahin xen' tyuaachen. Ndo' xjen na jnan've nn'anhin, mats'oohin.

¹⁰ Ndo' tēcue Pablo tyuaa, tacüangio jon, jndy-ots'aa jon ts'oo'ñeen. Ndo' itso jon ndëe nn'an na vantyja n'on Jesús:

—Tyi'ntsi'ndaa'han' ngioho', vando' nnda' juu.

¹¹ Ndo' vi jndë na tso jon na nnda', tëva nnda' jon quii' v'aa'ñeen. Tyjee jon tan' tyoo' yohan na covañjoon' n'onhan Jesús, jndë jo' tcüa'han. Ndo' sininntyichen jon yohan ata tëvixuee. Jndë jo' jndui' jon.

¹² Ndo' juu tsan'ñeen na tyioohin, saqui'ndyehanhin vaa' juu. Tsoñ'enhan t'man vaa sinjoon'han'hin na vando' nnda' juu.

Jndui' Pablo yo ntyje jon, ty'ehan tsjoon Mileto

¹³ Já santyë, sá yo v'aandaa, squë tsjoon Aso. Ee jndë jnan'jnt'á yo Pablo na juu tsjoon'ñeen ngancüi já yohin, ee juu jon tja ng'ee jon.

¹⁴ Ndo' vi jndë na tëncüi já yohin, vi tojnaan' sá yo v'aandaa, squë tsjoon Mitilene.

¹⁵ Jnt'uí juu tsjoon'ñeen, ndo' ncüiichen xuee tenõn tyuaa chjo na jndyu Quío na m'aan ndaandue xi'jndiohan'. Ncüiichen xuee squë mañoon tyuaa chjo na jndyuhan' Samos na mantyi m'aan ndaandue xi'jndiohan'. Jndë jnt'uí tsjoon'ñeen, sá, squë ndyuaa Trogilio. Jo' tajndyë. Ndo' ncüiichen xuee santyë, squë tsjoon Mileto.

¹⁶ Nnda' vaa na jnt'á, ee juu Pablo jndë situu jon na tyi'cacüentyjee' jon tsjoon Efeso ndyuaa Asia. Ee jndë tji' jon cüenta xe na aa ngüenon jon jo', ntsichjuhan'hin nato na vja jon. Jo' na sicjehin cha' na tyi'nan ro jndë m'aan jon Jerusalén ndo' nguee' nguee Pentecostés.

Jñ'oon na siqui'maan' Pablo nn'an na conintque vats'on Efeso

¹⁷ Juu xjen na m'án tsjoon Mileto'ñeen, t'ua Pablo ts'ian ndëë vendye nn'an na coquitqueen'han

nque nn'an na conintque quii' nt'an tmaan' nn'an na vantyja n'on Jesús na m'anhan juu tsjoon Efeso'ñeen.

¹⁸ Ndo' xjen na sque nan'ñeen na m'aan jon, itso jon ndëëhan:

—'O' ntyjë, mangio jnda'ho' nchu vaa na tom'an ja quii' nt'anho' ntyjantyi xee na vejndyee na tyjë ndyuaa Asiava.

¹⁹ Totyentjön nnon ta Tyo'ts'on na ninquii'chen toju'cje ja. Na tots'a ts'ian'ñeen, jndye vaa na tots'i'ndaa'han' ntyji, ata tot'iö. Ndo' mantyi jndye vaa na toquenön na tonda nn'an judíos ja na nin'quinan'cuee'han ja.

²⁰ Majo' min na toquenön nan'min', tyi'cjöcüentyjë' na chen tots'inën ndëëho' tsoñ'en jñ'oon na ngotejndeiha' 'o'. Totsi'man ndëëho' xjen na tovancüiho' ndo' mantyi xjen na tuë quii' nt'aaho'.

²¹ Tsoñ'enho' tocüji' jndyoyu ja ndëëho', tanin min na aa nn'an judíos conduiho', ndo' min na mañoon tsjan nn'an conduiho'. Totsjö na quintcüe' n'onho' jnanho' tonnon Tyo'ts'on ndo' cantyja n'onho' ta Jesucristo, nquii jon na conduihin na itye'ntjon jon jaa.

²² Ndo' naneihin, majndë majö rii'. Jö Jerusalén nge nquii Espíritu Santo i'ua jon ts'ian nnön na cjö jo', min tyi'quintji nin 'nan iminndoo'han' ja jo'.

²³ Xia'ntyti na macüji' ja cüenta na ncüii cüii tsjoon na mavenön, nquii Espíritu Santo itsi'man jon nnön na joo nn'an na m'an Jerusalén, mancüiixjen nt'avi'han ja, ndo' nnt'ahan na nc'ön navi'.

24 Majo' min na nnda' vaa na ngenön, ta'nan its'aahan' ja. Min xe na aa nnan'cuee' nn'an ja, ta'nan its'aahan' ntyji. Ninncüii vaa na ndyii' ts'ön, na yo na nën rö ntsiquindëe juu ts'ian na t'ua ta Jesús nnön na cüji' jndyoyu jñ'oon naya ntyja 'naan' na vi'ntyjii Tyo'ts'on nn'an.

25 “Ndo' naneinhin, 'o' na jndë toninncyä jñ'oon ndëëho' ntyja 'naan' nchu vaa na itye'ntjon Tyo'ts'on nn'an, ntyjii' ya ts'ön na min'ncüiiho' taje'quijnty'ia nnda'ho' ja.

26 Jo' xeevahin, macüji' jndyoyu ndëëho' min xe na aa ngitsu ñuaan' ts'an, majo' ja tajnan quichö.

27 Ee tsoñ'en jñ'oon na nt'ue ts'on Tyo'ts'on na ncüaa' n'onho', jndë si'manhan' ndëëho', min'chjo tyíquity'iuhan' ndëëho'.

28 Ng'e jo' quitquen nqueho' cüenta, ndo' mantyi yo nin'nque nn'an na conduihan tmaan' na vantyja n'on Jesús, ee nquii jon jndë sijnda jon joohan yo neon' jon. Manquiintyi Espíritu Santo i'ua jon ts'ian ndëëho' na quita'ntyjee'ho' nan'ñeen.

29 Ndö vaa ts'ian na ma'ua ja ndëëho', ee ntyji ya vi na jndë jnt'ui ja, ntsaque' nn'an quiii' nt'anho' na nnan'ndaa'han n'onho' ntyja na conan'jonho' yo Cristo. Na nt'a nan'ñeen na nnda', ntsijonhan' cha'vijon xjen na cotsque lobo quiii' nt'an quinman na conan'cüje cho'ñeen joo o'.

30 Ata quii' nt'an ntyje nqueho', nndui' vendyeho' na nnan'manhan ndëë nn'an na conduihan tmaan' cüentaa' Tyo'ts'on. Majo' joo jñ'oon'ñeen, ve' quintuhan', chito jñ'oon na mayuu'han'. Nt'ahan na nda' cha' vendye nn'an na vantyja n'on, nnan'jon nan'ñeen yohan.

³¹ Mang'e na nnda', c'on cjeho' ndo' cañjoon' n'onho' ndye chu, naxuee ndo' natsjon, tyí'cjöcüentyjè' na totsiqui'man'ho' cha' ncüii cüiiho' ngavaa'ntyichen n'onho' juu jñ'oon' Tyo'ts'on. Ata tocüji'han' ndaa nnön na tots'a ts'ian'ñeen quii' nt'anho'.

³² “Ndo' naneihin 'o' ntyjè, ma'ndyi ja 'o' nt'ö nquii Tyo'ts'on ndo' yo juu jñ'oon naya na tsixuan nquii jon. Juuhan' vaa najndei na tsixuanhan' na ngaqueho' tonnon jon. Mantyi ntyja 'naan'han' ndaho' tsoñ'en na jndë tco' jon 'ndyo jon na nnin-ncyaa jon nnon ncüii cüii ts'an na iquen jonhin na conduihin ñuan nquii'.

³³ Ja min s'on xuee 'naan' ts'an, min s'on ijan, ndo' min ndiaa' ts'an, min ncüii nnon joo nan'min' tacotscjaa' ts'önhan'.

³⁴ Ata manquentyiho' ngio jnda'ho' ncö tots'a ts'ian yo nt'ö na tovantjön 'nan na tocanhan' ja, ncö ndo' mantyi nque nn'an na tonan'jonhan yo ja ntyja 'naan' juu ts'ianva na mats'a.

³⁵ Juu xjen na tom'an quii' nt'anho', ninnquii'chen totsi'man ndëëho' na quint'aho' ts'ian cha' nque nn'an na itsitjahan' 'nan na ninjnt'uehin, nndëë ntejndeiho'hin. Ninnquii'chen cañjoon' n'onho' juu jñ'oon na tso ta Jesús, tso jon: Nquii Tyo'ts'on, t'manntyichen ityioo jon jn'aan ts'an na its'aa naya ncüiichen ts'an, chintyi juu ts'an na iy'oon cüentahan'.”

³⁶ Ndo' Pablo, vi na jndë sinin jon jñ'oonmin', jo' tconxtye jon. Ndo' juu jon yo nin'tsoñ'en nan'ñeen, jnan'neihan nnon Tyo'ts'on.

³⁷ Tsoñ'enhan sityiahan' ngiohan, ta'han tyuee-han, jndyo'ts'aahin jon ndo' tyincyahan ts'onhin.

³⁸ Ee t'man si'ndaa'han' ngiohan jñ'oon na tso jon ndëehan na taje'quijnty'ia nnda'hanhin. Ndo' vi jndë jo', tyequi'ndyehan jon naijon ventyjee' v'aandaa.

21

'Nan na tui na ñjon Pablo nato Jerusalén

¹ Ndo' vi jndë na tuá v'aandaa, joo nan'ñeen, ty'onhan, toty'ehan. Ndo' já sá jndyoyú, squë ndyuaa Cos na m'aan ndaandue xi'jndiohan'. Ncüiichen xuee santyéchën. Squë tyuaa Rodas na mantyi m'aan ndaandue xi'jndiohan'. Jo' jnt'uí, sá, squë tsjoon Pátara.

² Ndo' juu tsjoon'ñeen, jo' tijnda' ncüii v'aandaa na ngüet'iohan' ndaandue na nguee'han' ndyuaa Fenicia. Jo' tuá, sá.

³ Juu ndyuaa Chipre na m'aan ndaandue xi'jndyiohan', vi na jndë tityincyoo'han', xjen na savenõnhan', ntjohan' tontyjandyuaan'. Sá, squë tsjoon Tiro ndyuaa Siria. Juu tsjoon'ñeen, jo' tēcüentyjee' v'aandaa'ñeen na ndui' quichu na chuhan', jo' jnt'uí.

⁴ Juu tsjoon'ñeen jnt'uë nn'an na vantyja n'onhan Jesús, ndo' vi na jndë tijnda' naijon m'anhan, nen xuee ntjo já yo nan'ñeen. Nquii Espíritu Santo jndë si'man jon ndëehan nin 'nan na ngenon nquii Pablo, ng'e jo' jnduehan nnon jon na tyi'ncjato jon Jerusalén.

⁵ Ndo' vi na jndë tenon joo nen xuee'ñeen, nque nan'ñeen na vantyja n'onhan Jesús yo ntcuhan yo nin'ndahan, tsoñ'engan tyequi'ndyehan já 'ndyo tsjoon. Squë na m'aan ts'otei' 'ndyo ndaandue. Jo' tonquityé, jnan'nën nnon Tyo'ts'on.

⁶ Ndë jo', tyincyá nan'ñeen ts'on ntyjě yohan. Ndo' vi jndë jo', tuá v'aandaa ndo' nan'ñeen, tyentcüe'han nt'aahan.

⁷ Juu v'aandaa'ñeen, jndui'han' tsjoon Tiro. Sá, squě tsjoon Tolemaida. Jo' jnt'uí v'aandaa'ñeen. Ndo' nque nn'an na vantyja n'onhan Jesús na m'anhan tsjoon'ñeen, sancyá ts'on nan'ñeen, ndo' ntjo já yohan ncüii xuee.

⁸ Tonco ncüiichen xuee, jnt'uí tsjoon'ñeen. Sá, squě tsjoon Cesarea. Jo' squě vaa' Felipe, tsan na toninncyaa jñ'oon naya ntyja 'naan' Jesucristo. Nque nn'an na vantyja n'on Jesús na m'anhan Jerusalén, jndë t'uahan ts'ian ndëë ntyque' ntyjehan na quityentjon nan'ñeen ndëëhan. Ndo' juu Felipe'ñeen, jon conduihin ncüii joo na ntyque' nan'ñeen. Jo' ntjo ya chjo já.

⁹ Juu tsan'ñeen m'an nenque nanntcu ntsinda jon na tyí'quitonco joo. Joo nanntcu'ñeen conduihan nn'an na toninncyaa jñ'oon' Tyo'ts'on.

¹⁰ Ndo' vi na jndë s'aahan' xuee na m'án jo', ndo' ncüii ts'an na jndyu Agabo na jnan jon ndyuaa Judea, tyjee' jon jo'. Juu tsan'ñeen conduihin ts'an na toninncyaa jñ'oon' Tyo'ts'on ntyja nchu vaa 'nan na nguua.

¹¹ Tyjee' jon v'aa naijon na m'án. Ty'oon jon ndiaa na cotyen tsiaa' Pablo, yo juuhan' sityen nquii jon ng'ee jon yo nin'nt'ö jon. Itso jon:

—Nquii Espíritu Santo, ndö vaa na itsiquindyi jon. Nque nn'an judíos na m'anhan Jerusalén, cha'xjen na mats'a, mannda' vaa nnan'tyenhan juu ts'an na 'naan' ndiaava. Ndo' na nninncyahan cüentahin nduee nn'an na mañoon tsjan conduihan na quitoxen nan'ñeenhin.

12 Xjen na jndyě jñ'oonva', já ndo' mantyi nque nan'ñeen na vantyja n'onhan Jesús na m'anhan Cesarea, jnt'á ty'oo Pablo na tyi'ncjato jon Jerusalén.

13 Majo' t'a jon, itso jon:

—¿Nin ts'ian na cotyueeho' nnön? Na cont'aho' na nnda', concyaho' na chjoo' ts'ön. Ee mancüixjen mancyaa nquii ja na ngenön min'cya ro nnon 'nan na nin'quint'a nn'an Jerusalén ja. Cuaa nquii min na nnan'tyenhan ja ndo' min xe na aa nan'cuee'han ja ng'e na condui ja cüentaa' ta Jesús.

14 Ndo' ng'e na tyí'quindëë nnt'á na ntsquë ñuaan' jon na vja jon Jerusalén, jo' jnty'ëtö. Jndüë:

—Quindui cha'xjen na nt'ue ts'on nquii ta Tyo'ts'on yo Pablo.

15 Jndë jo' jnan'jnt'á, savá Jerusalén.

16 Ndo' vendye nn'an Cesarea'ñeen na vantyja n'onhan Jesús, jnan'jonhan yo já na sá. Tyequi'ndye nan'ñeen já na m'aan Mnasón. Juu jon tsan na jnan ndyuaa Chipre na m'aan ndaandue xi'jndiohan'. Juu Mnasón'ñeen tijndye xuee na vantyja ts'on jon Jesús. Tijnda' na ntjo já vaa' tsan'ñeen.

Tëquindyiaa' Pablo Santiago

17 Xjen na squë tsjoon Jerusalén, nque nn'an tsjoon'ñeen na vantyja n'onhan Jesús, yo na neihan ty'onhan cüenta já.

18 Ndo' vi na tonco ncüiichen xuee, juu Pablo tja jon na m'aan Santiago, ndo' mantyi sá yohin. Nque nn'an na conintque quii' nt'an nn'an na vantyja n'on, tsoñ'enhan jndë tencüihan jo'.

¹⁹ Ndo' juu Pablo, tyincyaa jon ts'on nan'ñeen. Ndo' vi jndë jo', chen jndyi sinin jon ndëëhan tsoñ'en ntyja na totejndei Tyo'ts'onhin ts'ian na tots'aa jon quii' nt'an nn'an na mañoon tsjan conduihan.

²⁰ Ndo' vi na jndë jndyehan jñ'oon na sinin jon, ta'han jnan't'maan'han Tyo'ts'on. Jnduehan nnon Pablo:

—Mayuu' ntyjë, majo' ntyji' na joo ntyjëëhë nn'an judíos na m'an tsjoonva, minchenhan na jndë vantyja n'onhan Jesús, ndo' tsoñ'engan cotji'han cüenta na chuhan' na quitsiquindë ts'an juu ntji na tqwen Moisés.

²¹ Majo' vaa jñ'oon na condyehan ntyja 'nan'. Ee coninc'uaa jñ'oon na matsi'man'ndëë ntyjëëhë nn'an judíos na m'anhan quii' nt'an nn'an na mañoon tsjan conduihan, na joo nan'ñeen matsiqui'man'han na tavinan'jñ'oon'han juu ntji na tqwen Moisés, min tyi'icanhan' na nt'ahan juu costumbre na jaa nn'an judíos cont'a yonon'ndaa ndaha, min tyi'nan'quindëhan joo costumbre na jnan'jnda' ndochiïhi na tom'an ndyu na toxen'chen.

²² Ndo' ng'e na nnda', ndö vaa na cotji' cüenta na chuhan' na quint'a. Ee nque ntyjëëhë na m'anhan tsjoonvahin na vantyja n'onhan Jesús, mancüixjen nndyehan na jndë tyje'.

²³ Ng'e na nnda', ndö quitsa' cha'xjen na conduë nnon'. Quii' nt'an m'an nenque nannon na vaa jñ'oon na jndë tqwenhan jndyuehan nnon Tyo'ts'on na chuhan' na quinan'quindëhan juuhan'.

²⁴ Jo' quitsijon 'u' yo nanmin', quitsa' ts'ian

yohan na icanhan' na quit'aho' cha' ntquenhan na ji'ua conduiho' cha' ndëë na nninnqui' nquenhan. Ee na ntsa' na nnda', yajo' tsoñ'en ntyjëëhë ncüaa' n'onhan na joo jñ'oon na condyehan ntyja 'nan', min tyi'yuu'han'. Ndo' ntji'han cüenta na mantyi 'u' mavangue' jñ'oon na tquen Moisés.

²⁵ Majo' ntyja 'naan nque nn'an na vantyja n'onhan Jesús na mañoon tsjan nn'an conduihan yo jaa, jndë jnan'cüanön tson na m'anhan na jndüë ndëëhan na xia'ntyi icanhan' na tantcüa'han s'i quioo' na jndë tijnt'ue nn'anhan' na conan't'maan'han 'nan na jnan'ya nn'an. Min tantquiihan neon', min s'i quioo' na ve' tue' jndio', min tavinc'onhan yo ntyjehan na ve' ndö' ro.

Ty'on nn'an Pablo quii' vats'on t'man na ncja jon navi'

²⁶ Ndo' ty'oon Pablo cüenta joo nenque nan-non'ñeen. Ndo' tonco ncüiichen xuee, jnt'ahan ts'ian na tquenhan'hin na ji'ua conduihan tonnon Tyo'ts'on. Ndo' vi jndë jo', tēquee' jon quii' vats'on t'man. Tatsiquindyi jon ntyee ntyja 'naan' juu xuee na nnan'quindëhan juu ts'ian'ñeen ndo' na ngue' quioo' na tonnon Tyo'ts'on ntyja 'naan ncüii cüiihan.

²⁷ Joo ntyque' xuee na ntjo jñ'oonhin yo nan'ñeen, mavaa xjen na ngaquindëhan'. Ndo' juu xjen'ñeen, ñ'en vendye nn'an judíos na jnanhan juu ndyuaa Asia. Ndo' na nnda', jnan'jmiin'han nn'an na m'an vats'on'ñeen, ty'onhan jon.

²⁸ Ta'han jndei jnan'xuaahan, jnduehan:

—'O' ntyjë Israel, cüa, quitejndeiho' já ee juu tsanvahin, manquiintyi juu na mandyi' tsochen njoon. Itsinin juu jñ'oon nacjö yo nacjoo' juu

jñ'oon na tqwen Moisés na ico'xenhan' yo juu vats'on t'manva. Ndo' chito ve' xia'ntyi na nnda' vaa na its'aa juu, mantyi vendye nn'an na mañoon tsjan conduihan, jndë jndyoquityii' juuhan quii' vats'on t'manva. Ndo' na s'aa juu na nnda', jndë sity'a juuhan' na ji'ua tsixuanhan'.

²⁹ Ndö' vaa jñ'oon na jndue nan'ñeen ng'e tyi'covivioto xjen na jnty'iahan Pablo quii' tsjoon yo Trófimo, tsan tsjoon Efeso, ndo' juu tsan'ñeen, tsan na mañoon tsjan conduihin. Ndo' na nnda', jnan'tiuhan na juu Pablo tÿy'oon jon tsan'ñeen quii' vats'on t'man 'naanhan.

³⁰ Ng'e jo' tsochen nn'an tsjoon Jerusalén jnan'jmiin'han, jnan'nonhan, ndo' cje jndyi tÿncüihan. T'uehan Pablo, tji'han jon quii' vats'on'ñeen, jndyotscaa'han jon toch'een'han'. Jndë jo' macantye'e ro tÿ'han jndyuehan'.

³¹ Ndo' viochen xjen na conan'jndëhan na nin'quinan'cuee'han jon, tuee' ts'an najjon na m'aan nquii ts'an na ico'xen sondaro quii' tsjoon Jerusalén. Siquindyii tsan'ñeen jon na tsochen nn'an tsjoon'ñeen contsjëhan yo jñ'oon'ñeen.

³² Ndo' juu xjen na jndyii tsan'ñeen na nnda', quintyjachén tÿchu jon sondaro yo capitán na nan'xuanhan ncüii cüii ciento sondaro. Nin'ñoon' tÿ'ehan najjon na m'an joo nan'ñeen. Ndo' nque nn'an na cotja'han Pablo, vi na jndë jnty'iahan sondaro'ñeen, nin'ñoon' jnty'ehan na cotja'han jon.

³³ Ndo' nquii tsan'ñeen na ico'xen sondaro, xjen na tyjee' jon, t'ua jon ts'ian na cy'onhan Pablo, ndo' quinan'tyenhan jon yo ve carena. Jndë jo' taxee' jon, nin ts'an condui Pablo ndo' nin 'nan sitjahin.

34 Ndo' ñ'en nan'ñeen jnan'xuaahan ncüii nnon jñ'oon nacjoo' Pablo, majo' mañoon ntyjehan vandyá' jñ'oon na jnan'xuaahan. Ndo' tsojnaán' na jnan'jmiin' nan'ñeen, jo' nquii tsan na ico'xen sondaro'ñeen, ndicüaa' ts'on jon yuu vaa nquii jñ'oon na mayuu'. Ng'e na nnda', t'ua jon ts'ian ndëe sondaro 'naan' jon na quitsay'onhan Pablo v'aa najon na com'anhan.

35 Ndo' xjen na tuee' jon najon na ngava ts'an na ngaquee' jon juu v'aa'ñeen, nque sondaro'ñeen chondyehan jon jnaan' na nque nn'an na jndye jndyi'hin na conchjehan jon.

36 Ee nque nn'an na tentyjahan tonquen' sondaro'ñeen, ninvito tonan'xuaahan, tonduehan: “Maninjon ro quinan'cuee'ho'hin.”

Insinchu' Pablo jñ'oon 'naan' jon ndëe nn'an

37 Ndo' nque sondaro'ñeen, xjen na vi man-tyi'han Pablo quii' juu v'aa'ñeen, yajo' taxee' jon nnon nquii ts'an na ico'xen. Tso jon nnon tsan'ñeen:

—¿Aa vanaan na ntsjö ncüii 'ndyo jñ'oon nnon'?
T'a tsan'ñeen, taxee' jon:

—¿Aa ya ntsinin' jñ'oon griego?

38 Yajo' ¿Aa chi condui 'u' juu tsan Egipto na tyi'covijndye xuee na sue tsan'ñeen nacjoo' nquii gobiernon? Sitjon tsan'ñeen nenque min nn'an vi nn'an na tēchu juuhan ndyuaa na xjen ro cova'.

39 Ndo' jo' t'a Pablo, sitcüe' jon jñ'oon nnon tsan'ñeen:

—Condui ja ts'an judío. Tui ja juu tsjoon Tarso, tsjoon t'man na ico'xenhan' ndyuaa Cilicia. Majo' mac'an vi naya'ñeen nnon', ncyá' chjo jñ'oon na ntsinën ndëe nanmin'.

40 Ndo' juu tsan'ñeen, ntjo ntyjii jon na nnda'. Yajo' tcüentyjee' Pablo najon na ngaquee' ts'an 'ndyo juu v'aa'ñeen. S'aa jon nt'ö jon ndëehan na cüichen jndyuehan. Ndo' vi na jndë tichen jndyuehan, ta' jon sinin jon ndëehan yo jñ'oon hebreo, jñ'oon na mancüixjen na conan'nein nquehan. Itso jon:

22

1 –Nnda' 'o' ta, yo 'o' ntyjë cüajön, quindyeho' chjo jñ'oon na itsinchu'han' ntyja njan.

2 Ndo' ya na jndyehan na sinin jon ndëehan yo jñ'oon 'naanhan, jñ'oon hebreo, chen tui jndyuehan na ntquenntyichenhan cüentahan'. Itson-tyichen jon ndëehan:

3 –Ja mantyi mats'an judío ja cha'n'an nqueho'. Tsjoon Tarso ndyuaa Cilicia, jo' tui ja, majo' ntjoohin Jerusalén, jo' tēque ja, nquii maestro Gamaliel, juu jon totsi'man nnön. Nque ndochiichi na tom'an ndyu na toxen'chen, tonan'y'onhan juu jñ'oon na tqwen Moisés na ico'xenhan'. Nquii Gamaliel quindë ya totsi'man jonhan' nnön. Majoo' jndyi ts'ön na ngotyentjön nnon Tyo'ts'on cha'xjen na cont'a nqueho' xeevahn.

4 Joo xee na toxen'chen, nque nn'an na m'an nattoo' Jesús, tojöntya na nquen'han na tots'a v'ihan, ata s'a na cüjehan. Min nannon ndo' min nanntcu, tojücüjahan ndo' totsityēnhan yo carena,

5 Ndo' nquii tyee na conintque ntyja 'naanho' yo nin'tsoñ'en nn'an na conintquehan ndëeho', mangio jnda'hin na tyincyahan tson nnön na ncjöy'önhan' na m'an ntyjēehē na m'anhan tsjoon Damasco. Nque nn'an tsjoon'ñeen na vantyja

n'onhan Jesús, tyjëquichöhin na nty'ihan vancjo ntjoohin Jerusalén cha' quityionhan jnanhan, tsojnaan' na vantyja n'onhan Jesús.

*Itsinin Pablo na ntcüe' ts'on jon jnaan' jon
(Hechos 9:1-19; 26:12-18)*

⁶ Tsontyichen Pablo: “Juu xjen na ñjön nato na tyjë Damasco na mandyo nguë jo', ndo' cha'na yajmin', ninjonchen tyioo chon xi'jndio nc'ia. Juuhan' jnanhan' quiñoon'ndue, tenonntyja xjen na xueehan'.

⁷ Ndo' na nnda' 'nan tjön, tyioo ja tyuaa, ndo' jndyi na i'man ts'an ja. Taxee' jon nnön: Nnda' Saulo, ¿Ndu na manty'e' ja?

⁸ Ndo' t'a, tax'ë: ¿Nin ts'an 'u', ta? Ndo' t'a jon, itso jon: Maja Jesús tsan Nazaret na manty'e' ja.

⁹ Ndo' nque nn'an na tyenan'jon yo ja, jnty'iahan juu chon'ñeen, majo' tataa' n'onhan juu jñ'oon na sinin jon nnön.

¹⁰ Ndo' tax'ë nnon jon: Nnda' ta, ¿Nin 'nan na chuhan' na quits'a? Ndo' t'a ta Jesús 'ndyö, itso jon: Quinanquintyja', cja'cya' tsjoon Damasco. Jo' ngitso ts'an nnon' tsoñ'en na jndë sijnt'a ja na ntsa'. Nnda' vaa tso jon nnön.

¹¹ Majo' tsojnaan' na xuee jndyi juu chon'ñeen, jo' na sinchjaan'han' ja. Ng'e jo', nque nan'ñeen na tyenan'jonhan yo ja, tyet'uehan nt'ö, ve' nnda' vaa na tuëcya juu tsjoon'ñeen.

¹² “Jo' m'aan ncüii ts'an na jndyu Ananías. Juu tsan'ñeen yo na xoncüee' ts'on jon ivanguee' jon juu ntji na tquen Moisés. Ndo' nque ntyjë nn'an judíos na m'adhan tsjoon'ñeen, tsoñ'enhan njon jndyi tsan'ñeen ngiohan.

13 Tuee' jon naijon na m'an ja. Ndo' tso tsan'ñeen nnön: "U' ntyjē Saulo, ncyaa xco Tyo'ts'on na ndyia' nnda'."

14 Ndo' tsontyichen jon nnön: "Nque ndochiihi na tom'an ndyu na toxen'chen, tonan't'maan'han nquii Tyo'ts'on, manquii jon na jndē tji jon 'u'. S'aa jon na nnda' cha' ncüaa' tson' 'nan na nt'ue ts'on jon yo 'u'. Tji jon 'u' cha' nquii jnda jon na tajnan tsixuan, ndyia'hin, ndo' mantyi na ndyi' jñ'oon na ntsinin jon nnon'.

15 Ee i'ua jon ts'ian nnon' na ndui 'u' ts'an na ncüji' jndyoyu' ndēē nn'an ntyja 'naan' 'nan na jndē jndyia' nnon' yo jñ'oon na jndē jndyi' na tso jon nnon'.

16 Ndo' nanein, ¿Nin ncüiichen na minndo'? Quinanquintyja' ndo' quinda' yo xuee' ta Jesús. Can' nnon jon na quitsintju' jon 'u' yo jnan na tsixuan'."

Jñon Tyo'ts'on Pablo tondēē nn'an na tachi judíos

17 Ndo' tsontyichen Pablo: "Ndo' xjen na jndyö ntcü'ē ntjoohin Jerusalén, tyjē vats'on na tētsinēn nnon Tyo'ts'on. Ndo' juu xjen'ñeen vaa ncüii nnon na jnty'ia na si'manhan' nnön.

18 Quityquii' nan'ñeen jnty'ia nquii Jesús. Tso jon nnön: "Quitsicje 'u' na quindui' tsjoonvahn ee nn'an m'an ntjoohin tyi'xe'quindyehan jñ'oon na ncüji' jndyoyu' ntyja njan.

19 Ndo' t'a, tsjö: Nnda' ta, joohan ngio jnda'han na tojōc'ē quii' tsoñ'en nt'aan'on 'naanhan. Ndo' mantyi ngiohan na nque nn'an na vantyja n'on 'u', tocüja' jahan ndo' tju'han vancjo.

20 Ndo' mantyi juu xjen na jnan'cuee' nn'an Esteban, nquii tsan na tocüji' jndyoyu ntyja 'nan', mantyi ñ'en ja yo nan'ñeen, ndo' tanc'ué na tui na nnda', ndo' ndiaa joo nan'ñeen, maja tquën cüentahan' xjen na jnan'cuee'han jon."

21 Majo' nquii ta Jesús, t'a jon 'ndyö: "Quindui ntjoohin, ee tondëë nn'an na mañoon tsjan conduihan na tycya ndyuaa tsjoonhan, jo' majñön 'u'."

M'aan Pablo nt'ö tsan na ico'xen sondaro

22 Ndo' joo nn'an judíos'ñeen na tji'hin Pablo quii' vats'on'ñeen, totquenhan cüenta joo jñ'oon na sinin jon, majo' vi na jndë tso jon juu jñ'oonva', matavityi'han nquenhan. Ta'han jnan'xuaahan, jnduehan ndëë sondaro'ñeen: —Maninjon ro quinan'cuee'ho' tsanva' ee tyi'quichuhan' na ngüando'chen juu.

23 Nan'ñeen jndei tonan'xuaahan. Ndo' tji'han ndiaahan ndo' totjue'han joohan' nandye, ndo' jnt'ahin na nnda' si'manhan' na quindya' jndyi ngiohan. Ndo' mantyi totjue'han ts'ojndë nandye na tyi'cuee' n'onhan jon.

24 Yajo' nquii tsan'ñeen na ico'xen sondaro, t'ua jon ts'ian na quitsay'onhan Pablo quii' v'aa naijon na com'anhan. Ndo' t'ua jon ts'ian na quitja'han Pablo yo tjantsi' cha' nninjnda' ndu na nnda' vaa na jnan'xuaa nan'ñeen cjoo' jon.

25 Majo' vi na jndë na jnan'tyenhan jon na ntja'hanhin, ndo' tso jon nnon juu capitán na mintyjee' jo':

—Juu ntji na ico'xehan, ¿Aa ncyaahan' na vanaan na ntja'ho' ts'an na conduihin ts'an

na m'aan nacje' 'naan' tsjoon Roma na min tyi'covijnda' na aa vaa jnaan' juu?

²⁶ Ndo' juu capitán'ñeen, vi na jndë jndyii jon jñ'oonva', tentyjaa' jon na m'aan nquii tsan'ñeen na ico'xen tsoñ'en sondaro. Itso juu nnon tsan'ñeen:

—¿Nchu vaa ntsa' yo tsanva'? Ee conduihin ts'an na m'aan ntyja 'naan' tsjoon Roma.

²⁷ Ndo' juu tsan'ñeen, sindyoo'hin na m'aan Pablo. Taxee' tsan'ñeen nnon jon:

—¿Aa mayuu' jñ'oon na condui 'u' ts'an cüentaa' tsjoon Roma?

Ndo' t'a Pablo 'ndyo tsan'ñeen, itso jon:

—Mayuu'han'.

²⁸ Ndo' juu tsan'ñeen na ico'xen jon sondaro'ñeen, itso jon:

—Ja maya s'on tyiön cha' ntsixuan ja ts'an na m'aan nacje 'naan' Roma.

Ndo' t'a Pablo 'ndyo tsan'ñeen:

—Majo' ntyjantyi xjen na tui ja, condui ja ts'an ntyja 'naan' tsjoon Roma.

²⁹ Ndo' nque sondaro na mavaa xjen na ntja'han Pablo, ninñoon' jnty'ehan jon, tenaanhan nnon jon. Ndo' mantyi nquii tsan na ico'xen joochan na t'ua jon ts'ian na cüityen Pablo, ty'ue jndyi jon vi na jndë taa' ts'on jon na condui tsan'ñeen ts'an na m'aan nacje 'naan' tsjoon Roma.

Minntyjee' Pablo tondëë nanm'ann'ian 'naan nn'an judíos

³⁰ Majo' nquii tsan'ñeen na ico'xen sondaro'ñeen, nin'cüaa' jnda' ts'on jon nin ng'e'ñeen na cont'a nn'an judíos jnaan' Pablo. Ng'e jo' vi ya na tonco ncüiichen xuee, t'ua jon ts'ian na

nque ntyee na conintque ndëë ntyjehan nn'an judíos, yo nin'tsoñ'en nanm'ann'ian 'naanhan, cancüihan. Ndo' tji' jon Pablo, tÿy'oon jonhin tondëë nanm'ann'ian'ñeen.

23

¹ Ndo' Pablo je', quii jndyiaa' jon ndëë nanm'ann'ian'ñeen. Tso jon ndëëhan:

—O' ntyjë, ninvaa xuee na tÿque ja, mavicjë quii' ñuan njan na ninquii'chen mats'a cha'xjen na iquenhan' xjen na quits'aa ts'an na tonnon nquii Tyo'ts'on.

² Ndo' na tso Pablo na nnda', juu Ananías, nquii tyee na conintque, t'ua jon ts'ian ndëë nn'an na minntyjee' ngiaa' Pablo, na quituen'han nda' 'ndyo juu.

³ Ndo' na nnda', jo' tso Pablo nnon juu tyee'ñeen:

—Nquii Tyo'ts'on mmin' jon 'nan 'u' ee ve vaa na matsa'. Ng'e 'u' tsixuan' na ntco'xen' ja cha'xjen na co'xen nquii ntji na tqwen Moisés, majo' sa' ts'ian na quitja' nn'an ja min na juu ntji'ñeen itsiquindyihan' na tyi'cüanaan na ntsa'han'.

⁴ Ndo' joo nn'an na m'an jo', jnduehan nnon Pablo:

—Nquii tyee na conintque na itye'ntjon jon nnon Tyo'ts'on, tyi'quichuhan' na matscüejan'hin.

⁵ Ndo' t'a Pablo, itso jon:

—O' ntyjë, tyi'condyi ja na conduihin tyee na conintque, ee mayuu' macüiixjen vaa ntji na jndui na ico'xenhan' na tyi'ntsinin ts'an jñ'oon na ntscüejaan'han' nquii tsan na conintque ndëë nn'an tsjoon' juu.

⁶ Ndo' juu xjen'ñeen, tquen Pablo cüenta na nque nanm'ann'ian'ñeen, ve tmaan' conduihan. Ee ñ'en nan'ñeen conduihan tmaan' nn'an judíos na jndyuhan' saduceos. Ndo' mañoon ntyjehan conduihan tmaan' fariseos. Ndo' na nnda', sue jon jndyee' jon, tso jon ndëëhan:

—Nnda' ntyjë, condui ja ts'an fariseo, ndo' mantyi tsotyë. 'O' cotoxenho' ja ve' ng'e na vantyja ts'ön na ntcüi nnda' nn'an na jndë tjë.

⁷ Ndo' vi na jndë tso jon jñ'oonva', nque nan'ñeen na conduihan tmaan' fariseos, ta'han jnan'jndyehan jndyuehan yo ntyjehan na conduihan tmaan' saduceos. Ndo' ng'e na nnda', ve vaa na tom'aan' n'onhan ntyja 'naan' jñ'oon 'naan' jon.

⁸ Ee nque nn'an saduceos conduehan na joo nn'an na jndë tjë, taje'quintcüi nnda'han. Ndo' mantyi conduehan na ta'nan ángel, min ta'nan espíritu itsixuan ts'an. Majo' nque fariseos'ñeen, vantyja n'onhan na m'an ángeles, ndo' mantyi nan'xuan nn'an espíritu, ndo' nque nn'an na jndë tjë, mancüixjen ntcüi nnda'han.

⁹ Ndo' nque nan'ñeen na tencüihan jo', tic'uaa jndyuehan ndëë ntyjehan na jnan'ntja'han. Ndo' vendye nn'an na conduihan tmaan' fariseos'ñeen na conan'manhan jñ'oon na tquen Moisés, jnan'quintyja nnonhan, jnduehan:

—Juu tsanva', ta'nan jnaan' juu. Tyi'nan ro na ncüii espíritu sinin yohin oo aa ncüii ángel.

¹⁰ Ndo' na nnda', tavijaa'ntyichen na jnan'ntja'han, ata nquii tsan'ñeen na conintque ndëë sondaro, ty'ue jndyi jon na mavaa xjen na nnan'cuee' nan'ñeen Pablo. Ng'e jo' t'ua jon

ts'ian ndëe sondaro 'naan' jon na yo najndei'han' quitaquitji'han tsan'ñeen nduee nan'ñeen ndo' na quitsay'on ntcüe'han jon v'aa najjon na com'anhan.

¹¹ Tijaan ncüiichen tsjon, nquii ta Jesús tityincyoo'hin nnon Pablo, itso jon nnon juu: “U' Pablo, cyon' najndu' ee cha'xjen na jndë tji' jndyoyu' ntyja njan ntjoohin Jerusalén, mannda' vaa na icanhan' na ntsinin' ntyja njan ndëe nn'an tsjoon Roma.”

Conan'jnda' nn'an judíos na nnan'cuee'han Pablo

¹² Tonco ncüiichen xuee, vendye nn'an judíos tēncüihan yo ntyjehan, ndo' jnan'cüejonhan jñ'oon na nnan'cuee'han Pablo. Jnduehan xe na aa ninvaa na tyi'conan'cuee' jndyeehan jon ndo' na ntcüa'han oo na ncüehan ndaa, quitscüje Tyo'ts'on joohan.

¹³ Nn'an na ta' jndyuehan yo jñ'oonva', tenon venn'anhan.

¹⁴ Jo' ty'ehan najjon m'aan juu tyee na conintque ndëe ntyjehan nn'an judíos yo nin'nn'an na conintque ndëe nan'ñeen. Jnduehan:

—Já jndë jnduë nnon Tyo'ts'on xe na aa tyi'nan'cuë' jndyë juu Pablo, ndo' na ntcü'á oo na ncüë ndaa, quitscüje jon já.

¹⁵ Ndo' nanein, 'o' yo tsoñ'en nanm'ann'ian njan jaa nn'an judíos, quitanho' nnon nquii tsan na conintque ndëe sondaro na 'io quitscüenon nnda' jon tsan'ñeen ndueeho'. Ve' quit'a nqueho' na nin'quita'xee'ntyiho' ntyja 'naan' jon. Majo' vitjachen na ncüjee'cya jon na m'anho', ndo' já jndë m'an cje na nnan'cuë'hin.

Mannda' jñ'oon na jndue nan'ñeen.

16 Majo' juu lu, jnda tsanscu tyje nquii Pablo, jndyii juu na nnda' vaa nin'quint'a nan'ñeen. Jo' na tēquee' juu naijon na ndyii' Pablo. Siquindyii juuhin na nnda' vaa.

17 Ndo' vi na jndë jndyii Pablo jñ'oon'ñeen, t'man jon ncüii capitán. Itso jon nnon tsan'ñeen:

—Juu yus'a chjovahin, cayon' chjohin na m'aan nquii tsan na conintque ndëëho' ee vaa jñ'oon naijndeihan' na quitsiquindyii juu jon.

18 Jo' juu capitán'ñeen, tay'oon jonhin naijon na m'aan nquii tsan na conintque ndëëhan. Tso juu nnon tsan'ñeen:

—Juu Pablo, tsan na m'aan navi', tqueen' juu ja, ndo' tso juu na quindyoy'ön luva na m'an', ee vaa jñ'oon na icanhan' na ngitso juu nnon'.

19 Ndo' nquii tsan na conintque'ñeen, vi na jndë jndyii jon na nnda' tso sondaro'ñeen, t'uui jon nt'ö lu'ñeen, s'aa jon vi ntyja yohin. Taxee' jon nnon juu, itso jon:

—¿Nin jñ'oon na nin'quitsiquindyi' ja?

20 Jo' t'a lu'ñeen, itso juu:

—Nnda' ta, nque nn'an judíos jndë jnan'jnda'han na ngitanhan vi naya'ñeen nnon' na 'io quitscūenon' Pablo nduee nanm'ann'ian 'naanhan. Ve' nnt'a nquehan na nin'quinan'jnda'ntyihan jñ'oon ntyja 'naan' jon.

21 Majo' 'u' ta, tyi'ngantyja' tson' na nnda', ee nato na ncja' yo xiö Pablo, tenon venn'an ntyjehan na ntsaquindahin jon jo'. Ee nquehan jndë tquenvi'han na ta'han jndyuehan na taxe'cüa'han min taxe'cüehan ndaa ata xjen na jndë jnan'cuee'han jon. Ndo' nanein je', ve' vi jñ'oon na ntsu', na cominndoo'han.

22 Ndo' nquii tsan'ñeen na conintque ndëë sondaro, ty'iu jon 'ndyo lu'ñeen. Tso jon nnon juu: Min'ncüii nnon ts'an, tyi'ntsinin' jñ'oon na siquindi' ja.

Tson na tyey'on sondaro na m'aan gobernador Felix

23 Ndo' juu tsan'ñeen na conintque ndëë sondaro, t'man jon ve capitán. T'ua jon ts'ian ndëëhan na quinan'jnda'han ve ciento sondaro na cotsaca' ng'e, ndo' mantyi ndyenn'an ncho'nqui sondaro na nta'ntjo quitso yo manin' mañoon ve ciento sondaro na ngicho ncjo lantsa. Tquen jon jñ'oon ndëëhan na ñjen na majaan quindui'han na quit-say'onhan Pablo tsjoon Cesarea.

24 Ndo' mantyi t'ua jon ts'ian na quinan'jnda'han quitso na ngüantjo Pablo. Mantyi tqwen jon jñ'oon ndëë sondaro'ñeen na quitquen jndyihan cüenta Pablo cha' ya nguee' juu na m'aan nquii gobernado Felix.

25 Ndo' tji jon ncüii tson na tyincyaa jonhan' ndëëhan na quitsay'onhinhan' nnon tsan'ñeen. Ndö vaa na itsohan':

26 “Maja Claudio Lisias mancyaa ts'on njan nnon' 'u', ta gobernado Felix, na njon jndyi condui 'u'.

27 Nque nn'an judíos ty'onhan tsans'ava, ndo' mavaa xjen na nnan'cuee'han juu. Majo' xjen na jndyi na conduihin ts'an na m'aan nacje 'naan' tsjoon Roma, tyjë yo sondaro na maco'xën ndo' tji' jahin nduee nan'ñeen.

28 Ndo' ng'e na nin'cüaa' ts'ön nin jñ'oon na conan'tja'hin nacjoo' juu, jo' na tÿy'önhin ndëë nanm'ann'ian 'naan nan'ñeen.

29 Ndo' jo' tyincyä cüenta na ve' condue nan'ñeen na itsitjahin ntyja 'naan' juu jñ'oon na conan'y'onhan na ico'xenhan'hin. Majo' si'man nquii'han' na tyi'quitsixuan juu na cue' juu min na ntjohin vancjo.

30 Majo' vi na jndë jndyi na conda nan'ñeenhin na nnan'cuee'hanhin, mang'e jo' na matscüenönhin na m'an'. Ndo' mantyi nque nn'an na cont'a jnaan' juu, jndë tsjö ndëëhin na c'ohan na m'an' cha' nnan'jnda' yahin juu jñ'oon'ñeen. Ntyjantyi ndö ro jñ'oon na matsiquindyi 'u'."

31 Ndo' joo sondaro'ñeen, jnan'quindëhan ts'ian na t'ua tsan'ñeen ndëëhan. Natsjon tyey'onhan Pablo ata xjen na squehan tsjoo Antípatris.

32 Ndo' tonco cüiichen xuee, joo sondaro na cot-saca' ng'e, ntcüe' ntcüe'han v'aa na macüiixjen com'anhan, ndo' nque ntyjehan na ta'ntjo quitso, tyequi'ndyecyahan Pablo na m'aan gobernador.

33 Ndo' xjen na squehan Cesarea, tyincyahan juu tson'ñeen nnon gobernado ndo' mantyi nquii Pablo.

34 Ndo' vi na jndë sijnaan' jon juu tson'ñeen, taxee' jon nnon Pablo nin ndyuaa coxehan' nai-jon na jnan juu. Ndo' vi na jndë taa' ts'on jon na jnan juu ndyuaa Cilicia,

35 Jo' tso jon nnon juu:

—Nque nn'an na cont'a jnan', quitsque jndyeehan, yajo' nndyi jñ'oon 'ndyo' ndo' ntsijnt'ahan'.

Jndë jo' t'ua jon ts'ian ndëë sondaro 'naan' jon na quitquenhan cüenta Pablo quii' vats'ian na t'ua Herodes ts'ian na jndëhan'.

24

Itsinchu' Pablo jñ'oon 'naan' nquii jon nnon Felix

¹ Vi na jndë tēca 'on xuee, juu tyee na conintque ndëë nn'an judíos, tsan na jndyu Ananías, jnan jon Jerusalén, tēcue jon tsjoon Cesarea. Ndo' mantyi vendye nn'an na conintque ndëë nn'an judíos tsjoon Jerusalén, tyenan'jonhan yo nquii jon. Ndo' mantyi juu Tértulo, tsan na vajnaan'ntyi jñ'oon na ntsinin, tja jon yohan. Ndo' vi na jndë squehan Cesarea, tyeque'han nnon gobernado na ninncyahin jnaan' Pablo.

² Yajo' nquii gobernado'ñeen, tqween' jon Pablo. Ndo' vi jndë jo', ta' Tértulo tyincyaa jon jnaan' Pablo. Tso jon nnon gobernado:

—Nnda' ta gobernador, ng'e na jnda' jndyi xquen', jo' na m'án na ta'nan ndyia' quii' nt'án. Jndye nnon ts'ian matsinchu' na cotejndeihan' nque nn'an na m'an ndyuaa tsjón.

³ 'U' ta Felix na njon jndyi condui 'u' ngiõ, cotquén cüenta tsoñ'en na matejndei' já. Ndo' ncyaa ya jndyi 'u' ntyja 'naan tsoñ'enhan'.

⁴ Majo' tyi'quichuhan' na jndye jñ'oon na nnan'chjú 'u'. Mac'an vi naya'ñeen nnon' na quindyi' chjo jñ'oon na nduë nnon' min ve' chjovi' xjen.

⁵ Juu Pablovahin, jndë jndiõ na tyia jndyi tsixuan juu. Já nn'an judíos, ncüii ncüii ndyuaa na m'án, ntyja 'naan' juu jñ'oon na incyaa juu, ic'onhan' já. Ndo' manquii juu na conintquehin quii' nt'an ntmaan' nn'an na vantyja n'onhan yo tsan na jnan Nazaret.

⁶ Mantyi ata nin'cachu juu nn'an na tachito judíos quityquii' vats'on t'man nján. Ndo' na nnda', sity'a juuhan'. Ndo' ve' tsojnaan' jo' na ty'ónhin na nin'quitoxénhin ntyja 'naan' juu jñ'oon na tquen Moisés na conan'y'ón.

⁷ Majo' juu Claudio Lisias, tsan na conintque ndëë sondaro tsjõn, tja jon ntyja 'naan' juu, ndo' yo najndeih'an', tji' jonhin nduë.

⁸ Ndo' tso tsan'ñeen na já na cont'á jnaan' tsan-vahin, ncyõ na m'an'. Ndo' ncu' ndëë ngüajndo' Pablova ntyja 'naan' tsoñ'en joo jñ'oon na cotquén nnon' na mayuu'han'.

⁹ Ndo' nque nn'an judíos'ñeen na ty'e yo Tértulo, jnduehan na juu jñ'oon na sinin jon mayuu'han'.

¹⁰ Ndo' nquii gobernado, sue jon nt'ö jon na quitsinin Pablo. Ndo' ta' Pablo, itso jon:

—Nnda' ta, ntyji ya na jndye ndyu na macoxen' ndyuaa nján. Jo' na nën rö na incyaahan' na vanaan na ntsinën ncüii ve 'ndyo jñ'oon nnon' na ngüañoon'han' ja.

¹¹ Ja xe jnda vjantyi ninncho've xuee tëva Jerusalén na tëtsit'man' Tyo'ts'on, ndo' 'u' ta, juu jñ'oon'ñeen m'an nn'an na nndëë nduehan nnon' na mayuu'han'.

¹² Ja tacotsintja' ja yo nn'an, min tacoty'i tyia' nn'an vats'on t'man, min nn'an na covatjon nt'aan'on quijndë, min quii' nt'an nn'an quii' tsjoon, tyí'coty'i tyia'.

¹³ Ndo' juu jnan ja na jndë tquen nanmin' nnon', min je'quindëë nnan'manhan na mayuu'han'.

¹⁴ Majo' xe'quitsivi'nn'an 'u', ta. Nquii Tyo'ts'on na tonan't'maan' nque ndochi ja na tom'an

ndyu na toxen'chen, majuuntyi jon matyentjön nnon. Majo' juu nato xco na conduce nanmin' na tyi'xe'cüijnt'uehan', mantya 'naan'han' na matsijon ja. Ee tsoñ'en jñ'oon na tquen Moisés ndo' mantyi joo jñ'oon na tji nn'an na toninnca jñ'oon' Tyo'ts'on ntyja nchu vaa 'nan na nguua, tsoñ'en mavantyja ts'önhan'.

¹⁵ Ndo' nque nanmin' mantyi contya n'onhan na joo nn'an na jndë tjë, ntsintcüi nnda' jonhan, min na aa conduihan nn'an na jndë jnt'ahan 'nan na chuhan' na tonnon Tyo'ts'on, ndo' min na aa nn'an na nan'xuan jnan. Ja cüejon vantyja ts'ön jñ'oonva' cha'xjen nque nanmin'.

¹⁶ Mang'e na nnda', tonnon Tyo'ts'on ndo' na tondëe nn'an, maquen yantyi ja na juu na vicjee' ñuan njan, m'adhan' na ntju'.

¹⁷ “Ndo' na nnda' na condui ja, its'aahan' chuchen na tacoca tsjoon na tëque ja. Ee jo' tyjë ntcü'ëhan' na ntejnedei nn'an tsjoon'ñeen yo 'nan na icanhan'hin ndo' mantyi yo 'nan na ty-incyaa cüentaa' Tyo'ts'on na sit'man' jahin ntyja 'naan'han'.

¹⁸ Juu ts'ian'ñeen mats'ahan' tyquii' vats'on t'man. Cha'xjen costumbre na conan'y'ön, jo' jndë tquen ji'ua ja na tonnon Tyo'ts'on. Majo' chito nn'an jndye t'on yo ja, min chito conan'ntja'han. Juu xjen'ñeen vendye nn'an judíos na jnanhan ndyuua Asia, jndiohan ja jo'.

¹⁹ Joo nan'ñeen, xe na aa vaa jnan na nin'quitquenhan nnon', chuhan' na nquehan quindyoyquinduehan nnon' ntyja 'naan'han'.

²⁰ Ndo' xe na aa joo nan'ñeen ndiquindëe nin-ncyohan ntjoohin, nque nanmin', quinduehan

nin 'nan tijnda' na sitja ja xjen na tom'an ndëë nanm'ann'ian nján já nn'an judíos.

²¹ Ninnquii'chen xe na ¿Aa cotji'han cüenta na juu jñ'oon na tic'uaa 'ndyö tsi'manhan' na sitja ja? Juu xjen'ñeen tsjö: Xeevahin minntyjè' ja tondëëho' na cotoxenho' ja tsojnaan' na mavan-tyja ts'ön na nque nn'an na jndë tjë, ntando' xcohan.

Nnda' jñ'oon na sinin Pablo.

²² Ndo' nquii Felix'ñeen, mancüiixjen ntyjii jnda' jon ntyja 'naan' nato xco 'naan' Tyo'ts'on. Jo' tatyii' jon xquen jon jñ'oon na tquenhan nnon jon ntyja 'naan' Pablo. Tso jon ndëë nan'ñeen:

—Juu Lisias, tsan na co'xen sondaro, cüjee' jndyee jon, yajo' ntsijnt'a jñ'oon na cotquenho' nnön.

²³ Ndo' t'ua Félix ts'ian nnon juu capitán na quita'ntyjee'han Pablo na ntjo jnan yahin, min tyi'ngité'han na joo ntyje tsan'ñeen ntixee'han jon.

²⁴ Ndo' tyi'covijndyeto xuee, nquii Félix tyjee' nnda' jon yo scuu' jon, tsan na jndyu Drusila, juu tsan'ñeen tsanscu judía. Ndo' s'aa Félix ts'ian na quindyö Pablo, ndo' jndyii Félix na sinin juu ntyja 'naan' na ngantyja ts'on ts'an Jesucristo.

²⁵ Juu xjen'ñeen sinin Pablo na quits'aa ts'an cha'xjen na chuhan' na tonnon Tyo'ts'on, ndo' mantyi quen nquii ts'an xjen nchu va na vam'aan juu, ndo' mantyi ntyja 'naan' na ngüentyja xjen na ntco'xen Tyo'ts'on nn'an yo 'nan na conan'tjahan. Ndo' juu Félix, xjen na jndyii jon jñ'oon'ñeen, ty'ue jndyi jon. Ndo' tso jon nnon Pablo:

—Nanein cja' ntcüe', njnty'ia ndo'cüan nnin-ncyaantyichenhan' xjen na nnan'nën nnt'a yo 'u'.

²⁶ Ndo' mantyi nquii Félix'ñeen, mantya jndyi ts'on jon na nninncyaa Pablo s'on nnon jon cha' ntsiquindyaa jonhin. Ng'e na nnda', jndye jnda toqueen' jonhin na tonan'neinhan.

²⁷ Ndo' ng'e na nnda' vaa, tenon ve chu na t'oon Pablo jo'. Juu xjen'ñeen, jndui' Félix ts'ian na totsixuan jon, tēquee' tsan na jndyu Porcio Festo. Ndo' ng'e nquii Félix nt'ue jndyi ts'on jon na nque nn'an judíos quitji'han cüenta na ya ts'anhin yo jooan, jo' na jnty'ii jon Pablo na quintjohin navi'.

25

Itsinin Pablo nnon Festo

¹ Xuee na jndë ndye na ntjo Festo ts'ian, yajo' jndui' jon Cesarea, tja jon Jerusalén.

² Ndo' nque ntyee na conintque ndëe nn'an judíos yo nin'ntyjehan na t'man conduihan quii' nt'anhan, tyencyahan jnaan' Pablo nnon tsan'ñeen.

³ Tanhan vi naya'ñeen nnon jon na cjaquindyoo Pablo. Nnda' vaa na tanhan ng'e na jnan'jnda'han na nndahan jon nato cha' nnan'cuee'han jon.

⁴ Majo' nquii Festo sentcüe' jon jñ'oon ndëëhan, itso jon:

—Juu Pablo mancüiixjen m'aan jon navi' Cesarea, ndo' ja mandyo na nncjö ntcü'ë jo'.

⁵ Ndo' tsontyichen jon ndëëhan:

—Jo' 'o' na conint'manho' quii' nt'an ntyjeho', c'oho' Cesarea yo ja. Ndo' vi na jndë squeho' jo', nninncyaho' jnaan' tsan'ñeen xe na aa va nchu vaa 'nan na sitjahin.

⁶ Ndo' juu Festo, ninnen oo nqui xuee ntjohin Jerusalén. Ndo' vi jndë jo', tantcüe' jon Cesarea.

Ndo' ya na tonco ncüiichen xuee, təcjo jon naijon na mancüiixjen ivequityen jon ya na itsijnda' jon jñ'oon. Ndo' t'ua jon ts'ian na quindyoy'onhan Pablo jo'.

⁷ Ndo' vi na jndë tuee' Pablo naijon na cov-ijnda' jñ'oon, joo nn'an judíos'ñeen na jnanhan Jerusalén, sanan'ndyoo'han ngiaa' jon. Jnduehan na jndye nnon jñ'oon na sitjahin, na jaa' jndyi jñ'oon'ñeen, majo' joo jñ'oon'ñeen tyi'cacüji'han' joo'han' cha'xjen joo jñ'oon na jnduehan.

⁸ Majo' ndö vaa jñ'oon na sintcüe' Pablo na tañoon'han'hin:

—Juu ntji na tquen Moisés, na conan'y'õn já nn'an judíos, tacotsitja ja ntyja 'naan'han'. Min tacotsitja ja ntyja 'naan' vats'on t'man nján, min ntyja 'naan' nquii ta tsanm'aants'ian t'man César.

⁹ Majo' juu Festo, nt'ue jndyi ts'on jon na quitji' nn'an judíos cüenta na ya jñ'oon jon yohan, jo' tso jon nnon Pablo:

—¿Aa ngüangue' na nc'ö Jerusalén ndo' jo' ntsi-jnt'a jñ'oon 'nan'?

¹⁰ Ndo' sintcüe' Pablo jñ'oon, itso juu nnon jon:

—Nnda' ta, nanein minntyjé' na tonnon' naijon na chuhan' na ntco'xen' ja, ee 'u' vaa najndu' na tsixuan' na ntsa' ts'ianva ng'e nquii ta tsanm'aants'ian t'man tsjoon Roma i'ua jon ts'ian'ñeen nnon'. Ee tacotsitja ja ndëe ntyjé judíos, ndo' 'u' mavaa' tson' na mayuu'han'.

¹¹ Xe na aa mayuu' vaa jnan na tsixuan na cü'io, je'cüji ja. Majo' ng'e tyi'yuu' jñ'oon na cotji' nanmin' cjö, tyi'je'ncyaa na ninncyaa ts'an ja ndueehan. Mac'an na nquii ta tsanm'aants'ian t'man na quitsijnda' jon jñ'oon njan.

¹² Ndo' ve' ng'e na nnda' tso Pablo, sinin Festo yo nn'an na conan'qui'maan'hin, ndo' vi jndë jo', tso jon nnon Pablo:

—Juu jñ'oon na macan' na nquii ta tsanm'aants'ian t'man tsjoon Roma na quitsijnda' jon jñ'oon 'nan', conan'jnt'a na ncja' jo'.

Itsinin Festo nnon Agripa ntyja 'naan' Pablo

¹³ Ndo' tëca vendye xuee, ndo' nquii Agripa, tsan na t'man conduihin na ico'xen jon, tyjee' jon tsjoon Cesarea yo tyje jon Berenice. Sancyahin ts'on 'naanhin nnon nquii Festo.

¹⁴ Ndo' ng'e na tyi'ndyo xuee na tom'an yahin jo', juu Festo sinin jon nnon Agripa ntyja 'naan' Pablo. Tso jon nnon tsan'ñeen:

—Ntjoo m'aan ncüii tsans'a na jnty'ii Félix navi'.

¹⁵ Juu xjen na tyjë Jerusalén, nque ntyee na conintque yo nin'joo ntyjehan na conintque ndëë nn'an judíos, tyincyahan jnaan' juu nnön ndo' tanhan na c'ua ts'ian na cue' juu.

¹⁶ Majo' sintcü'ë jñ'oon ndëë nan'ñeen na nquë nn'an na condui já cüentaa' tsjoon Roma, tyi'concyá na ve' cue'to ts'an na m'aan navi' na tyi'covijnda' jnaan' juu. Cont'á na ngancüi jndyeehan vats'ian na nduehan nin 'nan sitja juu tsan na m'aan navi', ndo' mantyi nquii juu ntsinin juu jñ'oon na ngüañoon'han'hin.

¹⁷ Jo' ya na sque nan'ñeen ntjoohin, tasichju ja. Tonco ncüiichen xuee, təcüetyën najjon na mancüiixjen mavaquityën xjen na maco'xën jñ'oon. Ndo' t'ua ts'ian na caquindyö Pablo.

18 Majo' xjen na ta' nan'ñeen na tyincyahan jnaan' juu, jñ'oon na jnduehan, tyi'cacüji'han' juuhan' cha'xjen na sitiü na nduehan.

19 Tquën cüenta na xia'ntyi conan'vjehan juu ng'e ntyja 'naan' jñ'oon na conan't'maan'han. It'uiihan' ntyja 'naan' tsoJesús, majo' Pablo quii 'ndyo juu na vando' nnda' tsan'ñeen.

20 Majo' ng'e tyi'quintji nchu ya ntsijnt'a juu jñ'oonva, tax'ë nnon juu xe na aa ngüanguee' juu na ncja ntcüe' juu Jerusalén, ndo' jo' ntsijnt'a juu jñ'oon'ñeen.

21 Majo' jndë tcan juu na nquii Augusto, ta tsanm'aants'ian t'man tsjoon Roma na quitsijnda' jon jñ'oon 'naan' juu. Ndo' ng'e na nnda', jo' jndë t'ua ts'ian na quintjohin navi' ata na nnin-ncyaaahan' xjen na ntscüenönhin na m'aan nquii tsan'ñeen.

22 Ndo' juu Agripa tso jon nnon Festo:

—Mantyi ja nin'quindyi jñ'oon na itsinin juu.

Ndo' t'a Festo, tso jon nnon tsan'ñeen:

—'Iochen nddyi' jñ'oon 'ndyo juu.

23 Ndö vaa 'nan na tui, ya na tonco ncüiichen xuee, juu Agripa yo Berenice, na njon conduihan tyequé'han v'aa naijon covancüi nn'an xjen na condyehan jñ'oon. Ndo' nque nn'an na cotoxen sondaro yo joo nn'an na conintque quii tsjoon, mantyi jnan'jon nan'ñeen yohan. Yajo' t'ua Festo ts'ian na quitsacy'on sondaro juu Pablo.

24 Ndo' vi na jndë tyjee' jon, itso Festo:

—Nnda' ta Agripa na condui 'u' rey, yo tsoñ'enho' na conan'jonho' yo jaa xjenvahin, macojnty'iaho' tsans'avahin. Juu xjen na tyjë Jerusalén, nque nn'an judíos na m'anhan

tsjoon'ñeen yo nin'ntyjehan na m'an tsjoonvahin, cotquenhan jnaan' juu nnön. Conan'xuaahan yo na quii jndyuehan na cue' juu.

²⁵ Majo' mavaa' ts'ön na tanin 'nan its'aa juu na tsixuan juu na cue' juu. Ndo' ng'e nquii juu jndë tcan juu na nquii ta tsanm'aants'ian t'man Augusto, quitsijnda' jon jñ'oon 'naan' juu, jo' sijnt'a na ntscüanönhin na m'aan jon.

²⁶ Majo' tajñ'oon jnda' nchji na ncüji nnon tson na ntscüenönhan' na m'aan nquii ta na taquintya na conintquehin nnön. Mang'e na nnda', jo' na jndyoy'önhin na tondëëho', ndo' majndeintyichen nnon', 'u' ta Agripa, na ndyi' jñ'oon na ntsinin juu, cha' vi na jndë jndyeho' jñ'oon na itsinin juu, vaa jñ'oon na ntscüenön ntyja 'naan' juu.

²⁷ Ee its'aahan' nchji ja ncüii ts'an na ntscüenon jon ncüii ts'an na m'aan navi', min tyi'covijnda' jnaan' juu, tyi'quichuhan' na nnda'.

26

Jñ'oon na tañoon'han' Pablo nnon Agripa

¹ Jo' tso Agripa nnon Pablo:

—Vanaan na ntsinin' jñ'oon na ngüañoon'han' 'u'.

Xjen na ta' Pablo na sinin jon ntyja 'naan' nquii jon, sive jon nt'ö jon ndëëhan.

² Itso jon:

—Nnda' ta Agripa, incyaahan' na nën jndyi na ndyi' juu jñ'oon na ngüañoon'han' ja ntyja 'naan' juu jñ'oon na nque ntyjě nn'an judíos na cotquenhan cjö.

³ Tsoñ'en costumbre nján já nn'an judíos, jndë mantyi' jnda' joochan', ta. Mang'e na nnda', cyon' na t'man tson' na ndyi' chjo jñ'oon na ntsjö nnon'.

Ndö vaa na totsixuan Pablo vitjachen na ntcüe' ts'on jon

⁴ Ndo' tsontyichen Pablo: “Tsoñ'en ntyjě nn'an judíos ngio jnda'han ntyja na tojöm'an tsjön, ndo' mantyi Jerusalén, juu xjen na tondichjo ja ata xjen neinhin.

⁵ Xe na aa nndue nanmin' nnon', mangio yahan na condui ja ts'an ntyja 'naan' tmaan' fariseos, manquě na cojoo'ntyichen n'õn na cota'ntc'uě tsoñ'en na ico'xen juu jñ'oon na tquen Tyo'ts'on.

⁶ Ndyu na toxen'chen, nquii Tyo'ts'on tco' jon 'ndyo jon ndëë ndochí na nque nn'an na jndë tjě, ntcüi nnda'han. Ndo' ng'e na mantya ts'õn na nndui na nnda', tsojnaan' jo' na it'uiivi'han' ja.

⁷ Já nn'an Israel condui já ncho've tmaan', ndo' ncüii cüii tmaan' joochan mannda' contya n'onhan na ntcüi nnda'han vi na jndë tjěhan. Mang'e jo' naxuee ndo' natsjon, tyi'tsacüentyjee'han na conan't'maan'han Tyo'ts'on. Ndo' 'u', ta Agripa, tsojnaan' na mantya ts'õn na ntcüi nnda' nn'an na jndë tjě, jo' cotquen nanmin' jñ'oon cjö na vaa jnan.

⁸ ¿Ndu na cotji'ho' cüenta na tyi'je'quitsintcüi nnda' Tyo'ts'on nn'an na jndë tjě?

Icüji' jndyoyu Pablo na tonty'e jon nn'an na vantyja n'on Jesús

⁹ Ndo' tsontyichen Pablo: “Nque nn'an na vantyja n'on Jesús, tsan na jnan Nazaret, mancö totsitiu na tcanhan' na quits'av'i nan'ñeen.

10 Juu ts'ian'ñeen tots'ahan' Jerusalén. Nque ntyee na conintque ndëë ntyjehan nn'an judíos, ty-incyahan najndö na joo nn'an na vantyja n'onhan Jesús, toty'ihan vancjo. Ndo' xjen na tijnda' na cüje nan'ñeen, mantyi totsijon ja na quindui na nnda'.

11 Majndye jnda toca tsoñ'en nt'aan'on 'naan ntyjê nn'an judíos, tots'av'ihan cha' yo naijn-dei'han' quitiji ntcüe'han na vantyja n'onhan Jesús. Sinc'uaa' jndyihan' ja, ata tyjê mañoon njoon na tycya na tonty'ë nn'an na vantyja n'on jon.”

Itsinin nnda' Pablo ntyja na ntcüe' ts'on jon jnaan' jon

(Hechos 9:1-19; 22:6-16)

12 Ndo' tsontyichen Pablo: “Quityquii' juu ts'ian'ñeen, nque ntyee na conintque ndë, t'uahan ts'ian nnön na cjö Damasco.

13 Ndo' juu nato'ñeen na ñjön, ta, cha'na yajmin' tyioo ncüii chon na xueentyichenhan', chichen juu ndo'cüjioon'. Sixueehan' cjö, ja ndo' mantyi nn'an na tyenan'jon yo ja.

14 Ndo' na tui na nnda', tsoñ'en já tycyaa tyuaa. Juu xjen'ñeen jndyi jndyee' ts'an na t'man jon ja yo jñ'oon hebreo. Tso jon nnön: 'U' Saulo, ¿Ndu na manty'e' ja? 'U' ma'ndyi vi' nquii 'u', ndo' na nnda' matsa', itsijonhan' ntyja 'nan' cha'vijon toro na iju' o' ntsiu' nnon tsontë na itsityuaa' ts'an o'.

15 Ndo' juu xjen na jndyi na nnda', tsjö: ¿Nin ts'an 'u', ta? Ndo' t'a jon 'ndyö, itso jon: “Mancö Jesús na manty'e' ja.”

16 Majo' quinanquintyja', cüentyje' ee jndë tity-incyo ja nnon' na nc'ua ts'ian nnon' na ntyentjon' nnön ndo' na ncüji' jndyoyu' ntyja njan yo 'nan

na jndë jndyia' nnon', ndo' mantyi ntyja 'naan' na nnintyincyontyichen ja nnon'.

¹⁷ Ndo' nque nty'iu' nn'an judíos, tsoñ'en navi' na nin'quint'ahan 'u', yo nque nn'an na mañoon tsjan conduihan, ja ngüañön' 'u'. Ndo' ma'ua ja ts'ian nnon' na cjancya' jñ'oon naya njan ndëë nan'ñeen.

¹⁸ Nt'iön ts'ian'ñeen 'u' cha' ntyja 'nan' ntsi'manhan' ndëë nan'ñeen juu na condui ja, cha' nndëë nndui'han ntyja 'naan' juu na condui najan ndo' na nnan'jonhan ntyja 'naan' juu na condui naxuee. Ma'ua ts'ianva nnon' cha' nndëë ndyaahan na m'adhan nacje 'naan' Satanás ndo' na nc'onhan nacje 'naan' nquii Tyo'ts'on. Juu ts'ianva ma'uahan' nnon' cha' ngantyja n'onhan ja, ndo' na nnda' nndëë ntsit'man ts'on Tyo'ts'on jnanhan yo na ntsitjon' jonhan quii' nt'an nn'an na iquen jonhan na conduihan ñuan nquii' ntyja 'naan' nquii jon."

Tsiquindë Pablo ts'ian na t'ua Jesús nnon jon

¹⁹ Tsontyichen Pablo: "U' ta Agripa, ta'nan sique' ts'ön yo juu jñ'oon'ñeen na tso Jesús nnön xjen na tityincyoo'hin nnön.

²⁰ Na vejndyee ndëë nn'an tsjoon Damasco toninncyaa jñ'oon na quintcüe' n'onhan jnanhan ndo' quinan't'maan'han nquii Tyo'ts'on na vando'. Ndo' mantyi t'ua ts'ian ndëëhan na quitsam'adhan cha'xjen na chuhan' cha' quitsi'manhan' na jndë ntcüe' n'onhan. Ndë jo' maninjuuntyi jñ'oon sinën ndëë nn'an tsjoon Jerusalén ndo' mantyi ndëë nn'an judíos ninvaa ndyuaa Judea. Ndo' majo'ntyti totsjö jñ'oon'ñeen ndëë nn'an na chito tsjan nn'an judíos conduihan.

21 Mang'e na matsiquindëe juu ts'ianva, jo' na ty'on ntyjé nn'an judíos ja quii' vats'on t'man na nin'quinan'cuee'han ja.

22 Majo' ng'e nquii Tyo'ts'on ivañoon' jon ja, jo' min ndëe nn'an na t'man conduihan, min tondëe nn'an na tyi'condui t'manhin, xia'ntyí mancyá jñ'oon na toninncyaa Moisés yo nque nan'ñeen na toninncyahan jñ'oon ntyja nchu vaa 'nan na nguaa. Tyí'cotscüantjö'chën jñ'oon'ñeen. Ata xjen neinhin itejndei Tyo'ts'on ja na mats'a ts'ianva.

23 Ee tondue nan'ñeen na juu tsan na conduihin Cristo, chuhan' na ngenon jon navi', ndo' na ngue' jon, ndo' na nnincyaa Tyo'ts'on na juu jon conduihin tsan na vejndyee na ngüando' xco jon quii' nt'an nn'an na jndë tjë. Ndo' ntyja 'naan' juu jñ'oon na vando' xco jon, ndëe nn'an judíos ndo' mantyi ndëe nn'an na chito tsjan nn'an judíos conduihan, nnincyá nn'an jñ'oon na itsin'man Tyo'ts'on ñuaanhan, ncüii na cha'vijon na itsixueehan' chon ndëehan."

Itsichon Pablo na cantyja ts'on Agripa Cristo

24 Juu xjen na sinin Pablo jñ'oonmin' na vañoon'han'hin, jndei sixuaa Festo. Tso jon:

—'U' Pablo, tsan' xquen'. Tsojnaan' na jndye sijnan', jo' na itsi'ndaa'han' xquen'.

25 Majo' t'a Pablo 'ndyo jon, itso juu:

—'U' ta Festo, na njon condui 'u', chito ts'an tsan' xquen ja, jnda' jñ'oon na matsitiu ndo' jñ'oon mayuu'han'.

26 Nquii Agripa, tsan na conduihin rey, ndö m'aan jon, ndo' tsoñ'en jñ'oonmin' ntyjii ya jonhan', jo' may'ön najndö na matsinën nnon jon ee jooohan' chito ve' nty'iu na tuihan'.

27 'U' ta Agripa, ¿Aa vantyja tson' jñ'oon na totji nn'an na toninnnya jñ'oon' Tyo'ts'on ntyja nchu vaa 'nan na nguaa? Ja ntyji na vantyja tson' jñ'oon'ñeen.

28 Ndo' t'a Agripa 'ndyo Pablo, tso jon:

—Aa xe' 'u' nnda' Pablo, 'u' matsitiu' na ve' yo chjo jñ'oon na matsinin' nnön, nts'aahan' na manin'ñoon' na ngantyja ts'ön Cristo.

29 Ndo' t'a Pablo 'ndyo tsan'ñeen, tso jon:

—Mac'an nnon Tyo'ts'on, min na aa cje ro, ndo' aa jndye xuee, 'u' ndo' mantyi yo tsoñ'enho' na condyeho' na matsinën xeevahn, ngüentyja xjen na nnan'xuanho' tonnon Tyo'ts'on cha'xjen na matsixuan ja, ve' tyi'quityenho' yo carena cha'xjen na tyen ja.

30 Ndo' vi jndë sinin Pablo jñ'oonmin', juu Agripa, tsan na conduihin rey, yo tsan na condui gobernado yo Berenice, sacüentyjee'han yo nin'tsoñ'en nn'an na te'ndyuaa yohan.

31 Ndo' vi na jndë jnt'ahin vi ntyja nnon Pablo, jnan'neinhan jñ'oon 'naan' jon yo ntyjehan. Jnduehan:

—Juu tsans'ava, minncüii 'nan tacotsitjahin na tsixuan juu na ngue' juu oo min na ntjohin navi'.

32 Ndo' tso Agripa nnon Festo:

—Xe na aa juuhan' ta'nan tcan juu na nquii tsanm'aants'ian t'man tsjoon Roma na quitsijnda' jon jñ'oon 'naan' juu, ndëë ndyaahin.

27

Conan'cüenonhan Pablo tsjoon Roma

¹ Ndo' nque nanm'ann'ian'ñeen, vi na jndë jnan'jnda'han na nnan'cüanonhan Pablo ndyuaa Italia yo mañoon nn'an na m'an navi', tyincyahan cüentahin nt'ö juu ts'an na coxen cüii tmaan' sondaro. Julio jndyu tsan'ñeen. Juu tmaan' sondaro na co'xen jon, jndyuhan' Augusto, xuee' nquii ta tsanm'aants'ian t'man tsjoon Roma. Ndo' ja Lucas, tyjë yo Pablo.

² Sacuá v'aandaa na jnanhan' ndyuaa Adramitio na vjahan' njoon na m'anhan' 'ndyo juu ndaandue ndyuaa Asia. Juu Aristarco, tom'aan jon yo já. Jon ts'an tsjoon Tesalónica ndyuaa Macedonia. Ndo' vi na jndë tuá juu v'aandaa'ñeen, maty'ón, tosa.

³ Ndo' cüiichen xuee squé tsjoon Sidón. Ndo' juu Julio, s'aa juu na ya ts'anhin yo Pablo, ee tyincyaa juu na tëquindyiaa' ya Pablo nn'an na ya jñ'oonhin na tixee' nan'ñeen jon.

⁴ Jndë jo' sacuá nnt'á v'aandaa. Jnán Sidón, sacüenón tondye ndyuaa Chipre. Juu ndyuaa'ñeen m'aan ndaandue xi'jndiohan'. Tondyee' juu Chipre'ñeen tyi'jndeichen totyion jndye sta v'aandaa.

⁵ Sacüenón tocjee' ndyuaa Cilicia yo Panflia. Jo' squé tsjoon Mira ndyuaa Licia.

⁶ Juu tsjoon'ñeen, jo' ntjii capitán'ñeen ncüiichen v'aandaa na jnanhan' tsjoon Alejandría na vjahan' ndyuaa Italia. T'ua tsan'ñeen ts'ian na cuá quii' v'aandaa'ñeen.

⁷ Majndye xuee nion ro nion ro totsá. Yo nc'ua yo nc'ua satsquë tonnon tsjoon Gnido. Ee nin-vaa na totyion jndye sta v'aandaa'ñeen, jo' na tandiquindëë na ngitsácyá ndyuua Salmón. Jo' na sacüenõn tocjee' ndyuua Creta na mantyi m'aan ndaandue xi'jndiohan'.

⁸ Ndo' yo nc'ua jndyi tenõn ngiaa'vi' juu ndyuua'ñeen, jo' squë ncüii joo na ndyo tsjoon Lasea na jndyu Buenos Puertos najjon na tandyii' ndaandue.

⁹ Ndo' ng'e na tyi'ya m'aan jndye, jo' jndye xuee na toquiñjõn nato yo juu v'aandaa'ñeen. Ndo' xjen'ñeen jndë tentyja na toncuu' na ncjantychen v'aandaa, ee jndë ty'oonhan' ngueesua'. Mang'e jo', siqui'maan' Pablo nn'an na cotsay'on v'aandaa'ñeen.

¹⁰ Itso jon ndëëhan:

—'O' nn'an, ndö jñ'oon na matsiqui'man' ja 'o', xe na aa nc'öntyë, ngenõn natë' ndo' t'man ngitsu. Ndo' chito xia'ntyí quichu na ngitsu, mantyi ngitsu juu v'aandaavahin yo nin'nquë.

¹¹ Majo' juu capitán'ñeen, siu' jon jñ'oon na tso tsan na vay'oon v'aandaa yo juu tsan na 'naan'han'. Min tatyii' jon xquen jon jñ'oon na tso Pablo.

¹² Ndo' ng'e juu tyuaa'ñeen tyi'ya vaahan' najjon na ntsacüentyjee' nt'aandaa, jnaan' jo' tyi'nin'cüenon nan'ñeen ngueesua', ee majndyentyihan jnan'tiuhan na yantyi na nc'ochenhan na tonnon, ee tontyja n'onhan na aa nndëë ntsquehan tsjoon Fenice najjon ya jndyi vaa na cotsacüentyjee' nt'aandaa, jo' ngüenonhan

ngueesua'. Juu tsjoon Fenice'ñeen m'aanhan' ndyuaa Creta na xi'jndiohan' m'aan ndaandue.

Jndei tyio jndye nnon ndaandue

¹³ Nion ro nion ro tom'aan jndye, jo' jnan'tiu nan'ñeen na nndëë nt'ahan cha'xjen na tjoo' jñ'oonhan. Ndo' juu xjo na cotjue'han quityquii' ndaa cha' na ngüentyjee'tyen v'aandaa, jnan'vehinhan', jnt'uí, ty'ón, tosá. Sacüenón ngiaa'vi' juu ndyuaa Creta.

¹⁴ Majo' tyi'covijndye na sá, ndo' tontyja na con-dui' ncjuu ntyque', jo' jnan ncüii jndye na tenon ntyja xjen na jndei jndyohan', totyiohan' juuhan' cjoo' v'aandaa'ñeen.

¹⁵ Juu jndye'ñeen tovey'oontohan' juu v'aandaa'ñeen. Ndo' ng'e na ndiquindëë nt'á na ntsay'ónhan' na tonnon, jo' jnty'étó na cay'oon nquiihan' tontyja na nt'ue ts'onhan'.

¹⁶ Tenón tocjee' ncüii ndyuaa chjo na jndyuhan' Cauda na m'aan ndaandue xi'jndiohan', juu ntyja'ñeen tyi'jndeichen m'aan jndye, jo' yo nc'ua jndyi na t'ué istjö cüentaa' juu v'aandaa t'man, na ty'íhan' jo'.

¹⁷ Ndo' vi na jndë tjué' istjö'ñeen quii' v'aandaa'ñeen, jo' jnan'tyén juu v'aandaa yo nt'ua t'io cha' tyi'ntsityuui' ndaanduehan'. Jnt'á na nnda' ee ncyá jndyí xe na aa ngacü'ahan' ncüii joo na jndyuhan' Sirte naijon na jndye tei' m'aan. Jndë jo' nque nn'an na cont'a ts'ian yo v'aandaa'ñeen, jnan'cyaahan ndiaa ntuein na ityionhan' jndye cha' ntsixjenhan' najndei ntyque jndyehan'. Jndë jo' majnty'ehan na tovantyqueto jndyehan'.

18 Ndo' vi na tonco ncüiichen xuee, nin vaa jndei na ntyque jndye juu v'aandaa'ñeen. Jo' ta' nan'ñeen na totji'han quichu, totjue'hinhan' quii' ndaandue cha' ntsixjenhan' na ja v'aandaa'ñeen.

19 Ndo' xee na jndë ndye, nquë totji' nt'öts'ian cüentaa' juu v'aandaa'ñeen, totjué'han' tyquii' ndaandue.

20 Majndye xuee na tyi'quijnty'ia' min ndo'cüjioon' min ncjuu. Ndo' ninvito jndei totyionhan' jndye t'man juu v'aandaa'ñeen, ata tonan'tiú na m'án na nt'oo já.

21 Ndo' ng'e jndë tijndye xuee na tacocü'á, jo' tēcüentyjee' Pablo quii' nt'an nan'ñeen. Itso jon ndëëhan:

—'O' nn'an, juu xjen na ninvaa m'an Creta, tsjö ndëëho' na tyi'ninncyö. Xe na aa juuhan' tyi'ho' nquenho' jñ'oon na tsjö, tyi'xe'quitjón navi'va, min tyi'xequitsu quichu.

22 Majo' naneihin, matsiqui'man' jaho' na tyi'ndyueho'. C'onho' na quinan'xuanho' ñuaanho' ee min'ncüii jaa xe'cüjë, xia'ntyí juu ro v'aandaa ndyuii'han'.

23 Ee ja condui cüentaa' nquii Tyo'ts'on ndo' matye'ntjón nnon jon. Ee tsjon jñon jon ncüii ángel cüentaa' jon na m'an.

24 Juu ángel'ñeen itso jon nnön: “Nnda' Pablo, tyi'nt'ue', ee mancüiixjen ngue' tsjoon Roma naijon na m'aan ta tsanm'aants'ian t'man. Ndo' joo nn'an na ñjon nato yo 'u', min'ncüiihan xe'ncyaa Tyo'ts'on na nncüjehan.”

Ndö' vaa na tso ángel'ñeen nnön.

25 Mang'e jo', c'onho' na quinan'xuanho' ñuaanho' ee ja vantyja ts'ön na ntsiquindë

Tyo'ts'on cha'xjen na jndë tso juu ángel'ñeen nnön.

²⁶ Majo' ngantyque'han' jaa ncüii tyuaa chjo na m'aan ndaandue xi'jndiohan'.

²⁷ Jndë tuee' cha'na quin'on xuee na ndo'vanjan vay'oon jndye juu v'aandaa'ñeen na tom'án juu ndaandue Adriático. Ndo' ndö vaa 'nan na tui. Cha'na xoncüe tsjon, nque nn'an na cont'a ts'ian yo juu v'aandaa'ñeen, taa' n'onhan na mandyo ntsquë ncüii tyuaa.

²⁸ Jo' tjue'han 'nan na ntji'han xjen nchu xjen na njoon juu ndaandue, ndo' taa' n'onhan na njoonhan' cha' vi ntcyu ncho'nqui vantjo' yon metros. Ndo' vi na jndë ty'entyihan, tji' nnda'han xjen, ndo' taa' n'onhan na njoonhan' cha'na ntcyu ncho'ntyque' metros.

²⁹ Ndo' ng'e na ncyaa jndyihan na ngaquiñjon v'aandaa'ñeen ntjö', jo' tjue'han ninque xjo tots'aan v'aandaa'ñeen cha' ngacüentyjee'han'. Ndo' nt'ue jndyi n'onhan na nninxuee.

³⁰ Ndë jo' nque nn'an na cont'a ts'ian yo juu v'aandaa'ñeen, jnan'tiuhan na nnan'nonhan. Juu tontyja sta v'aandaa'ñeen, ve' jnt'a yahan na mañoon ncjo cotjue'han quityquii' ndaandue na nt'ahan' na cacüentyjee'chenhan'. Majo' tyi'yuu' na jo' nt'ahan ee istjö cotjue'han nnon ndaandue cha' ndëë nnan'non nquehan.

³¹ Majo' itso Pablo nnon Julio yo sondaro 'naan' tsan'ñeen:

—Xe joo nanmin' tyi'quintjohan quii' v'aandaa, min 'o' xe'quindëë n'manho'.

³² Ndo' sondaro'ñeen je', vi na jndë jndyehan jñ'oon'ñeen, t'uahan ts'ua na tyen istjö'ñeen, mana jnty'ehan na tēvjahan'.

33 Ndo' xjen na vandixuee, siqui'maan' Pablo nan'ñeen na cüa'han. Itso jon:

—Jndë ngin'on xuee ndyii' jndyi n'onho' na aa n'manho', min tatyincyaaahan' xjen na ntcüa'ho'.

34 Ng'e jo' na matsjö ndëëho' na cüa'ho' cha' nninncyaaahan' najndëho' ee min'ncüi'ho' xe'cüjeho', tsoñ'enho' n'manho' quii' navi'va.

35 Ndo' vi na jndë tso jon na nnda', yajo' ty'on jon tyoo'. Tondëë tsoñ'en nan'ñeen tyincyaa jon na ncyaa ya ta Tyo'ts'on ntyja 'naan'han'. Ndë jo' tyjee jon tan'han', ndo' ta' jon na icüa' jon tondëëhan.

36 Ndo' na s'aa jon na nnda', tji'han' nan'ñeen quii' jñ'oontiu na tom'anhan, mantyi ta'han tcüa'han.

37 Ndo' tsoñ'en já na m'án quii' v'aandaa'ñeen, quindë ve ciento vantjo' ndyenn'an ncho'nqui vantjo' yon já.

38 Ndo' vi na jndë təcjohan na tcüa'han, yajo' juu quichu ntquen trigo, totjue'hinhan' tyquii' ndaandue cha' quitsixjenhan' na ja' juu v'aandaa'ñeen.

Tëquitycüii v'aandaa ndo' na ti'ndaa'han'

39 Ndo' vi na jndë tixuee, nque nn'an na cotyentjonhan ntyja 'naan' juu v'aandaa'ñeen, tyi'quita'jn'aanhan juu ndyuua'ñeen. Majo' jnty'iahan ncüii joo najjon tëndyii' ndaandue na m'aan ts'otei'. Jnan'jnda'han na njnty'iahan na aa nndëë ngaquee'han' jo'.

40 Ndo' joo ncjo'ñeen na jndë tjue'hinhan' quii' ndaandue cha' ngacüentyjee'chenhan', t'ua sondaro'ñeen nt'ua na ñjonhan', jo' ntjohan' quii' ndaa. Ndo' vi na jndë jo', nque nan'ñeen na cont'ahan ts'ian yo

v'aandaa'ñeen, jnan'quinan'han n'oon pala na jndë jnan'tyenhinhan'. Joo pala'ñeen ts'iaan' na covijnt'uehan' na ngantyquehan' v'aandaa yuu va na nt'ue n'onhan. Ndo' mantyi jnan'ntyjahan ndiaa na tostahan' na ndyionhan' jndyehan' cha' ngantyquehan' v'aandaa. Jndë na tui na nnda', tye' na vjahan' najjon na tëndyii' ndaandue.

⁴¹ Majo' tuee'han' ncüii joo najjon na ityionhan' ndye ndaa. Mana tēquitycūii sta v'aandaa'ñeen quii' tei' najjon na ñjen m'aan ndaa. Tavijndë s'iihan'. Ndo' tsojnaan' najndeii na jndyoyu ndaa t'man, jo' tye' na tētyuii' ts'aanhan'.

⁴² Ndo' joo sondaro'ñeen, jnan'jnda'han na nnan'cüjehan nn'an na m'an navi' na chohan cha' tyi'ntsata'ntjoo'han ndaa ndo' nnan'nonhan.

⁴³ Majo' juu capitán'ñeen, nin'cüañoon' jon juu Pablo, jo' ta'nan tyincyaa jon na nnan'cüje sondaro'ñeen nn'an na chohan na m'an navi'. Jo' tsoñ'en nan'ñeen, tso jon ndëëhan na joo nn'an na ya cota'ntjoo' ndaa, joohan quitjue' jndyeehan quii' ndaa cha' ya ntsquehan tyuaa tcüi.

⁴⁴ Ndo' ndëë minndyechenhan nn'an na jnty'iihan', tso jon na c'ohan cjoo' ntcaa' 'naan' v'aandaa yo ntan' na tyuii'han'. Ndo' na jnt'á na nnda', tsoñ'en já jn'mán.

28

Tom'aan Pablo tyuaa chjo Malta na m'aan ndaandue xi'jndiohan'

¹ Ndo' vi na jndë jn'mán já juu navi'ñeen, yajo' taa' n'õn na juu tyuaa'ñeen jndyuhan' Malta.

² Nque nn'an ndyuaa'ñeen jnt'ahan na ya nn'anhan yo já. Ee jnan'ntjonhan chon ndo' jnduehan na quit'ón chon, ng'e tein jndyi na cova'.

³ Ndo' Pablo, sincüi jon cüii sèë' nonjnein. Majo' xjen na tëquityion jonhan' nnon chon, jndi'non ncüii quitsu na inannon o' juu chon'ñeen. Tyen t'a o' nt'ö jon.

⁴ Ndo' nque nn'an ndyuaa'ñeen, xjen na jnty'iahin na tyi'nin'quitsiquindyaa o' nt'ö jon, jnan'nein nquehan yo ntyjehan. Jnduehan: “Juu tsanvahin, tyi'nan ro na conduihin ts'an na iscüje juu nn'an, ee min na tatue' jon quii' ndaandue, majo' juu na it'uiihan' ts'an ntyja na itsitjahan, tyi'qui'ndyiihan'hin na ngüando'ntyichen jon.”

⁵ Majo' juu Pablo, sitoncüii' jon nt'ö jon, mana tyioo juu cho'ñeen tyquii' chon, min ta'nhan natë' tjon jon.

⁶ Ndo' nan'ñeen je', tominndoo'han na aa ndyii'han' tcoo'hin, oo aa na ngiootohin na mana ngue' jon. Ndo' tja xjen na cominndoo'han, ndo' jnty'iahan ta'nhan tjon jon, yajo' scüejndyohan' na m'aaan' n'onhan ntyja 'naan' jon, ta'han jnduehan na conduihin ncüii tyo'ts'on.

⁷ Ndo' najjon na tot'ón chon, mandyo jo' na m'an tyuaa cüentaa' juu tsan na conintquehin tyuaa'ñeen na m'an ndaandue xi'jndiohan'. Juu tsan'ñeen jndyu jon Publio. Ty'oon jon cüenta já vaa' jon ndo' tixee' jon já cha' vi ndye xuee.

⁸ Ndo' sijnhan' na nguui tye juu tsan'ñeen, vii' jon. Iy'oon tjuen'hin ndo' iteii' jon neon'. Jo' na tëquindyiaa' Pablohin. Sinin jon nnon Tyo'ts'on

ntyja 'naan' tsan'ñeen, ndë jo' tyio jon nt'ö jon cjoo' tsan'ñeen, sin'man jonhin.

⁹ Ndo' vi na jndë tui na nnda', mañoon nn'an v'i na m'anhan juu ndyuua'ñeen, ty'ehan na m'aan Pablo ndo' mantyi sin'man jonhan.

¹⁰ Ndo' nan'ñeen je', jndye nnon naya na jnt'ahin já, ndo' juu xjen na mant'uí yo v'aandaa na ngitsá nnt'á, tyincyahan 'nan na tcanhan' na tijnt'ue viochen xjen na toquiñjón nato yo v'aandaa.

Tuee' Pablo tsjoon Roma

¹¹ Jndë na tēnon ndye chi' na squē juu ndyuua Malta'ñeen, jnt'uí jo' yo ncüiichen v'aandaa. Juuhan' tsjoon Alejandría jnanhan'. Juu ndyuua Malta'ñeen, jo' jndë ntjo ya v'aandaa'ñeen nguesua'. Stahan' jo' chuu' ndëë nty'ö Cástor yo Pólux.

¹² Sá, squē tsjoon Siracusa najon na cotsacüentyjee' nt'aandaa, tsjoon'ñeen tom'án yá vi ndye xuee.

¹³ Jnt'uí jo', santýéchēn, ngiaa'vi' ndyuua sacüenõn ata squē tsjoon Regio. Ndo' tonco ncüiichen xuee, tyioo vi jndye na jnanhan' tontyja na condui' ncjuu tsonjn'aan. Juu jndye'ñeen tēntyquehan' v'aandaa tontyja na cotsá. Ndo' xee na jndë ve, squē tsjoon Puteoli. Jo' jnt'uí v'aandaa'ñeen.

¹⁴ Juu tsjoon'ñeen, jo' jndiõ vendye nn'an na vantyja n'on Cristo. Jndue nan'ñeen na quintjo ya já yohan ncüi nen xuee. Vi jndë jo', santýéchēn, ndo' squē juu tsjoon Roma.

¹⁵ Ndo' nque nn'an Roma'ñeen na vantyja n'onhan Tyo'ts'on, xjen na jndyehan na ñjón nato, jndui'han, jndyoquitjonhan já xen' tsjoon Foro de

Apio ndo' mañoon ntyjehan jndyoquitjonhan já ncüii joo na jndyu Tres Tabernas. Ndo' juu Pablo, xjen na jndyiaa' jonhan, tyincyaa jon na ncyaa ya Tyo'ts'on ndo' t'oon jon na xoncüii ts'on jon.

¹⁶ Ndo' juu xjen na squé tsjoon Roma, juu capitán'ñeen tyincyaa jon cüenta nn'an na m'an navi' nt'ö nquii tsan na tēquintyja na co'xen tsoñ'en sondaro. Majo' juu Pablo, tyincyahan na vanaan na nc'oon ndya' jon yo ncüii sondaro na ntquen tsan'ñeen cüentahin.

Tsjoon Roma toninncyaa Pablo jñ'oon' Tyo'ts'on

¹⁷ Xuee na jndë ndye na squé Roma, ndo' tqueen' Pablo nn'an na conintque quii' nt'aan'on 'naan nn'an judíos juu tsjoon'ñeen. Ndo' vi na jndë tēncüi nan'ñeen na m'aan jon, tso jon ndëehan:

—'O' ntyjē, min'ncüii tacotsitja ja ndëe ntyjēehē nn'an judíos, min ntyja 'naan' costumbre na tqwen ndochiihi na tom'an ndyu na toxen'chen. Majo' min na nnda', tsjoon Jerusalén ty'onhan ja ndo' tyincyahan cüenta ja nduee nn'an tsjoonvahin.

¹⁸ Ndo' nan'ñeen je', tanhan na ncö quitsjö nin 'nan na sitja ja. Ndo' vi na jndë jndyehan jñ'oon na sinēn, nin'quinan'quindyaahan ja, ee taa' n'onhan na tanin 'nan s'aa na chuhan' na cü'io.

¹⁹ Majo' nque ntyjēehē nn'an judíos'ñeen, nin-vito ta'han na tyí'quintjo ngiohan na ndyaa ja. Jo' na tc'an na nquii ta tsanm'aants'ian t'man tsjoonvahin ntsijnda' jon jñ'oon njan. Majo' chito na jndyö ntjoo na ntquēn nn'an ndyuaa tsjön nnon ts'ian.

²⁰ Mang'e jo' tquēn' 'o' na nty'ia 'o' ndo' na ntsinēn yoho'. Ee jaa nn'an judíos, contyja nn'ön

na nncüjee' nquii jon na conduihin na ntsin'man jon ñuan njanhan. Ndo' ja ndö, vantyja ts'on na jndë jndyo jon. Tsojnaan' jo' na tyen tyen carenamin nt'ö.

²¹ Ndo' t'a nan'ñeen 'ndyo jon, jnduehan:

—Nque ntyjëehë nn'an ndyuaa Judea, min'ncüii tson taconan'cüenonhan ntjoohin ntyja 'nan', min xjen na squehan ntjoohin, min'ncüii jñ'oonvi' taconan'neinhan cjo'.

²² Majo' ntyja 'naan' juu jñ'oon xco na vantyja n'onho', já nin'quindyé nchu vaa na mavaa' tson'han', ee mangiö na tsoñ'en nn'an conduehan na juu na vantyja n'onho' Jesús, tyi'xe'cüijnt'uehan'.

²³ Ndo' juu xjen'ñeen jnan'jnda'han nin xuee na ngancüii ndda'han, ndo' ya tuee' juu xuee'ñeen, jndye jndyi nan'ñeen tencüihan juu v'aa na m'aan ya Pablo. Vitsjoon ta' jon na sinin jon ndëëhan ata xjen tman. Jñ'oon na siqui'maan' jonhan na ncyahan na nquii Tyo'ts'on ntye'ntjon jonhan ntyja na cotsam'adhan. Sinin jon ndëëhan jñ'oon na tquen Moisés yo jñ'oon na toninncyaa nn'an na tonan'nein jñ'oon' Tyo'ts'on ntyja 'naan' nchu vaa 'nan na nguaa. Tijnt'uehin joo jñ'oon'ñeen na nin'cüantjon jon nn'an judíos'ñeen na cantyja n'onhan na nquii Jesús conduihin Cristo.

²⁴ Ndyii' nan'ñeen na tentyja n'onhan jñ'oon na sinin jon, majo' vendyehan tyi'cantyja n'onhinhan'.

²⁵ Ndo' tsojnaan' na tyi'nin'ncüii na jnan'tiuhan ntyja 'naan' jñ'oon na jndyehan, jo' na tye' na tycyahan. Majo' sinin jndyee Pablo ndëëhan ncüii jñ'oon, itso jon:

—Mayuu' jñ'oon na si'man Espíritu Santo nnon Isaías tsan na toninnycyaa jñ'oon' Tyo'ts'on ntyja nchu vaa 'nan na nguaa. Juu tsan'ñeen sinin jon jñ'oon'ñeen ndëë ndochiihi na tom'an ndyu na toxen'chen. Tso jon:

²⁶ Joo nn'an ndyuaavahin, ndö jñ'oon na cja'quitsu' ndëëhan:

“Min na jndye jnda na condyeho' jñ'oon na matsiqui'man' jaho', majo' xe'cüaa' n'onho'han'.

Ndo' min na jndye nnon na mats'a na cojnty'ia ndëëho', majo' xe'quitquenho' cüenta 'nan na itsi'manhan'.

²⁷ Nnda' vaa na coquenon nanmin' ng'e nquehan jndë jnan'que' n'onhan. Itsijonhan'hin cha'vijon nn'an quita, cha'vijon nn'an tē ndëë.

Nnda' vaa na coquenonhan cha' tyi'ntquenhan cüenta 'nan na cojnty'iahin na mats'a, min na ncüaa' n'onhan nchu vaa itsiquindyi juu jñ'oon na matsiqui'man'han.

Ee xee na aa ntquenhan cüenta ndo' na ncüaa' n'onhinhan', yajo' ntcüe' n'onhan jnanhan na tonnön, ndo' na ntsin'man ja ñuaanhan.”

²⁸ Ndo' tsontyichen Pablo ndëë nn'an judíos'ñeen: —Jo' 'o' ntyjē, juu jñ'oonvahin ntyja na itsin'man Tyo'ts'on ñuaan nn'an, cüaa' n'onho' na itscüenon jonhan' ndëë nn'an na mañoon tsjan conduihan yo 'o'. Joo nan'ñeen nnan'vehinhan'.

²⁹ Ndo' joo nn'an judíos'ñeen, vi na jndë jndyehan jñ'oonva', jndui'han. Jndye jñ'oon na tyi'cüijon na tonan'neinntyichenhan yo ntyjehan.

³⁰ Ndo' Pablo, quindë ve chu na tom'aan ya jon ncüii v'aa na ve' chi' ro chi' ro totyion jonhan'. Ndo' tsoñ'en nn'an na totsajijnty'iahan jon, jo' chu jon cüentahan.

³¹ Toninncyaa jon jñ'oon ntyja 'naan' na itye'ntjon Tyo'ts'on nn'an ntyja na cotsam'anhan. Ndo' mantyi totsi'man jon jñ'oon ntyja 'naan' ta Jesucristo. T'man vaa na tyincyaaahan' na totsi'man jon jñ'oon'ñeen ndëë nn'an ndo' min'ncüii ts'an tasitsan'hin.

Jn'oon xco na tqwen tyo'ts'on
New Testament in Amuzgo, San Pedro Amuzgos
(MX:azg:Amuzgo, San Pedro Amuzgos)

copyright © 1992 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Amuzgo, San Pedro Amuzgos

Translation by: Wycliffe Bible Translators, Inc.

Amuzgo, San Pedro Amuzgos [azg], Mexico

Copyright Information

© 1992, Wycliffe Bible Translators, Inc.

This translation text is made available to you under the terms of the Creative Commons License: Attribution-Noncommercial-No Derivative Works. (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>) In addition, you have permission to port the text to different file formats, as long as you do not change any of the text or punctuation of the Bible.

You may share, copy, distribute, transmit, and extract portions or quotations from this work, provided that you include the above copyright information:

You must give Attribution to the work.

You do not sell this work for a profit.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Permissions beyond the scope of this license may be available if you contact us with your request.

The New Testament

in Amuzgo, San Pedro Amuzgos

© 1992, Wycliffe Bible Translators, Inc.

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2024-03-19

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 18 Apr 2025 from source files
dated 20 Mar 2024

d8a54041-81ce-5bdf-9060-152f7eb71dc8